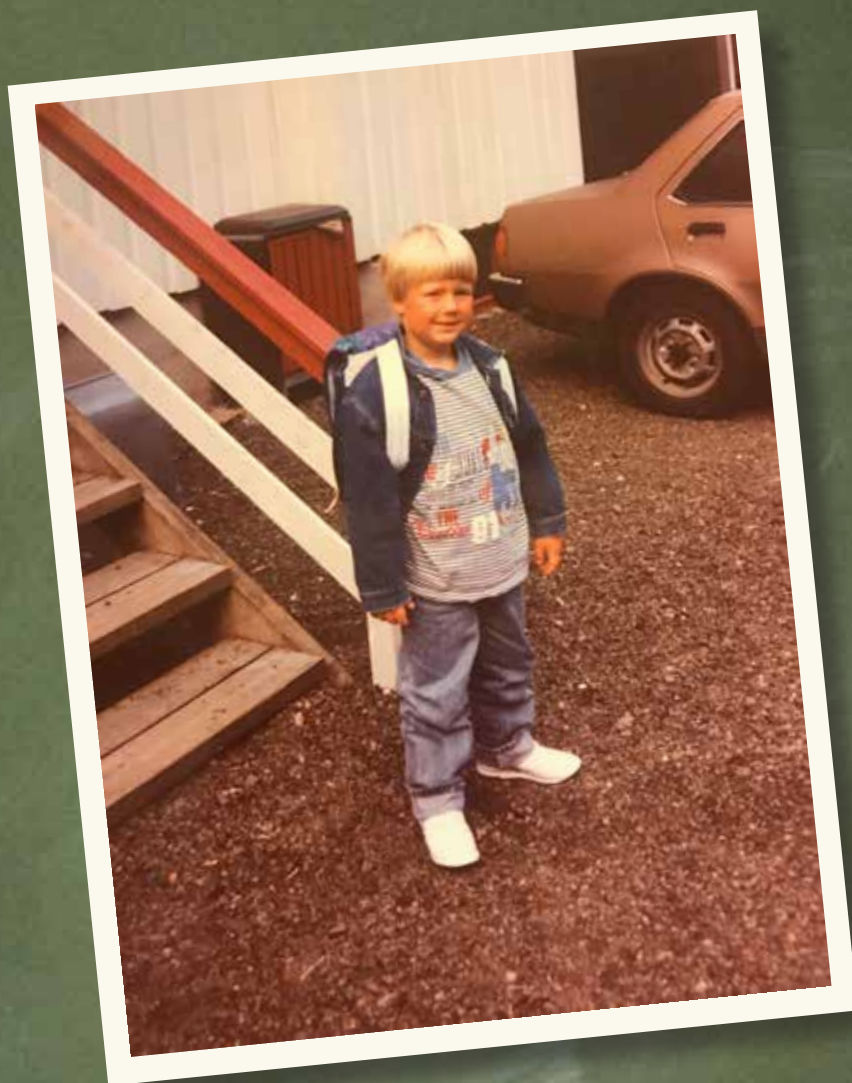

På klassetur

Arbeiderklassegutten Terje Lohndal ble Norges yngste professor i en alder av 27. Da han gikk avgårde til første skoledag, var det lite som lå til rette for det.

Side 16–23

Det er ei tid for alt. Utanom forskning.

At tid til forskning er under press, er gamalt nytt. No kan forskningstida òg vere ein rein salderingspost.

Professorar ved Nord universitet risikerer at forskningstida går ned til ti prosent.

Kvifor var det ein skulle verte forskar att? Det er interessant og gjevande, det kan vi vere samde om, men utover det? No hugsa eg det: Det var løna. Det ein tener som forskar i akademien, set privat sektor i skuggen. Nei, no blanda eg, sjølv-sagt er det motsett.

Utsiktene til ein trygg jobb var det. I forskning må ein arbeide langsiktig for å få dei beste resultatane, såpass har vi fått med oss. Derfor er arbeidsgjevarane alltid tidleg ute med å tilby faste stillingar til dei dedikerte, lovande rekruttane. Nei, himmel og hav så sløvt, eg forveksla ynskjetenking med realitetar.

Det var den godt verna tida til forskning eg tenkte på. Når ein har kvalifisert seg til å få ei forskarstilling, er ein i det minste garantert ei føreseieleg og rundhanda mengde tid til å gå i djupna på problemstillingar, iallfall like mykje som kollegaer i same stilling. Endeleg fann eg løysinga.

Men så kom eg over førre utgåve av Forskerforum. Der fann eg ei sak om skeivfordeling av forskningstid ved NTNU. Folk i same stilling, ved same institutt har ikkje like mykje tid til forskning. Grunnen er historisk, eller snarare

manglande oppgjer med historia: Tilsette som kom frå Høgskulen i Sør-Trøndelag vart ståande i vilkåra derfrå, medan kollegaene frå gamle NTNU fekk behalde meir forskningstid. Ein fyrsteamanuensis ved Institutt for lærarutdanning har ei 50–50-fordeling av tid til forskning og undervising etter at resten av arbeidsoppgåvene er trekt frå. Dette gjeld dei som var så heldige å vere tilknytt NTNU før fusjonen. Dei simplare høgskulefolka i same stilling har 20 prosent forskningstid. For eventuelt å få meir, må dei prove seg verdige gjennom søknadsrundar.

Nord universitet har nettopp opplevd eit åtak på tida til forskning. Universitetet må spare pengar, og styret har bede om at forskningstida vert differensiert, fortel dekan Egil Solli ved Fakultet for lærarutdanning, kunst- og kulturfag (sjå eiga sak på side 6). Ved Nord universitet har fyrstelektorane hatt inntil 30 prosent tid til FoU, fyrsteamanuensane 40 prosent, dosentane og professorane 50 prosent. Men no «skjerpes greiene», ville DumDum Boys ha sagt: Etter eit styrevedtak ved dette fakultetet, kan professorane frå hausten av få ned til 10 prosent forskningstid! Teljekantane – dei pengeutløyse poenga uni-

versitet og høgskular får gjennom vitskapleg publisering – skal brukast på personnivå: Ein gjer seg fortent til forskningstid ved å kunne vise til publisering av eit visst omfang. Professor Idar Kjølsvik ved fakultetet kallar vedtaket «ekstremt», og trur det vil skremme folk frå å kome til dette universitetet. Det er òg umogeleg å ikkje peike på dette paradokset: Medan styret ved Nord universitet står i eitt hjørne og krev innsparing, står Nokut i eit anna hjørne og ropar på kvalitet og kompetanse. Nord må gjere seg fortent til universitetsstatusen.

Eit heilskapleg system for fordeling av forskningstid har sprukke opp for lengst. Fram til 2007 var hovudregelen 50–50-fordeling av tid til forskning og undervising ved universiteta og 25–75 ved høgskulane. Etter bortfallet av ordninga, bestemte institusjonane sjølve. Ei undersøking Forskerforbundet gjorde i 2012 avdekte eit lappeteppje av sentrale og individuelle avtalar. Mange tillitsvalde hadde problem med få på det reine kva prinsipp som gjaldt ved eigen institusjon. Kor mykje du publiserte, kva stillingskategori du var i, kva fag du tilhørte; alt dette kunne avgjere kor mykje forskningstid du hadde. Og medan retningslinjene kunne tilseie ei viss fordeling, kunne praksisen avvike frå desse. Det er lite grunn til å tru at systema har vorte meir konsistente og rettvis sidan den gongen.

Forskerforbundet har eit mål om at stillingane professor, dosent, fyrsteamanuensis og fyrstelektor skal ha lik fordeling av forskning og undervising når andre oppgåver er trekte frå, medan andre kombinerte stillingar skal ha 30 prosent forskningstid. Det er ein lang veg fram, og han vert stadig lengre.

Men no hugsa eg endeleg grunnen til å verte forskar: Den gunstige arbeidstida. Fridomen er stor til å utfalde seg med topp intelligent forskning langt utover kveldar, i helger og feriar. Tenk deg til dømes ein langfredag: Det lyser i hytter på aude stader av forskarar som skal ha ferdig artikkelen sin, nei ein søknad om prosjektstønad var det. Men ingen kan ta frå dei ljuset. Eg ser då at det lyser. Eg trur eg må kalle det leitingas ljøs.

«Fridomen er stor til å utfalde seg med topp intelligent forskning langt utover kveldar, i helger og feriar.»

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

16: Skeiv rekruttering

Terje Lohndal er blant den lille andelen akademikere fra arbeiderklassen. – Han må være kjempeflink. Utdanningssystemet er ikke egalitært, sier sosiolog Marianne Nordli Hansen.

26: Sunt språk i et sunt tidsskrift

Norske leger må skrive norske tekster, ellers får man nedsatt formidling og forståelse. Det er diagnosen til Ragnhild Ørstavik i Tidsskrift for den norske legeforening.

30: Klima for søtpotet

Når klimaet i Norge blir varmere, kan grønnsaker fra andre verdensdeler trives her. Forskere ved Nibio i Landvik ved Grimstad prøver ut søtpotet og soyabønner.

4: Hetses for forskning

Forskere på betente områder som ulv og laks hetses og sjikaneres. Norsk institutt for naturforskning støtter forskerne med egne beredskapsgrupper, sier direktør Norunn Myklebust.

6: – Et ekstremt vedtak

Professorer ved Nord universitet kan få ned til ti prosent forskningstid. – Jeg tror det vil skremme folk fra å komme til Nord universitet, sier professor Idar Kjølsvik.

7: Kontorstrid

Høgskolen på Vestlandet strides om åpent kontorlandskap i et nybygg. Saken har ikke blitt drøftet med tillitsvalgte, sier Gjert Anders Askevold i Forskerforbundet ved HVL.

8: Hva tjener forskere?

Hva er gjennomsnittslønnen i forskjellige forskerstillinger, og hvordan varierer den mellom institusjonene? Forskerforbundet har laget ny lønnsstatistikk.

11: En sektor for alkohol

Forskningssektoren ligger på topp i alkoholbruk i jobbsammenheng. Det er resultatet i en ny undersøkelse fra Folkehelseinstituttet.

Faste sider

36: Bøker

38: Kronikk

39: Gjesteskribent

40: Tilbakeblikk

41: Debatt

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 5/2019 – 51. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 581

– FORSKERNE VÅRE MÅ TÅLE EN TRØKK

Ulv og laks kan føre forskerne til stormfylte steder i sosiale medier. Direktør Norunn Myklebust er opptatt av at de ikke skal stå der alene.

Da Norsk institutt for naturforskning (NINA) publiserte en rapport om hvilke konsekvenser oppdrettsnæringen har for villaksen i Altaelva, fulgte sju år med debatt i sosiale medier, avisinnlegg og kommentarfelt i nettaviser. Navngitte forskere ble beskyldt for løgn og korrupsjon, og aktivister krevde deres avgang. Kritikken var så vedvarende og systematisk usaklig at den kunne gå ut over forskernes jobb og privatliv, innså Norunn Sæther Myklebust, som er administrerende direktør i NINA. I verste fall kunne den akademiske friheten stå på spill.

– Det var da vi så konturene av en kampanje, at vi skjønnte at vi måtte få på plass et apparat.

– **Du kaller det en beredskapsgruppe, hva gjør de?**

– I de mest krevende periodene møtes vi klokken åtte om morgenen, går gjennom siste nytt og legger en plan for dagen.

– Vi prøver å sette sammen et team med både faglig og strategisk kompetanse, for vi må forstå både forskningen og det landskapet som forskningen er i, hvilke aktører og drivkrefter som finnes. Det varierer hvem som er med, men det er ofte nærmeste leder, kommunikasjonssjef, meg og forskeren eller forskningsgruppen. Utgangspunktet er å sikre at forskeren ikke blir stående alene. Det er viktig med god faglig støtte og råd, men like viktig er omsorg for den som skal stå i stormen. Det prøver jeg å formidle internt, at vi må hjelpe hverandre og være gode kollegaer.

– **Ja, hvilken rolle har kollegaene?**

– For det første må de være med på å kvalitetssikre budskap, enten det er forberedelser til intervju i media eller svar på leserinnlegg. I tillegg må man være en god kollega, hente kaffe og passe på at den som står i det, får lunsj – i det hele tatt være en god venn. Den faglige støtten er viktig, fra kollegaer i NINA og forskere fra andre institusjoner som jobber på samme fagfeltet.

– *Man må være en god kollega, hente kaffe og passe på at den som står i det, får lunsj.*

– **Hvordan forbereder dere forskere før de går ut med potensielt konflikt-skapende funn?**

– Det er forskerne som uttaler seg om forskningen og formidler resultatene sine, så da gjelder det å preppe dem så godt som mulig. Vi kobler alltid inn kommunikasjonsenheten vår. Så prøver vi å lage en beredskap og trimme forskerne på budskap. Så lenge det er faglige diskusjoner, er det helt kurant, og det er forskerne selv som svarer. I de sakene der vi ser at diskusjonen vedvarer og konfliktnivået er høyt, diskuterer vi om

vi skal svare, hva vi skal svare og hvem som skal svare. Jeg er nok over gjennomsnittet bevisst på dette, siden det er så mye av porteføljene til NINA som er forbundet med interessekonflikter.

– **Hva er de mest omdiskuterte feltene eller dyrene?**

– Rovvilt og laks. Forskningsresultatene våre griper inn i livet til folk og lønnsomheten til næringer. Da er det helt naturlig at forskningsresultatene diskuteres, for det er

jo forskning som har stor betydning for enkeltpersoner og for samfunnet.

– **Du skriver om advokater og interessenter som leter etter feil i forskningen. Men er det ikke nyttig at noen ettergår forskerne?**

– Jo, helt klart, det er bra at det blir diskusjon rundt forskningsresultater, men vi ønsker at diskusjonen er faglig og saklig. Forskerne er vant til å diskutere forskningsresultater, det er det som driver forskningen framover. Utfordringen er når det er for usaklig eller er sjikane.

– **Dere kan jo ikke forvente at alle kan diskutere på riktig, akademisk måte?**

– Nei, det er en oppgave vi har, å klare å formidle på en måte som vanlige folk forstår, og diskutere resultatene på en måte som folk forstår. Men det går godt an å diskutere og samtidig være saklig.

– **Hvor mye må forskere tåle?**

– Forskerne må like å være synlige i media med forskningen sin, og så må de tåle at det stormer, men vi som arbeidsgivere må sikre at de har et apparat rundt seg når det stormer som verst. Sjikane og usaklige beskyldninger, det er de nødt til å tåle, men de burde vært forskånet fra det. Det er der gode kollegaer og støtteapparat trer inn, sånn at de tåler det.

– **Hva slags hets er det forskerne opplever?**

– Hets og sjikane på sosiale medier er den største utfordringen. Når det kommer korrupsjonsbeskyldninger mot enkeltforskere, er det personangrep. De erfarne forskerne håndterer godt usaklige kommentarer, utfordringen er når stormen har høy intensitet over tid. Vi er etter hvert blitt mer og mer vant til usakligheter på nettet. Det er også en utfordring for samfunnet at folk kaster seg over tastaturet og skriver negativt på sosiale medier.

– **Hvordan opplever forskerne ved NINA mediestormene?**

– De sier to ting. De sier at stormen skjerper dem og gjør dem enda mer opptatt av å formidle sine forskningsresultater nøyaktig og forståelig. Og så sier det at det er godt å ha et apparat rundt seg så de slipper å stå helt alene.

NORUNN MYKLEBUST

Aktuell med: skriver om arbeidsgivers ansvar når forskere møter hets og sjikane, i boken *Interessekonflikter i forskning*, som De nasjonale forskningsetiske komiteene står bak. Boken er tilgjengelig med åpen tilgang hos Cappelen Damm Akademisk.

■ – Jeg er opptatt av ansvaret jeg har som arbeidsgiver, sier Norunn Myklebust. I bakgrunnen jobber Sten Even Erlandsen, ingeniør på NINAs genetikklab.

– Ansetter dere ut fra hvem som kan være mest robust?

– Vi må tenke på det når vi rekrutterer til de feltene der vi vet at det kan storme. I tillegg til faglige kvalifikasjoner naturligvis. Basert på NINAs erfaringer er det menn som hittil har stått mest i stormen, men kvinner er like robuste. Hos oss er det en overvekt av menn på de mest konfliktfylte fagfeltene, men jeg er ganske sikker på at konfliktnivået ikke er årsaken. Vi har robuste medarbeidere av begge kjønn som tåler å stå i det. Men det er klart, vi sender ikke de nyansatte ut i stormen.

– Må man være hardhudet for å forske på ulv eller lakselus?

– Man må i hvert fall være robust og tåle en trøkk. Da må man kunne mer enn bare forskningen sin. Når man har god oversikt over aktørbildet, altså politikken, forvaltningen, og de ulike interessentene i et fagfelt, klarer du bedre å tolke det som foregår.

– Vitenskapelig publisering gjør også forskerne mer robuste. At de har vitenskapelige publikasjoner i bagasjen er alfa og omega, for da vet forskerne at de metodene de har brukt, er vurdert av eksterne eksperter som ikke har interesser i konflikten. Vi har forskere som har flere prosjekter, og dermed oppdragsgivere som ønsker forskjellige ting, og det må vi håndtere med fagligheten vår. Det skal ikke spille noen rolle for oss hva som er oppdragsgiverens ønsker, vi skal levere forskningsresultater. Vi leverer kunnskap både til miljøforvaltningen, energibransjen og oppdragsnæringen. Der ligger det interessekonflikter og ulike målsettinger,

da blir det kjempeviktig for oss å ha god kvalitet på forskningen og god faglig integritet.

– Du skriver at det er farlig om solid forskning blir underkjent på grunn av kampanjer. Har det skjedd?

– Alternativ kunnskap er jo et tema, det vet vi fra andre bransjer. Jeg skal ikke våge meg på å si at vi har opplevd det, men det er alltid en risiko hvis viktige forskningsresultater ikke blir kommunisert. Noe annet som jeg er opptatt av, er konsekvensene hvis forskeren ikke tør å formidle forskningen sin. Da vil samfunnet gå glipp av viktig kunnskap, og man kan få inntrykk av at kunnskapsgrunnlaget er dårligere enn det egentlig er. Så vi løfter forskningsformidlingsfanen høyt, det øker muligheten for at forskningen blir tatt i bruk, det gir profilering av instituttet, forskeren og fagfeltet.

➡ AV JULIA LOGE

Lurer du på hvilke råd NINA gir forskerne sine?
Se deres «Vær bevisst-plakat» på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

FORSKINGSTID NED TIL BEINET

Nord universitet må spare pengar, og professorar som ikkje leverer, kan få ti prosent forskningstid. – Eit ekstremt vedtak, meiner professor Idar Kjølsvik.

FORSKINGSTID – Dette er eit farleg vedtak, for eg trur det vil skremme folk frå å kome til Nord universitet. Det sender eit dårleg signal frå ein institusjon som strevar med å gå frå høgskule til universitet, seier professor Idar Kjølsvik, som er religionsforskar ved Fakultet for lærarutdanning og kunst- og kulturfag ved Nord universitet. Det han siktar til, er at leiinga ved fakultetet like før påske vart einig med fagforeiningane om nye retningslinjer for tid til forskning og utvikling (FoU).

– Vi har hatt for stor aktivitet og må spare pengar. Og som eit ledd i innsparingane har styret bede oss om å differensiere forskningstida, seier dekan Egil Solli.

MÅ LEVERE NOK FORSKING

Ved Nord universitet har førstelektorar hatt inn-til 30 prosent tid til FoU, førsteamanuensar har hatt 40 prosent, og dosentar og professorar har hatt 50 prosent.

– Vi har dei siste åra satsa hardt på forskingsproduksjon, og har tildelt 30, 40 eller 50 prosent FoU-tid. Dermed har vi også auka forskingsaktiviteten ved fakultetet, seier Solli.

Men med innføring av differensiert forskningstid blir det andre krav.

– Dei som leverer nok forskning og utviklingsarbeid, vil få tildelt FoU-tid på same nivå som før. Vi krev at dei leverer i snitt minst eitt publikasjonspoeng per år. Dette blir berekna over tre år frå to til fire poeng, avhengig av stillinga. I tillegg blir arbeid med å søkje eksterne forskningsmiddel tillagt vekt i samband med tildeling av forskningstid, seier han.

– Men professorar kan få så lite som ti prosent?

– Ja, om du ikkje har publisert noko som helst eller kan syne til noko som helst slags relevant FoU-produksjon dei siste tre åra, vil tida kunne bli redusert til ti prosent. Vi må ta ein diskusjon med kvar enkelt om dette.

– MÅ SJÅ TIL ANDRE UNIVERSITET

Forskerforum har tidlegare skrive om lærarutdanninga ved NTNU etter fusjonen: Tilsette i same stilling kan ha ulik tid til FoU. Førsteamanuensar frå tidlegare Høgskolen i Sør-Trøndelag må søkje om å få same vilkår som tilsette ved gamle NTNU, det vil seie ei 50–50-fordeling mellom forskning og undervisning. Ved NTNU får derimot alle professo-

■ Nord universitet har brukt for mykje pengar, og ved fakultet for lærarutdanning og kunst og kulturfag er det krav om differensiert FoU-tid. Her frå campus i Bodø.

ALLE FOTO: NORD UNIVERSITET

rar 50 prosent tid til FoU når andre oppgaver er trekte frå.

– Folk i toppstillingar må ha same vilkåra som dei har ved andre universitet i landet, seier professor Idar Kjølsvik.

– Om ein leverer som forventa, skal ein få tid til forskning som før, seier dekan Egil Solli.

Det gjeld altså ikkje for professorane ved Nord universitet om dei ikkje leverer. Kjølsvik reagerer på dette:

– Om ein ønskjer å vere eit universitet, må ein også sjå til dei andre universiteta. Vilkåra for folk i toppstillingar bør vere like, meiner han.

– På andre sida kan eg forstå vedtaket med tanke på den problematiske finansieringa av forskning. Nord universitet er urettferdig behandla samanlikna med dei gamle universiteta. Den dårlege økonomien har ei årsak. Stortinget har bestemt vi skal vere universitet, men følgjer ikkje opp økonomisk, seier Kjølsvik.

Nokut har kome med sterk kritikk mot Nord universitet etter fusjonen om at dei forskar for lite. Ikkje minst i det perspektivet meiner Kjølsvik det er eit umogleg vedtak å redusere forskningstida.

– Men det høyrer med til biletet at styret står under tvang frå departementet, seier han.

ØNSKJER RETTFERDIGE REGLAR

Charlotta Maria Langejan, som er tillitsvald for Forskerforbundet ved fakultetet, seier det etter fusjonen har vore viktig å finne fram til felles reglar for arbeidsvilkår og forskningstid. Ho fortel at Forskerforbundet i utgangspunktet ikkje ønskte at nokon skulle få redusert tid til FoU.

– Men det har vore store forskjellar på forskningstida til tilsette i Nesna, Levanger og Bodø, og etter fusjonen har det vore viktig å finne fram til rettferdige og transparente reglar, slik at alle veit kva dei skal rette seg etter, seier Langejan.

Ho seier at Forskerforbundet etterlyser tydelege og føreseielege kriterium.

– Dei som har brukt tida si til forskning, må kunne vere trygge på å få fortsette og ikkje få tildelt mindre tid, seier ho.

Dekan Solli seier at arbeidsvilkåra er grundig drøfta med fagforeiningane ved universitetet og er no nedfelte i eit skriftleg dokument.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

NEKTER Å SVARE PÅ KONTOR-KRITIKK

Tillitsvalgte mener de ikke ble tatt med på råd da ledelsen bestemte seg for å innføre «free seating» og «clean desk». Rektor vil ikke svare på påstanden.

MEDVIRKNING Høgskolen på Vestlandet skal innføre aktivitetsbaserte arbeidsplasser i det nye bygget K2 som er under oppføring på Kronstad-campusen i Bergen. Saken har ført til mye diskusjon, blant annet fordi ansatte frykter at de ikke vil få egne kontorer hvor de kan jobbe konsentrert. Tillitsvalgt Gjert Anders Askevold sier til Forskerforum at innføringen av dette kontorkonseptet ikke har blitt drøftet med tillitsvalgte, og at ledelsen ikke kan dokumentere at det har blitt drøftet. Han forteller at det i utgangspunktet var drøftinger, men at ledelsen uten å involvere de tillitsvalgte bestemte seg for å innføre hundre prosent aktivitetsbaserte arbeidsplasser.

– Tillitsvalgte har spurt om vi kan få se protokollen der innføringen av aktivitetsbaserte arbeidsplasser har vært drøftet. Den er fremdeles ikke funnet. Vi har ikke fått sett den.

– Hva sier ledelsen når dere tar dette opp?

– Det er et ikke-tema. Det er en sak de ikke vil diskutere lenger, for alt er bestemt og godtatt og vedtatt.

Også Arbeidstilsynet har ytret sin bekymring og påpekt overfor høyskolen at ansatte skal involveres i medvirkningsprosesser. Arbeidsmiljøloven slår nemlig fast at arbeidsgiveren har plikt til å «informere om og drøfte spørsmål av betydning for arbeidstakernes arbeidsforhold med arbeidstakernes tillitsvalgte».

– BLIR KJEMPEBRA

Overfor Forskerforum svarer rektor Berit Rokne at ledelsen har hatt jevn dialog med tillitsvalgte om saken. I april orienterte hun høyskolestyret om byggeprosessen og konfliktene vedrørende innføringen av aktivitetsbaserte arbeidsplasser, men hun ønsker ikke å svare på om beslutningen om å forkaste cellekontorer har vært oppe i drøftingsmøter med de tillitsvalgte. Forskerforum spør Rokne gjentatte ganger om Askevolds påstander stemmer, uten at hun vil svare direkte på spørsmålene.

– Å gå inn i enkeltstående om prosessen som har vært, må gjøres i et annet forum. Vi har hatt en samlet gjennomgang, og nå ser jeg videre, sier Rokne.

– Forskerforbundets tillitsvalgte sier at det var drøftinger med de ansatte om utformingen av det nye bygget, men at det på et tidspunkt ble besluttet at det skulle være aktivitetsbaserte arbeidsplasser, uten at de ansatte fikk ha noe mer å si om den saken. Stemmer det?

– Jeg har ikke noe annet svar enn at vi har hatt en kontinuerlig medvirkning med ulike prosesser, og svart de tillitsvalgte kontinuerlig både på hvordan det har vært gjort, og hvordan vi kan gjøre det fremover. Det er klart vi kunne ha

FOTO: MAURICIO PAREZ/HVL

■ – Ut fra mitt ståsted har vi hatt gode prosesser hele veien, sier Berit Rokne, rektor ved Høgskolen på Vestlandet.

gjort ting annerledes i såne prosesser. Samlet sett har vi hatt en nøyte gjennomgang av bygget og byggets intensjoner og hvem som skal inn i dette bygget.

– Askevold påstår at tillitsvalgte har bedt om å få se protokollen der denne saken har vært drøftet, men at de ikke har fått se den. Stemmer det?

– Vi har hatt en samlet gjennomgang av alt, hva som har skjedd i ulike rapporter, og jeg har vært med i deler av dette. Ut ifra en samlet gjennomgang har vi hatt en kontinuerlig brukermedvirkning. Jeg går ikke inn i detaljer om drøfting og ikke drøfting og om hva som har vært oppe når. Her har det vært større eller mindre grad av enighet, og man har landet på den løsningen som vi jobber etter i dag. Jeg tror det blir kjempebra.

UENIGE OM ANDEL KONTORER

Rokne understreker at det er et begrenset antall ansatte som får aktivitetsbaserte kontorer, og at det vil være frivillig å flytte inn i de nye lokalene.

– Da har vi muligheten til å tilfredsstille dem som har et ønske om å ha mer tradisjonelle kontorer, sier hun.

Sett under ett vil alle høyskolens lokaler, ifølge Rokne, få «ca. 70 prosent cellekontorer og ca. 30 prosent aktivitetsbaserte arbeidsplasser».

– Det tallet stemmer ikke, sier Askevold. – Det blir ca. 66 prosent cellekontorer dersom man forutsetter at alle kontorene i det første

Aktivitetsbaserte arbeidsplasser

- ◉ omfatter en kombinasjon av åpne landskap, cellekontorer, møterom og stillesoner, der ingen ansatt har fast plass, men bytter arbeidsplass ut ifra type oppgaver i løpet av dagen.

bygget K1 er cellekontorer, men det er det ikke. Det er flere kontorlandskap i K1, og det er veldig dårlige arbeidsplasser. Vi i Forskerforbundet mener at hverken åpne kontorlandskap eller aktivitetsbaserte arbeidsplasser passer til arbeidet ved høyskolen, sier Askevold.

Han er skuffet over at Rokne ikke vil gi et entydig svar på om innføringen av aktivitetsbaserte arbeidsplasser har blitt drøftet med de tillitsvalgte.

– Her har det nok skjedd en feil i prosessen. Det kan skje den beste, men når man gjør feil, er det måten man håndterer dem på i etterkant, som sier noe om hvor gode prosessene blir. Da hjelper det ikke å si at vi går videre, og så late som om feilen ikke har skjedd.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

SÅ MYE TJENER EN FORSKER

Ny statistikk viser at lønnsforskjellene er store mellom ulike universiteter og høyskoler.

LØNN Hvor mye tjener en forsker ved et universitet eller en høyskole? Hva kan du forvente å få i lønn som universitetslektor? Og hvor mye kan du regne med å gå opp i lønn hvis du får opprykk til professor?

Forskerforbundets lønnsstatistikk for 2018 er klar. Figurene som Forskerforum har valgt ut her viser alle gjennomsnittslønn. I figur 1 og 2 ser du snittlønnen for forskjellige vitenskapelige stillinger ved statlige høyskoler og universiteter.

LØNN FOR OPPRYKK

En universitetslektor ligger omtrent på snittet av alle ansatte i staten. Høgskolelærere og ansatte i rekrutteringsstillinger tjener mindre enn gjennomsnittet i staten. Kortere ansiennitet er en naturlig forklaring, ettersom få blir i disse stillingene i mange år.

De som får opprykk fra førsteamanuensis til professor, kan regne med et solid lønnshopp. Gjennomsnittlig årslønn for professorer er 833 038 kroner, mens førsteamanuenser tjener 652 778 kroner i året (figur 1). Når du er ferdig med doktorgraden din og blir postdoktor, går du også en god del opp i lønn (figur 2).

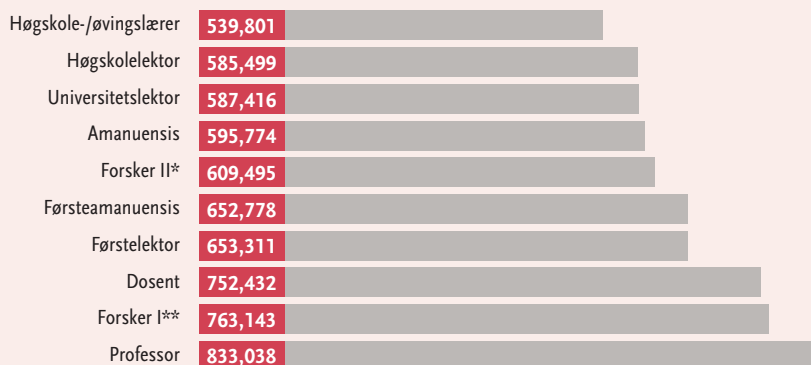
NHH PÅ LØNNSTOPPEN

Det er også forskjeller mellom institusjoner, som vist i figurene 3, 4 og 5. Vi ser at Norges Handelshøyskole (NHH) ligger på lønnstoppen både for førsteamanuenser og professorer. En førsteamanuensis ved NHH tjener i snitt nesten 66 000 kroner mer enn de i samme stilling ved Høgskolen i Østfold. En NHH-professor tjener 147 000 kroner mer enn en professor ved Norges musikkhøgskole. For høyskole- og universitetslektorer er forskjellen i snittlønn 90 000 kroner mellom første- og siste plass på listen.

OM STATISTIKKEN

Tallene gjelder bare for Forskerforbundets medlemmer. Uorganiserte ansatte eller ansatte som er organisert i andre fagforeninger, er ikke med i oversikten. Tallene er rapportert inn fra lokallag i Forskerforbundet. Ikke alle institusjonene har rapportert inn tall. Det gjelder for eksempel Universitetet i Stavanger. Noen har ikke rapportert inn for alle stillinger. For noen stillingsgrupper kan det også være få personer i hver kategori, noe som kan gi usikre tall.

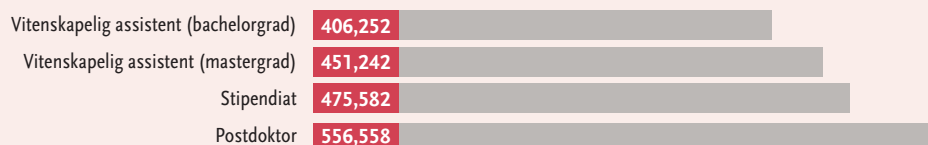
■ Figur 1: ordinære vitenskapelige stillinger

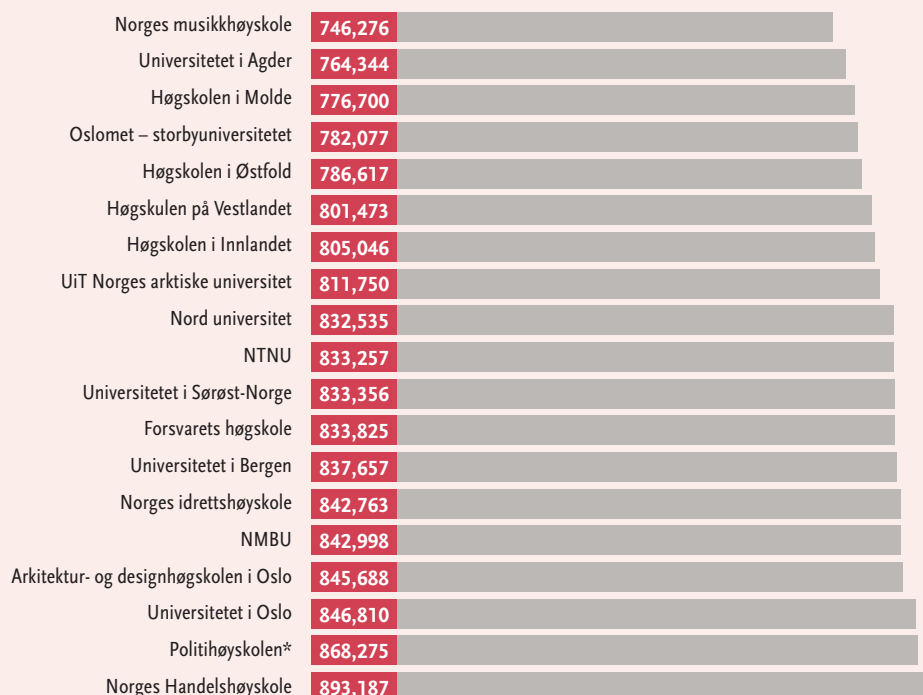
* Stillingen krever doktorgrad eller tilsvarende kompetanse.

** Stillingen er likeverdig med professorstilling.

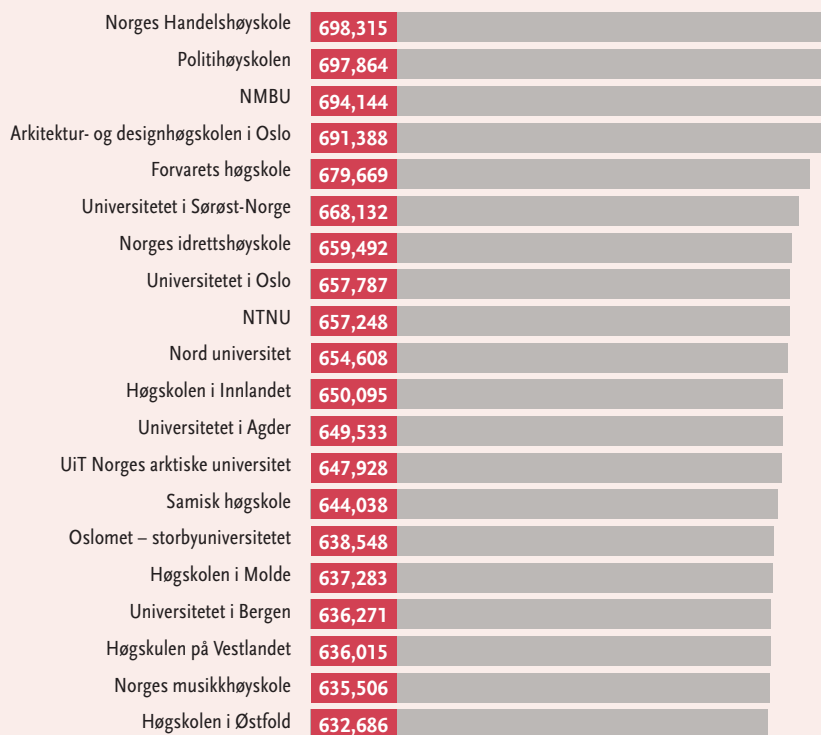
■ Figur 2: rekrutteringsstillinger

■ Figur 3: professor

*Bare fire professorer i utvalget.

■ Figur 4: **førsteamanuensis****FLERE TALL**

Se [Forskerforum.no](https://forskerforum.no) for lønnsstatistikk over flere av stillingsgruppene i academia.

Synes du lønnen din er for lav? Her er noen tips.

1. BE OM LØNNSSAMTALE

Alle ansatte i staten har rett til å få en årlig lønns- og karrieresamtale med lederen sin. I samtalen bør du synliggjøre hvilken innsats du har gjort det siste året, hvilken ny kompetanse du har fått, og hvordan du har bidratt til måloppnåelse ved din virksomhet. Fortell om hvilke forventninger du har til fremtidig lønn.

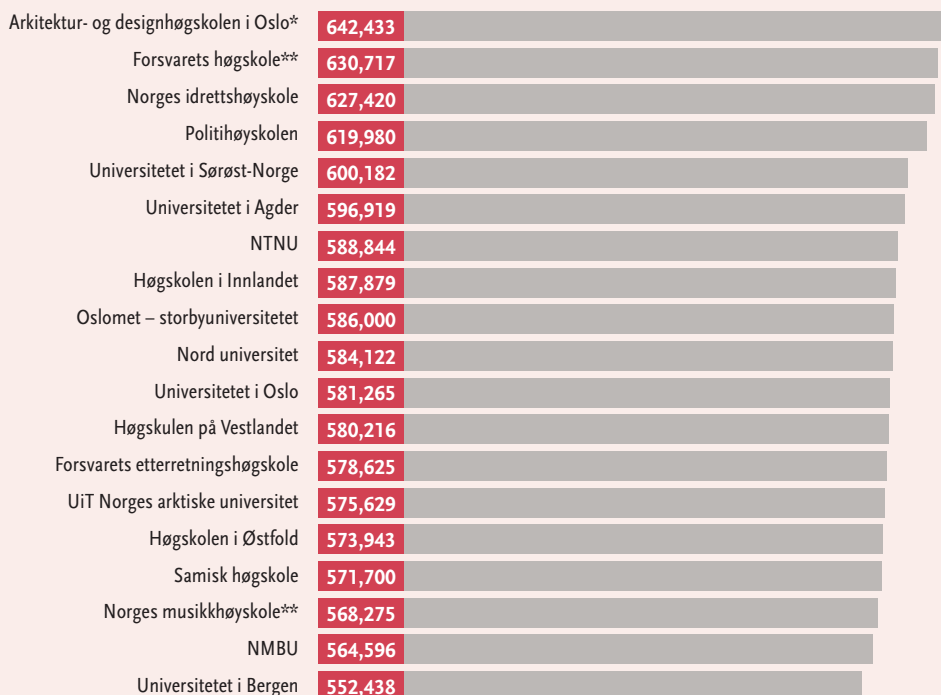
2. LES DEG OPP

Hvis man vil kreve høyere lønn i de lokale oppgjørene, er det viktig å argumentere godt og i samsvar med institusjonens lønnspolitikk.

3. FÅ HJELP FRA FAGFORENINGEN

Ansatte som ønsker å kreve høyere lønn, kan få råd fra tillitsvalgte om blant annet lønnsstatistikken ved arbeidsplassen sin. Medlemmer kan sende krav via Forskerforbundet lokalt.

Kilde: Lokalt tillitsvalgte i Forskerforbundet og [Forskerforbundet.no](https://forskerforum.no)

■ Figur 5: **universitets-/høgskolelektor**

*Bare tre høyskolelektorer i utvalget. **Bare fire høyskolelektorer i utvalget.

ÅRETS LØNNSOPPGJØR

Årets lønnsoppgjør i staten, KS og Oslo kommune hadde forhandlingsfrist 1. mai, etter at dette bladet gikk i trykken. Les [Forskerforum.no](https://forskerforum.no) for oppdatering om lønnsoppgjørene.

Full EU-dekning

Forskningsinstituttene skal få dekket alle kostnader ved EU-prosjekter.

INSTITUTTSEKTOREN STIM-EU er en finansieringsordning for forskningsinstitutter som deltar i Horisont 2020. Nå endrer forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) ordningen for å bidra til at flere institutter kan delta mer i det europeiske samarbeidet.

– Norske forskningsmiljøer må samarbeide internasjonalt for å ta del i banebrytende forskning som kan bidra til å løse store samfunnsutfordringer. Men for noen av våre mest konkurransedyktige institutter koster det også en del å være med. Med denne endringen blir det lettere å satse på europeisk samarbeid, sier Nybø i en pressemelding.

ØKT STØTTE TIL 20 INSTITUTTER

Det er bare fire år siden Kunnskapsdepartementet økte støtten, fra en fast ramme til en tredel av tilslaget. Da var forskningsinstituttene svært fornøyde, men siden har det blitt et krav å få dekket hele kostnaden.

I dag mottar instituttene midler som tilsvarer en tredjedel av det de mottar fra Horisont 2020. Nå vil Nybø differensiere støttesatsen slik at institutter som har lav basisfinansiering fra Forskningsrådet, kan få dekket inntil 50 prosent av den samlede støtten fra Horisont 2020.

Det er om lag 20 institutter som kan få økt støtte, blant dem tunge aktører som SINTEF, NORCE og Cicero.

VESENTLIG ØKNING I STØTTE

Hvis man tar SINTEF AS som eksempel, får man et inntrykk av hva endringen vil si i praksis. SINTEF er den norske aktøren med størst EU-deltakelse og hadde i 2018 en samlet tildeling på omtrent 305 millioner kroner fra Horisont 2020. Dette utløste 110 millioner kroner i støtte fra STIM-EU. Med de nye støttesatsene vil et tilsvarende prosjektilfang i 2019 bety 42 millioner kroner mer i støtte fra ordningen, ifølge regjeringen.

Konsernsjef Alexandra Bech Gjorv i SINTEF er svært glad for endringen. Hun sier at de nå kan satse sterkere på EU-forskning.

– Dette er en svært god nyhet for norsk forskning generelt og for instituttene spesielt. Fra å regne på hvor mange prosjekter vi har råd til å delta i, kan vi nå søke alle viktige utlysninger i EUs rammeprogram. Og det kommer vi til å gjøre, sier hun i en pressemelding.

I første omgang er omleggingen en prøveordning ut 2020.

♦ AV JULIA LOGE

KOSTBAR KONKURRANSE

I fjor brukte statlige universiteter og høyskoler 92 millioner kroner på reklame. En stor del av summen går til å tiltrekke seg nye studenter.

■ – Reklamene for universiteter dukker opp hver gang jeg er på sosiale medier, sier avgangselevne Josefine Bragge og Kristine Overrein.

FOTO: JULIA LOGE

REKLAME Det er tolv millioner mer enn i 2017, ifølge universitetenes egne årsregnskap som er gjengitt hos Statsregnskapet.no. Reklamen er i hovedsak rettet mot framtidige studenter.

– Det kommer reklame for skoler jeg ikke har hørt om, som Høgskolen i Innlandet, forteller Kristine Overrein, som går i tredje klasse på Lambertseter videregående skole i Oslo.

Sammen med Josefine Bragge lister hun raskt opp fem universiteter og høyskoler fra reklame i sosiale medier. Men selv om de mener at det er mye, er det ikke for mye, mener de to studentene: Reklamen gjør det lettere å finne informasjon om studier.

NTNU BRUKTE MEST

Til sammen har universiteter og høyskoler økt reklamebudsjettene sine med 55 prosent siden 2016, mens resten av statlige virksomheter bruker færre reklamekroner. Universitetene og høyskolene stod for 42 prosent av statens samlede reklameutgifter i 2018.

I likhet med året før er NTNU det universitetet som bruker mest, over 21 millioner kroner. De fikk mye oppmerksomhet for Challenge-kampanjen, som kostet ni millioner kroner og førte til at de har brukt 6,5 millioner kroner mer enn i 2017.

Deretter følger Universitetet i Tromsø med 12,6 millioner og Universitetet i Sørøst-Norge med nesten 9 millioner kroner. Det ferske universitetet økte reklameutgiftene med 3 mil-

lioner kroner. Universitetet i Oslo, landets nest største universitet, havner på fjerdeplass med 7,5 millioner reklamekroner.

Disse reklameutgiftene inneholder studieannonsering, profileringsartikler, sponing og overordnet profilannonsering, men ikke stillingsannonser og kunngjøringer. Se hele oversikten på Forskerforum.no.

KONKURRERER OM STUDENTENE

NTNU-styremedlem Aksel Tjora reagerer på at staten bruker så mye på at ulike institusjoner skal konkurrere mot hverandre om de samme menneskene.

– Det er et nullsumspill, sa Tjora til Forskerforum tidligere i år.

Han viste til at det er omtrent det samme antallet studenter uansett.

– Hvis staten skal finansiere at de ulike institusjonene konkurrerer mot hverandre, slik at de bruker statlige penger på stadig mer fancy kampanjer, så synes jeg at det er problematisk, sa Tjora.

Hans Geelmuyden i reklameselskapet Geelmuyden-Kiese reagerte ikke negativt.

– Alle må kommunisere, alle er i en konkurransesituasjon, det gjelder i høyeste grad universitetene, som konkurrerer om studentene, sa Geelmuyden.

♦ AV JULIA LOGE

TOPPER ALKOHOLSTATISTIKKEN

Ansatte i forskningssektoren toppe Helsedirektoratets liste over hvem som drikker mest i jobbsammenheng.

ARBEIDSLIV – Blant bransjene vi har undersøkt, er andelen personer som oppgir at de drikker sammen med kollegaer i arbeidstiden, høyest blant forskere. En relativt høy andel forskere svarer også at de drikker med kolleger etter arbeidstid, sier Inger Synnøve Moan, seniorforsker ved Folkehelseinstituttet.

Hun har sammen med Torleif Halkjelsvik undersøkt norske arbeidstakers alkoholbruk i jobbsammenheng. Resultatene er presentert i rapporten «Alkohol og arbeidsliv II. Bruk, konsekvenser og retningslinjer ved ulike typer arbeidsplasser i Norge». Undersøkelsen ble først omtalt i Aftenposten og viser at 21 prosent av de ansatte i forskningssektoren har drukket alkohol i arbeidstiden, mot for eksempel 3 prosent av ansatte i barnehageyrker eller helse- og omsorgsyrker. Gjennomsnittet er 8 prosent. Moan sier at drikkingen vanligvis skjer i forbindelse med feiringer og arrangementer. Grunnen til at forskning utmerker seg på denne statistikken, kan til dels skyldes at akademien har en ganske fri arbeidskultur, tror hun.

– Man kan tenke seg at fleksibilitet i arbeidstid og arbeidsoppgaver muliggjør denne typen atferd, sier Moan.

FRIHET GIR MULIGHETER

Ved Universitetet i Oslo jobber bedriftssykepleier Trine Evensen med alkohol- og rusproblematikk som bedriftshelsetjenestens Akan-ansvarlig. Hun tror ikke at rusmisbruk oppstår fordi de tilsatte har tilgang til alkohol og rusmidler på arbeidsplassen, men heller at folk har rusproblemer i utgangspunktet, og at friheten man ofte har i akademiske yrker, gjør det mulig å fortsette. Eksempelvis trekker hun frem at det tidligere var flest teknisk-administrativt ansatte som ble oppdaget.

– De har tydeligere rammer for arbeidsdagen, og da er det lettere å oppdage alkoholproblemer. Vitenskapelig ansatte har større grad av frihet i arbeidshverdagen, med en del reisevirksomhet, seminarer og kurs, og det kan viske ut skillet mellom arbeid og fritid. Det kan igjen gi muligheter til å konsumere alkohol på en slik måte at det går ut over arbeidshverdagen, sier hun.

I senere tid har flere vitenskapelig ansatte inngått individuelle Akan-avtaler. Det mener hun skyldes at ledere i større grad tør å ta tak i vanskelige temaer nå enn tidligere.

– Jeg opplever at en del nye ledere nå tar tak i problemer man har visst at folk i noen miljøer har hatt i lang tid, men som ingen har turt å røre ved. Problemene håndteres oftere nå enn før, sier Evensen, som forteller at det til enhver tid er en håndfull medarbeidere med aktive

Bransje	Jobbrelatert drikking i arbeidstid	Jobbrelatert drikking utenom arbeidstid
forskning	21	68
media/reklame/PR	18	51
kultur/idrett	15	59
restaurant/servering	14	55
telekommunikasjon/IT	12	68
bank/finans	10	59
offentlig sentralforvaltning	6	60
forsvar/politi/rettsvesen	4	56
barnehage/skole	3	49
helsetjenester	3	39
pleie og omsorg	2	35
Gjennomsnitt	8	51

FOTO: ERIK NORRUD

Andel som svarer mer enn 1 gang siste 12 måneder, et utvalg bransjer.

Akan-avtaler ved UiO, og at det tilkommer en til to nye saker per år.

INEFFEKTIVE PÅ JOBB

Fagleder Camilla Bakkeng i Akan sentralt sier at undersøkelsen til Folkehelseinstituttet bekrefter mye av den erfaringen hun og andre kolleger i Akan har med akademien.

– Akademikermiljøer er litt vanskeligere å nå med budskapet om forebygging. Vi blir ofte møtt med at «dette har ikke vært et problem hos oss, så hvorfor skal vi fokusere på det». Det er en skepsis til å gå inn i det man opplever som en privatsfære og ikke arbeidsplassens anliggende, sier hun.

– Bør arbeidsgivere i sektoren være bekymret over tallene i undersøkelsen?

– Tallene bekrefter at det bør gjøres noe i den bransjen. Hvorvidt det er grunnlag for bekymring, vet jeg ikke, men det er nok rom for å bli bedre.

Selv om ansatte i forskningssektoren skårer høyere på statistikken over drikking i jobbsituasjoner, mener Moan at det ikke nødvendigvis betyr at denne sektoren har en risikofylt drikkekultur.

– Forskningssektoren kommer ikke spesielt høyt opp når det gjelder spørsmål om å drikke seg tydelig beruset i jobbsituasjoner, som er forbundet med mer risiko enn å drikke moderat. I tillegg er det en ganske høy andel, 50 prosent, som mener at det ville være problematisk om en kollega drakk seg full på et arrangement i jobbsammenheng. Det er betydelig høyere enn i mange andre bransjer.

Samtidig påpeker Moan at en relativt stor andel sier de har vært ineffektive på jobb som følge av alkoholbruk.

– Det er ikke helt uproblematisk. Der ligger ansatte i forskning i det øverste sjiktet.

➔ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Alkohol og arbeidsliv II

- Undersøkelse om alkohol og arbeidsliv, gjennomført blant norske arbeidstakere i 2015, 2016, 2017 og 2018 av Kantar TNS på oppdrag fra avdeling for rusmidler og tobakk ved Folkehelseinstituttet. Utvalget består av 4417 norske arbeidstakere i alderen 20–69 år.

Akan

- Et kompetansesenter for rus- og avhengighetsproblematikk på arbeidsplassen, som bistår ved rusproblemer blant ansatte. En Akan-avtale innebærer at en medarbeider med rusproblemer får beholde jobben mot at vedkommende går med på individuell oppfølging knyttet til rus, arbeidsutførelse og fravær.

VIL HA SKATT PÅ FLYREISER

9000 kroner i klimaskatt for en flyreise til USA: Det innebærer forslaget fra en arbeidsgruppe ved Universitetet i Bergen.

KLIMA – Det blir sikkert store protester fra mange miljøer. Det er et ambisiøst forslag. Samtidig er det nødvendig, sier Tore Furevik. Han er direktør ved Bjerknessenteret for klimaforskning. Sammen med andre direktører ved Universitetet i Bergen (UiB) sitter han i en komité som har laget et notat med forslag til hvordan universitetet kan kutte sine klimautslipp.

Å kutte antallet flyreiser er én del av dette.

TRE FORSLAG

Og vi snakker ikke om symbolske småbeløp. Komiteen har kommet med tre alternative forslag til universitetsstyret. Det mest radikale innebærer en avgift på 3000 kroner per tonn CO₂. For de lengste flyreisene innebærer dette ifølge forslaget en flyskatt på

- ca. 600 kroner per reise tur/retur i Norden
- ca. 900 kroner per reise tur/retur i Europa
- ca. 9000 kroner per reise tur/retur utenfor Europa

Det er ikke den ansatte selv som eventuelt skal betale avgiften, men enheten der vedkommende jobber. Pengene skal gå inn i et fond for klimatiltak ved universitetet.

Størrelsen på flyskatten er ifølge forslaget avhengig av hvor mye universitetet bestemmer seg for å kutte alle sine klimautslipp med. Arbeidsgruppen presenterer forslag til flyskatt for scenarioer der universitetet skal kutte utslippene med 10, 15 og 20 prosent i året (se faktaboks).

- 9000 kroner for en reise høres veldig mye ut?
- Ja, for de virkelig lange flyreisene blir det

et veldig høyt beløp, og jeg er ikke sikker på hvordan det blir mottatt. Men hvis en skal få ned utslippene ved universitetet, må det tiltak til som monner. Jeg tror det må være såpass høyt for at det skal merkes, sier Furevik.

Forslagene ble presentert for UiB-styret som et diskusjonsnotat 11. mars. Nå skal klimakomiteen konkretisere forslagene sine ytterligere. Først på et senere møte skal styret vedta hvor mye og hvordan UiB skal kutte utslippene. Under styremøtet var det ingen medlemmer som uttrykte direkte motstand mot flyskatt. Størrelsen på skatten ble ikke diskutert. Men flere sa at man ikke burde skjære alle over en kam. Unge som bygger nettverk, har for eksempel ofte større reisebehov enn eldre.

VIL STENGE LESESALER TIDLIGERE

Bakgrunnen for forslaget er at UiB har bestemt seg for at det skal bli klimanøytralt innen 2030. Det innebærer at universitetet ikke bidrar til global oppvarming, og at man kompenserer for sine utslipp, for eksempel gjennom kjøp av klimakvoter.

Notatet UiB-direktørene nå har laget, er anbefalinger om hvordan UiB kan nå klimamålet. Her er også en rekke andre forslag, blant annet om hvordan utslippene fra universitetets bygningsmasse kan reduseres. Komiteen foreslår for eksempel å redusere åpningstidene til lesesaler og laboratorier.

I 2018 gjennomførte UiB-ansatte i overkant av 11 500 flyreiser, ifølge tall fra universitetet. Hver ansatt reiste i snitt tre ganger tur-retur med fly. De fleste reisene var i Norge og Norden.

Men likevel står reiser utenfor Europa for 60 prosent av klimapåvirkningen fra flyreiser.

– MÅ IKKE SKYTE OSS I FOTEN

Dekan Per Bakke ved Det medisinske fakultet ved UiB sier han er positiv til å se på universitetets reisevirksomhet.

– Men vi må passe på at vi ikke lager insentiver der vi skyter oss selv i foten, sier han.

Han sier at flyskatt kan føre til at Bergen får en ulempe når det gjelder kontakt med beslutningstakerne i Oslo.

– Man bør se på hva som er mulig å gjennomføre med Skype, men Skype har også noen begrensninger. Du skal ikke undervurdere betydningen av «small talk» og å bli kjent med folk. Det er en del som blir avklart over en kaffekopp i en pause. Det er en fordel å være til stede ansikt til ansikt, sier Bakke.

DIREKTØREN ER SKEPTISK

En som er skeptisk til intern flyskatt, er universitetsdirektør Kjell Bernstrøm. Under styremøtet i april sa han at det var hans vurdering at det mest effektive vil være å få ned utslippene i UiBs bygningsmasse.

– Spørsmålet er om dette fokuset på flyreiser blir en avsporing. For selv om vi hadde stoppet alle flyreiser i 2020, hadde vi bare redusert klimautslippene med 20 prosent. Vi skal fortsatt ned 80 prosent for å nå målet om å bli klimanøytrale i 2030, sa han.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

FOTO: SHUTTERSTOCK	FORSLAG:	Flyskatt på reiser i Norden (ca.)	Flyskatt på reiser i Europa (ca.)	Flyskatt på reiser utenfor Europa (ca.)
	Hvis UiB skal kutte CO ₂ -utslippene med 10 prosent i året:	200 kr	300 kr	3000 kr
	Hvis UiB skal kutte CO ₂ -utslippene med 15 prosent i året:	400 kr	600 kr	6000 kr
	Hvis UiB skal kutte CO ₂ -utslippene med 20 prosent i året:	600 kr	900 kr	9000 kr

LAGAR PLAN FOR OPEN FORSKING

Forskringsrådet skal lage ein plan for open forskning. Senter for vitenskapsteori spør kva «openheit» egentleg tyder.

OPEN FORSKING Som om ikkje lanseringa av Plan S for open publisering av forskingsresultat allereie har skapt tilstrekkeleg kontrovers i forskingsmiljøa, så er Forskringsrådet no i ferd med å utarbeide heilskaplege retningslinjer for open forskning, som skal sendast ut på høyring før sommaren.

Dei skal dekkje tre tema: Opne forskingsprosessar, open innovasjon, og folkeforskning/brukarinvolvering. Dette er igjen tett knytt til tilsvarande utvikling internasjonalt, der spesielt EU-kommisjonen dei siste par åra har fram snakka openheit i forskinga gjennom «dei tre o-ane»: «open innovation, open science, open to the world.»

SPRIKANDE INNSPEL

Forskrings-Noreg vart nyleg invitert til å kome med innspel til retningslinjene, og mange nytta høvet. Innspela sprikar i mange retningar og tyder på at det rår ei viss forvirring kring kva openheitssjargongen egentleg inneber, og kven det er ein skal opne seg mot.

– Innspela viser at det på nokre felt allereie er gjort mykje, og då er det lettare å kome med konkrete framlegg enn på andre område, seier seniorrådgjevar Marte Qvenild i Forskringsrådet.

Utkastet til planen er under utarbeiding, men Qvenild trur det er vel så viktig å avklare kva som skal vere Forskringsrådet si rolle, og korleis rådet skal samarbeide med til dømes Universitets- og høgskulerådet og Unit, som er direktoratet for IKT og fellestenester i UH-sektoren. Begge desse arbeider også med planar for open forskning.

TEK ETTER EU

Planen kjem no fordi desse prosessane går føre seg i EU, meiner Roger Strand, professor ved Senter for vitenskapsteori (SVT) ved Universitetet i Bergen. SVT har levert eit eige innspel til Forskringsrådet. Her peikar dei på at ideen om open forskning kan ha ulike og til dels motsette tydingar. Ein politikk for open forskning bør ta mål av seg til å rydde opp i desse motsetnadene, heiter det i innspellet frå SVT.

Strand utdjuar:

– Frå ein ståstad starta det heile med open tilgang til forskingsartiklar, og eit ønske om å gjere forskingsresultat tilgjengelege også for dei som ikkje har råd til dyre tidsskriftabonnement.

I neste omgang vart dette utvida til også å gjelde forskingsdata. På begge desse områda er politikktutviklinga i dag komen langt, sjølv om det ikkje har gått heilt knirkefritt for seg, slik kontroversen rundt Plan S viser.

Men etter kvart har ideen om openheit

FOTO: CC BY-NC-SA 2.0

■ Forskringsrådets planar for open forskning legg seg nær tilsvarande satsingar frå EU-kommisjonen. Her lanseringa av EUs skyteneste for opne forskingsdata i 2018.

spreidd seg i så mange retningar at det ikkje lenger er eintydig kva det er, hevdar Strand.

DEMOKRATI ELLER KONKURRANSEKRAFT?

– Forvirringa er stor rundt kva open vitenskap er for noko. I starten handla det om å opne opp forskingsprosessane slik at andre aktørar enn dei etablerte, og dei som sit med andre typar kunnskap, også kjem til orde. I tillegg handlar det om at dei som forskinga vedkjem, får seie sitt om val av tema og metodikk. Dette er idear som går tilbake til 60-åra.

Etter kvart har det derimot skjedd ei forskuing, der omgrepet «open» blir brukt meir instrumentelt, meiner Strand. Særleg er EUs forskingskommissær Carlos Moedas konsekvent i si framstilling av «open forskning» som

eit middel til å sikre den europeiske konkurransekrafta, gjennom å effektivisere forskinga, auke innovasjonstakta og betre tilliten folk har til forskingssystemet.

I innspelet peikar SVT på at Forskringsrådet førebels ser ut til å leggje seg nært opp til EU i måten ein snakkar om open forskning på.

– Er det då ein dårleg idé at Forskringsrådet vil utforme ein heilskapleg politikk for dette? Nei, eg meiner det er forteneestefullt. Det trengst eit noko høgare presisjonsnivå, og det veit eg at Forskringsrådet er godt rusta til å få til. Innspelet vårt gjekk ut på å seie tydeleg frå, frå ein fagleg ståstad, om at dersom vi skal diskutere dette, må vi ta omsyn til den tvtydige måten ein snakkar om open forskning på, den historiske konteksten og dei kritiske perspektiva, seier Strand.

PLAN S VAR EIN VEKKJAR

Marte Qvenild i Forskringsrådet seier at dei ønskjer seg ein omfattande dialog i arbeidet vidare med retningslinjene. Erfaringane frå Plan S var ein vekkjar i så måte.

– Då såg det ut til at mange som ikkje var engasjerte i utgangspunktet, brått vakna og tok del i debatten. Når det gjeld open forskning, tykkjer eg nok at mange på leiingsnivå har vore engasjerte i dette lenge, men det har slått meg at ikkje så mange forskarar har teke del i diskusjonen. Men det trur eg er i ferd med å endre seg, seier ho.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Forskringsrådets plan for open forskning

- ◉ samlar Forskringsrådets aktivitetar knytte til ulike aspekt ved open forskning i ein heilskapleg strategi
- ◉ har tre tema: opne forskingsprosessar, open innovasjon, og folkeforskning/brukarinvolvering
- ◉ blir send ut på høyring før sommaren, med svarfrist utpå hausten
- ◉ inkluderer ikkje Plan S, som er ein eigen prosess

MUSEUM

OSLO MUSEUM ER ÅRETS MUSEUM

Oslo Museum består av Bymuseet, Teatermuseum, Interkulturelt Museum og Arbeidermuseum i Oslo. Juryen skriver at museet visualiserer byens historie kronologisk, fra tidlige arkeologiske funn frem mot vår tid. Formidlingen vektlegger og understreker at migrasjon og mangfold gjennom alle tider har vært et tydelig trekk i byens historiske utvikling. Kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande delte ut prisen på det nasjonale museumsmøtet i Haugesund.

PUBLISERING

25 624 publikasjoner

Den vitenskapelige publiseringen i Norge har aldri før vært så høy som i fjor. Veksten er størst blant universiteter og høyskoler, og aller størst hos Nord universitet, som økte antallet publiseringspoeng med 40 prosent. Universitetet i Oslo ligger 1099 publiseringspoeng foran NTNU. Publiseringspoeng er et vektet uttrykk for publiseringsaktivitet og nivå, og benyttes i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler.

SØKERTALL

Nedgang for lærer og sykepleie

På tross av Kunnskapsdepartementets kampanje for å få flere søkere til lærerutdanning, er det en nedgang i antallet søkere som har grunnskolelærer eller lektor som førstevalg, viser årets tall fra Samordna opptak. Nytt i år er skjerpede karakterkrav for sykepleiestudier, som har ført til en nedgang på nesten 19 prosent. Også reiseliv og språkfag har stor nedgang i antall søkere, mens flere søker seg til informasjonsteknologi. Den samlede søkermassen er også redusert, etter åtte års økning.

FOTO: FLICKR CC/THAGELA

ÅPEN TILGANG

Avtale i havn med Elsevier

Norge har undertegnet en avtale med tidsskriftforlaget Elsevier. Den innebærer at norske forskere fortsatt kan lese de fleste Elsevier-tidsskriftene. Dessuten sikrer den at forskere kan publisere artiklene sine åpent uten ekstra kostnad i de aller fleste av Elseviers tidsskrifter. Ifølge Kunnskapsdepartementet er Norge det første landet som inngår en avtale med Elsevier, men store tidsskrift som The Lancet og Cell er ikke omfattet av avtalen.

ELSEVIER

LEDELSE

Nye rektorer

Høgskolen i Østfold, NMBU og Nord universitet er på rektorjakt etter at rektorene ved alle de tre institusjonene har trukket seg underveis i perioden. NMBUs Mari Sundli Tveit skal over i ny stilling som områdedirektør for politikk i NHO. Ved Samisk høgskole er urfolksjurist Laila Susanne Vars valgt for perioden 2019 til 2023. Kunsthøgskolen i Oslo har valgt den svenske kunstneren Måns Wrangé til ny rektor, mens Høgskolen i Molde har gjenvalgt Steinar Kristoffersen.

Foreslår at Statsbygg overtar

■ En konsulentrapport har foreslått at Statsbygg overtar bygningene som universitetene i dag eier. Ifølge rapporten kan Statsbygg drive dem billigere og utføre vedlikehold mer effektivt. Ifølge kommunal- og moderniseringsminister Monica Mæland vil regjeringen først vurdere om Campus Ås bør overføres til Statsbygg. Konsulentselskapet Capgemini anbefaler å bruke et par år på å overføre alle bygningene fra UiO, NTNU og UiB. I løpet av våren kommer delrapport to, som analyserer de økonomiske forutsetningene.

NTNU vil straffe ledere

■ Dekaner og instituttledere som ikke får ned andelen midlertidig ansatte, risikerer å få lavere uttelling ved lønnsoppgjør, ifølge et forslag fra arbeidsgiver som Universitetsavisa har gjengitt. NTNU foreslår også at rektor skal godkjenne alle midlertidige tilsetninger ut over 18 måneder. Forslagene er ikke diskutert med tillitsvalgte, og NTNU understreker at de ikke har konkludert.

UNNGÅR OPPSIGELSER

forbindelse med at mange av oppgavene hos Riksantikvaren flyttes til fylkeskommunene, har ansatte fått beskjed om at stillinger vil bli lagt ned. Nå har imidlertid Klima- og miljødepartementet funnet midler slik at stillingsreduksjonen kan skje ved naturlig avgang. – Vi slapp med skrekken foreløpig, men vi er likevel urolige for framtiden, sier tillitsvalgt Bjørn-Håkon Eketuft Rygh (bildet).

Fra ni til fem studiesteder

■ Rektor ved Nord universitet har foreslått at kun Bodø og Levanger (bildet) videreutvikles som fullverdige campuser. Mo i Rana, Steinkjer og Stjørdal består som studiesteder. Dagens studiesteder i Namsos og Stokmarknes blir samlingsbaserte, mens Nesna og Sandnessjøen er foreslått helt avviklet fra 2022. Målet er å gjøre de resterende stedene mer attraktive for ansatte og studenter og å omdisponere penger fra infrastruktur til forskning og undervisning. Universitetsstyret skal avgjøre saken i juni.

Mindre nedbemann-ning enn fryktet

■ Tretten ansatte ved Veterinærinstituttet har fått varsel om oppsigelse, sju av dem holder til i Oslo. Basert på et estimert maksantall anslo flere medier, blant annet Forskerforum, at det ville bli kuttet mellom 25 og 30 stillinger, hovedsakelig ved kontorene i Sandnes, Trondheim og Tromsø. Spekulasjonene kan ha oppstått som følge av en sammenblanding av to prosesser: at nedbemanningen kommer samtidig som instituttet er i en omstillingsfase.

En klasse for seg

Toppen av utdanningsstigen er dominert av folk fra de øvre samfunnslag. Terje Lohndal har kjent på klassereisens usikkerhet.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

– Jeg kan ikke telle antall ganger i barndommen jeg fikk beskjed om at jeg måtte lese mindre, forteller Terje Lohndal.
Foto: Aksel Kjær Vidnes

– Jeg følte at alt var veldig fremmed. Jeg hadde ingen ryggmargsrefleks. Ingen bakgrunnskunnskap som jeg hadde fått over middagsbordet.

TERJE LOHNDAL

Akademisk. Det var ikke et begrep en gang. Det var ikke noe jeg hadde hørt om eller kjente til, sier Terje Lohndal.

Vi sitter i en kantine på NTNU i Trondheim. Rundt ham prater og ler studenter over lunsjen. Folk tror kanskje 33-åringen er student selv, men han er en av professorene her. Det ble han allerede i en alder av 27, som Norges yngste. Faget ble lingvistikk.

At det skulle gå den veien var ikke så opplagt da Lohndal vokste opp, i en ganske klassisk arbeiderklassefamilie i Lyngdal i Vest-Agder. Mor var hjemmeværende, og far jobbet på aluminiumsverket.

– Sånn som jeg husker det, tror jeg foreldrene mine ønsket at jeg valgte noe annet, sier Lohndal. – Men dette er ingen lidelseshistorie, legger han til.

Han er stolt av bakgrunnen sin. Men når han ser tilbake på veien til der han er i dag, har det vært en del møter med usikkerhet og skepsis.

Egalitært? Haha!

Selv om vi lever i det vil liker å tenke er et likhets-samfunn, der alle har samme muligheter, er det ikke nødvendigvis slik at alle bruker mulighetene likt. Det er få med arbeiderklassebakgrunn som går alle trinnene på utdanningsstigen.

Det er ikke gjort så mange studier på dette

i Norge, men sosiologiprofessor Marianne Nordli Hansen er blant dem som har forsket på sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Ifølge Hansen er rekruttering til høyere utdanning et område hvor de norske likhetsidealene gjør seg lite gjeldende.

– Det er veldig stabile og store sosiale forskjeller. Det er helt klart at utdanningssystemet ikke er et egalitært system.

– Hvordan kan det ha seg, er ikke Norge et egalitært land?

Før sosiologiprofessoren svarer, bryter hun ut i en ektefølt latter. Den er kanskje svar nok, men hun utdyper:

– Den oppfatningen om at Norge er så veldig egalitært begynner å miste taket. Ser vi på formuesforskjellene, skiller ikke Norge seg ut fra andre land. Og ser vi på helseulikhetene – de er spesielt store. Det er stadig flere områder der forskjellene ikke er særlig små.

Hun har blant annet sett på classesammen-setningen blant doktorgradsstudenter. Hun viser til at arbeiderklassen utgjør en stor andel av befolkningen, med mer enn 30 prosent, men at bare rundt 7 prosent av doktorgradskandidatene er fra arbeiderklassen. Rundt 78 prosent har bakgrunn fra overklassen eller øvre middelklasse (se faktaboks). Fra 1985-kullet til Lohndal, hadde 4 prosent av de med arbeiderklassebakgrunn fullført en master innen de fylte 28 år, mens 34 prosent av de med bakgrunn i den

akademiske overklassen hadde gjort det samme.

– Så når folk som Terje Lohndal blir professor, så ligger ikke det akkurat i kortene?

– Han må være kjempeflink. Det er ikke en veldig vanlig historie, sier Hansen og ler.

Bli ved din lest

For Lohndal handler hans vei til toppskiktet av akademien om å trosse det som var kjent for både ham og omgivelsene.

– Lyngdal er et typisk arbeiderklassesamfunn på mange måter, der mange er lite sosialt mobile. Og i den grad man reiser ut, så kommer man tilbake. Det har kanskje endret seg litt, men stort sett er det litt sånn «bli ved din lest». De fleste har ikke høyere utdanning, sier han.

Utenom en grandtante, var det ingen i hans familie som hadde universitetsutdanning.

– Det var viktig å gjøre det godt, men samtidig kan jeg ikke telle antall ganger jeg fikk beskjed om at jeg måtte lese mindre, og at jeg kunne bli firkantet i øynene av all lesingen. Der andre barn fikk vite at de måtte se mindre på TV, var det visst bøkene som var et problem for meg.

Terje Lohndal husker fortsatt første gangen han hørte om noe som het mastergrad. Eller hovedfag som det fortsatt het da. Han gikk på ungdomsskolen og hadde etter hvert fått en sterk interesse for språkfag. Det var ingen i hans nærmeste familie som hadde gått på universitetet, men hos den skoleflinke Terje begynte

det å gro en interesse. Kanskje han kunne bli lærer? Han luftet ideen om hovedfag for en av lærerne på skolen. Reaksjonen var alt annet enn oppmuntrende.

– Hun så forskrekket på meg og sa at det måtte jeg ikke finne på. For da ble jeg overkvalifisert.

Mentor på gulvet

Så hvordan endte han opp med å bli landets yngste professor? Lohndal trekker fram særlig to viktige ting for at han gikk den veien han gikk: Han var veldig skoleinteressert, og han ble dratt inn i academia av folk som så talentet hans.

– Jeg var veldig interessert i humaniora, og på et tidspunkt fant jeg ut at jeg kunne sende e-post til folk på universitetet eller forfattere av lærebøkene hvis jeg lurte på noe. Til min store overraskelse var de fleste veldig hyggelige.

En av dem han kontaktet var Jan Terje Faar-

lund, som var professor i lingvistikk ved Universitetet i Oslo. Lohndal hadde stilt et spørsmål til en av lærerne på skolen, men skjønte at svaret han fikk ikke kunne være riktig. Faarlund svarte ham at han som elev hadde forstått mye mer enn læreren sin.

– Det var en helt fantastisk måte å bli tatt imot på. Han skrev at jeg absolutt måtte komme til Blindern i Oslo og studere grammatikk.

I en alder av 17 dro han alene inn til Oslo og møtte Faarlund. Han holdt da til på Senter for grunnforskning ved Vitenskapsakademiet, i et herskaps hus på Drammensveien.

– Du kan tenke deg, å komme fra bygda og inn der... Han introduserte meg for noen kollegaer, fortalte meg hva jeg burde se på av artikler. Jeg husker han lette i en bunke med papirer, og alt raste ut. Der lå den lange professoren på gulvet foran meg for å finne frem ting jeg måtte lese.

Lohndal må le av tanken, men det ble et avgjørende møte.

– Det var der det begynte, med at han tok meg seriøst. Jeg stolte mer på ham enn på folk rundt meg. De fleste andre bare lo overbærende.

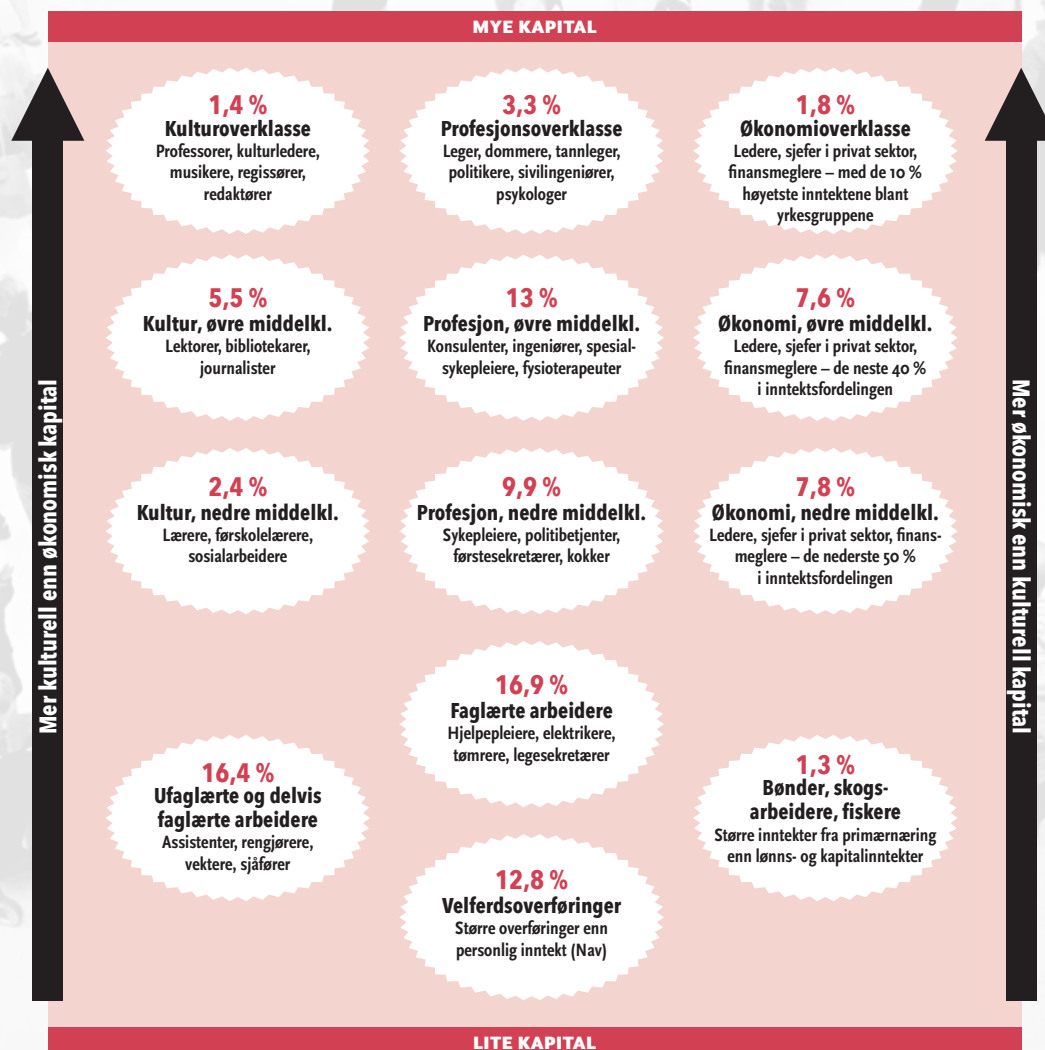
Å kjenne kodene

En av grunnene til at klasseforskjellene er så synlige i utdanningsstatistikken er forskjeller i karakterer. Men det er ikke hele forklaringen. Marianne Nordli Hansen trekker også frem folks ønsker om å reprodusere sosial status. Det stiller kanskje særlig høye krav til barn av akademikere.

– I disse gruppene vil man verdsette akademiske verdier høyt, og man vil ha et ønske om å komme på omtrent samme nivå som foreldrene. Det er en vanlig idé. Foreldrene deres har vanligvis ikke doktorgrad, men for å reprodusere den posisjonen man kommer fra, trengs det oftere

Det norske klassesamfunnet

Oslo register- klasseskjema

Fordeling blant 30–60-åringene i 2010, basert på opplysninger fra arbeidstager- og skatteregistre. Utviklet av en forskergruppe ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Terje Lohndal disputerte ved University of Maryland i 2012. Foto: privat

enn tidligere en doktorgrad, sier hun.

For arbeiderklassen er ikke doktorgrad nødvendig for å reproducere status, og utdanning er ikke alltid noe man ser på som verdifullt.

– Mastergrad er et langt og usikkert studieløp, som typisk vil være avskrekkende hvis man kommer fra arbeiderklassen. Det er usikkert hva du oppnår med det siden.

I tillegg kommer en rekke mer eller mindre ekskluderende mekanismer for de som faktisk trosser den usikkerheten. En studie Hansen gjorde sammen med Arne Mastekaasa viste at studenter med like karakterer på bachelornivå fikk forskjellige karakterer på masternivå etter klassebakgrunn. De med foreldre med akade-

miske yrker fikk best karakterer, og karakterforskjellene økte i studieløpet.

– Tidlig i studieløpet er det mye konkret kunnskap. Men på masteroppgaver er det mye mer vage kriterier man går etter. Det er generelt sånn at jo mer man vurderes etter vage kriterier, jo større blir de sosiale forskjellene.

– Hva handler det om?

– Jeg tror det har mye å si at man har språket og vendingene inne hvis man har en akademisk bakgrunn. Det var også tydelig i en annen studie, at de sosiale forskjellene i skolekarakterer var størst på muntlig eksamen, og minst på skriftlig. På muntlige eksamener kan hvordan man fremtrer og hvordan man snakker få stor betydning.

– Mastergrad er et langt og usikkert studieløp, som typisk vil være avskrekkende hvis man kommer fra arbeiderklassen.

MARIANNE NORDLI HANSEN

Fremmedgjørende universiteter

Som om ikke det var nok, mener Hansen at møtet med universitetsmiljøet kan være en ekskluderingsmekanisme i seg selv.

– Universitetssystemet har blitt tøffere nå enn før. Alle studentene går på korte kurs, særlig i begynnelsen av studiet, de treffer nye mennesker hele tiden, det er vanskelig å knytte stabile bånd. Jeg vil tro at det fører til at mange ikke trives og føler seg ensomme. I et sånt system vil det ha betydning hva slags bakgrunn du har. Det er lettere å føle seg hjemløs hvis man har en helt annen bakgrunn enn fra en akademisk familie.

Den kjennskapen til systemet som folk fra en akademisk bakgrunn kan ha, kommer også godt med i overgangen fra master til doktorgrad, tror Hansen.

– Det er mange doktorgradsstipender som finansieres på eksterne prosjekter, og da må man være innenfor for å bli opplevd som en aktuell kandidat. Det er forskjeller på hvor hjemme man føler seg i universitetssystemet, og i hvilken grad man klarer å få nettverk og finne veier til doktorgraden. Det er grunn til å tro at det ikke bare er det at man faller ut tidlig, men at det er forskjeller i hvordan man tenker rundt dette selv, og hvilke muligheter man har. Hvis man kjenner systemet, er det lettere å føle

seg hjemme der. Hvis man er vant til å omgås akademikere er det lettere å finne seg til rette og ta kontakt.

Der Lånekassen vekker latter

For Terje Lohndal gikk veien videre, inn i det ukjente. Etter studier på Blindern og doktorgrad i USA, var han snart en anerkjent forsker på sitt felt. Men likevel var det mye han ikke helt klarte å forstå ved academia.

– Jeg følte at alt var veldig fremmed. Jeg hadde ingen ryggmargsrefleks. Ingen bakgrunnskunnskap som jeg hadde fått over middagsbordet. Jeg var ikke vant til store, fancy middager. Det er jo vanlig at akademikere har store middager hjemme hos hverandre. Det hadde ikke jeg i min oppvekst. Jeg har vokst opp i et hjem der det skulle være stille når man spiste middag. Man snakket ikke om politikk eller det vi lærte på skolen, slik det var i mange hjem i Lyngdal. Det var mer dagligdagse ting. Den typen middager jeg nå er blitt vant til med kolleger – det var helt fjernt for meg.

I dag sitter Lohndal til og med i styret i Viten-skapsakademiet, den kanskje fornemste og, tør vi si det, stive foreningen i norsk academia.

– Der er kanskje alderen det største problemet, noen tror jeg er en del av serveringspersonalet, ler Lohndal.

En av de tingene som han har opplevd at folk har tatt for gitt i academia, er at veien til høyere utdanning kan føles utilgjengelig hvis du selv ikke kommer fra penger og akademisk tradisjon. Under en prismottakelse i fjor skulle Lohndal holde en takktale. Han takket mentoren sin, som en gang lå langflat og plukket opp papirer

– Det er lettere å føle seg hjemløs på universitetet hvis man har en helt annen bakgrunn enn fra en akademisk familie, sier sosiologiprofessor Marianne Nordli Hansen. Foto: Aksel Kjær Vidnes

foran en storøyd 17-åring. Og han takket Lånekassen.

– Jeg takket Lånekassen for at jeg i det hele tatt kunne stå her i dag. En god del begynte å le. Jeg la til en setning om at jeg kommer fra kår der det ikke ville vært mulig å studere ellers. Jeg fikk noen kommentarer etterpå om at en del av dem ikke hadde skjont det. For selvfølgelig skal du studere. Men der jeg kommer fra må du gå for jobb og inntekt.

Han er nøye med å understreke at han er stolt av stedet og bakgrunnen han kommer fra. At han er glad for at han kan bygge garasje og

håndtere et gevær. Og det kan more ham når forskerkolleger lar seg forbause av at han også har noen praktiske ferdigheter. Men han skulle ønske at veien inn til academia var enklere for folk som ham.

– Det er slående hvor mange sånne tilbakemeldinger vi fikk i oppveksten, om at det var andre ting som var mer verdifullt. Hvis jeg ikke hadde vært sta nok til å følge interessene mine, og hadde mentorer som inspirerte meg, hadde jeg nok gitt opp. Det hadde vært fint om det var enklere å følge drømmene sine, uansett hvor i Norge man vokser opp.

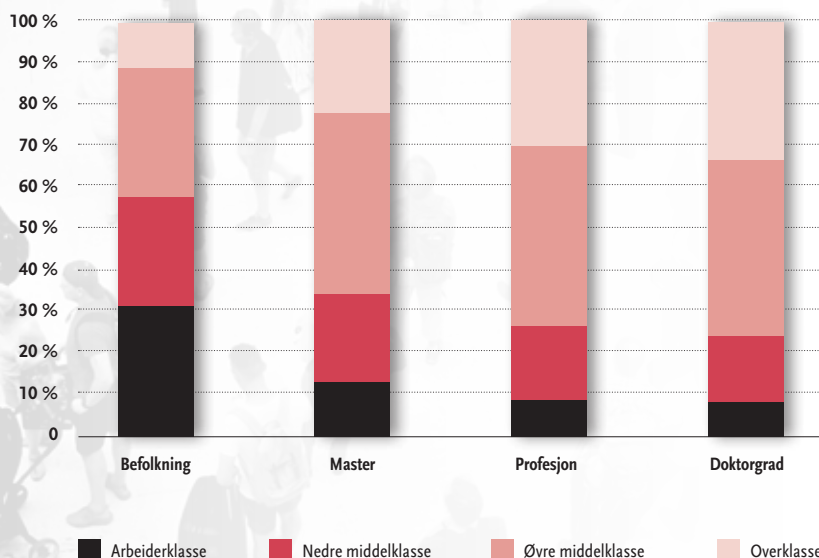

Klassebakgrunn og høyere utdanning

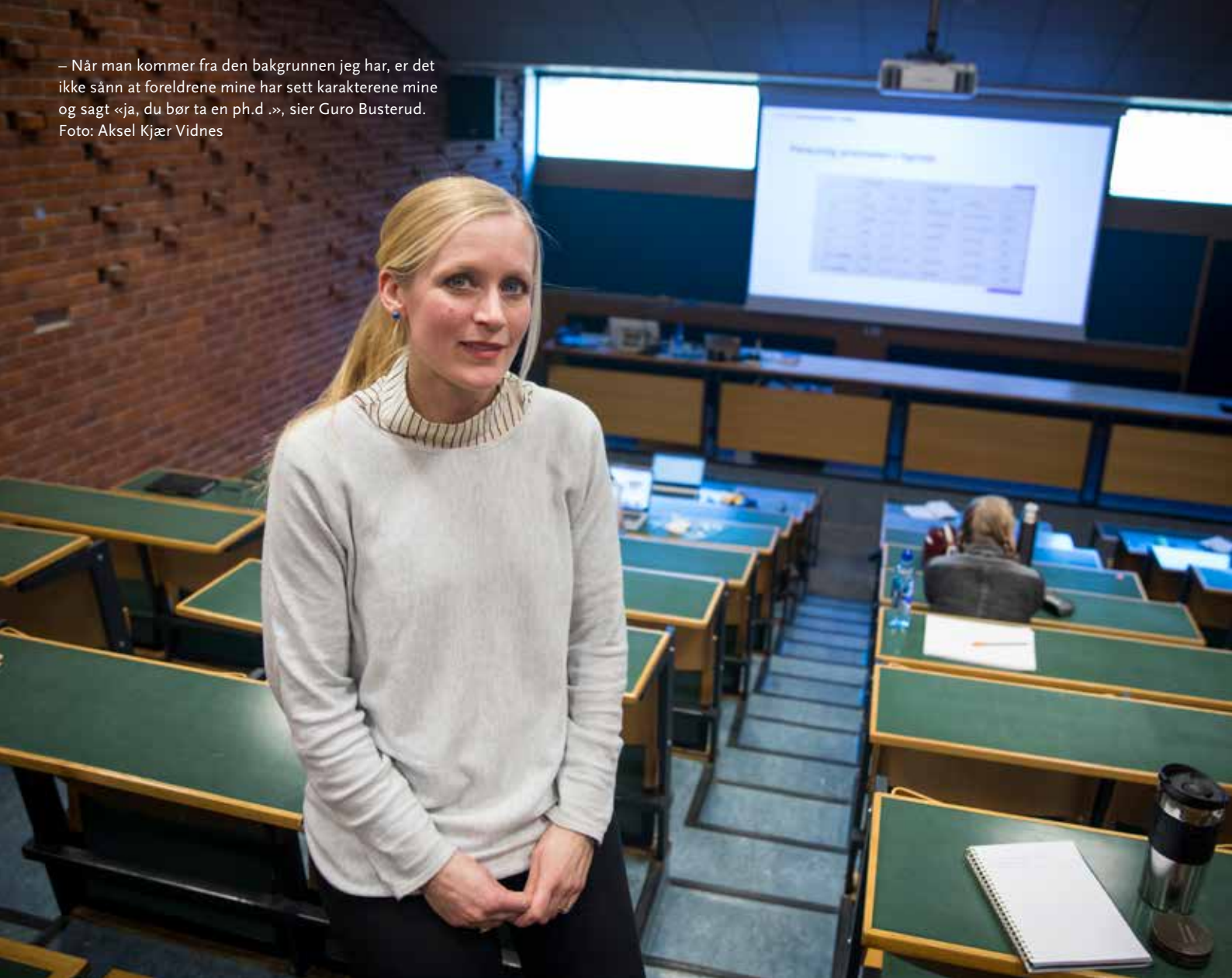
◉ Fordeling etter sosial klassebakgrunn (prosent) i befolkning og blant studenter på masterprogram, profesjonsfag og dr. grad.

◉ Beregninger gjort i 2012 basert på fødselsskullene fra 1970–1993 blant personer som var bosatt i Norge ved 16-årsalderen (Nasjonal utdanningsdatabase, NUDB).

◉ Profesjonsfag i figuren er medisin, jus og psykologi.

– Når man kommer fra den bakgrunnen jeg har, er det ikke sånn at foreldrene mine har sett karakterene mine og sagt «ja, du bør ta en ph.d.», sier Guro Busterud.
Foto: Aksel Kjær Vidnes

– Går glipp av talent

Heidi Holmen og Guro Busterud gikk også
veien fra arbeiderklassen til akademia.
De etterlyser bredere rekruttering.

Heidi Holmen og Guro Busterud i Akademiet for yngre forskere har begge kommet inn i akademia fra en arbeiderklassebakgrunn. De bekymrer seg for skjevrekutteringen.

– Det må jo innebære at akademia går glipp av mye talent, sier Busterud.

Støttende foreldre

Busterud vokste opp på Hamar med foreldre som ikke hadde høyere utdanning. Selv er hun blitt førsteamanuensis i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo. Hun opplever ikke at hennes inntreden i akademia er på tross av bakgrunnen sin.

– Hvis det er på tross av noe, er det kanskje først og fremst statistikken, men det oppleves ikke som at jeg har brutt med noe. Foreldrene mine har vært viktige støttespillere og en god heiagjeng i utdannings- og karrierevalgene mine.

Likevel ser hun en forskjell på seg selv og

venner fra mer akademiske hjem. Der de kunne finne på å si «jeg burde ta en ph.d.», var det aldri i hennes tanker da hun startet på universitetet.

– Når man kommer fra den bakgrunnen jeg har er det ikke sånn at foreldrene mine har sett karakterene mine og sagt «ja, du bør ta en ph.d.», som man kan se for seg at foreldre med akademisk bakgrunn kunne ha gjort. Å ta en ph.d. oppstod som et ønske fordi jeg ble mer og mer oppslukt av språkforskning. Altså en faglig motivasjon. Jeg har jo bare gjort det jeg har likt og syntes har vært spennende.

Mangfoldig rekruttering

For Heidi Holmen var veien til doktorgrad vel så tilfeldig.

– Det eneste det var en forventning om hjemme var at vi skulle gjøre noe etter ungdomsskolen, forteller Holmen.

I dag er hun førsteamanuensis ved Oslomet, der hun blant annet forsker på bruk av mobilapper i egenbehandling av diabetes 2.

Hjemme i Lier i Buskerud vokste hun opp med en far som var elektriker og en mor som jobbet i butikk og på lager. Hun opplevde aldri noe press hjemmefra om at hun eller søsteren skulle bli noe spesielt.

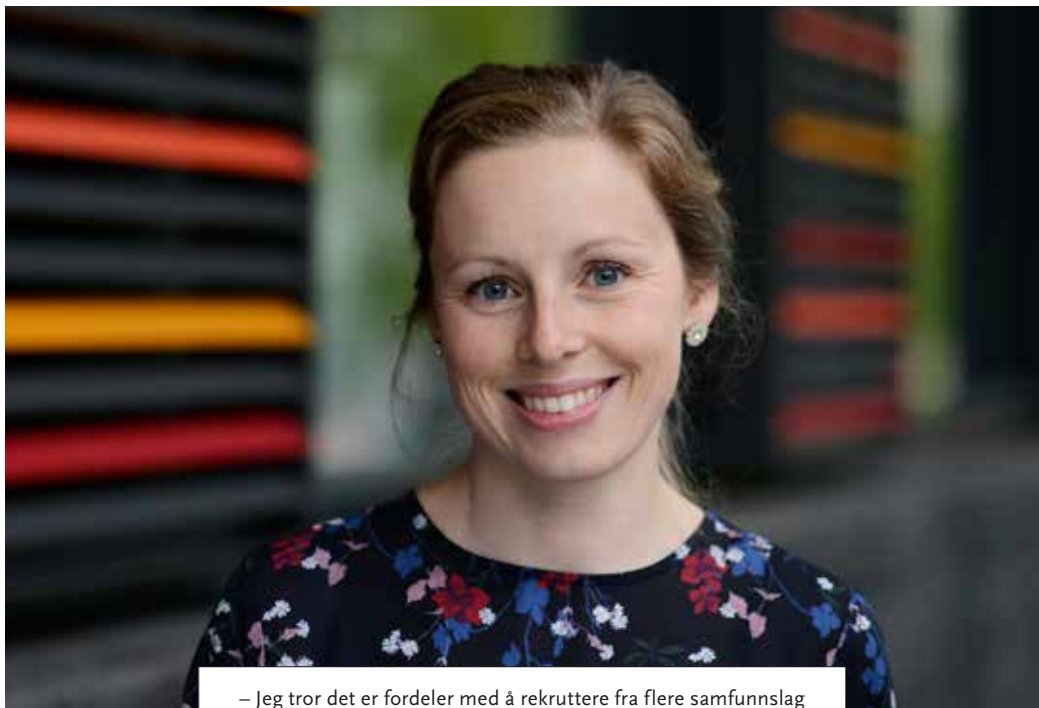
– Men de har vært veldig positive og støttende hele veien, uten at det har vært noe press på at jeg skulle ha sånne og sånne karakterer, fordi jeg skulle gå på den eller den skolen.

For henne ble veien inn i akademia sykepleierutdanningen. Derfra gikk hun videre til en mastergrad, og så ble det ledig en stipendiatstilling som hun fikk.

Holmen og Busterud ønsker begge at akademia blir flinkere til å rekruttere fra bredere lag av befolkningen enn i dag.

– Jeg vet om flere talentfulle medelever fra Hamar som ikke har tatt høyere utdanning. Jeg tror deres historie kunne vært annerledes om foreldrene hadde framsnakket og oppmuntret til høyere utdanning. Mangel på det er kanskje vanligere i arbeiderklassefamilier, sier Busterud.

– Jeg tror det er fordeler med å rekruttere fra flere samfunnslag enn bare de øverste, for du får et annet mangfold inn diskusjonene og i fagene.

– Jeg tror det er fordeler med å rekruttere fra flere samfunnslag enn bare de øverste, sier Heidi Holmen. Foto: Oslomet

Men samtidig må vi være åpne for at det er litt tilfeldig for flere av oss, sier Holmen.

Systematisk problem

De får støtte av Nina Sandberg, stortingspolitikker for Arbeiderpartiet, som selv har forskerbakgrunn.

– Den viktigste grunnen til at sosialt skjev rekruttering til forskning er et problem, er også den mest åpenbare: Forskningen går glipp av mange talenter ved at utdanningssystemet og andre mekanismer fortsatt bidrar til systematisk skjev rekruttering. Det er ikke slik at de mest intelligente eller aller dyktigste utelukkende fødes i ett sosial sjikt, så dette er svak utnyttelse av ressursene i befolkningen, sier Sandberg, som sitter i Utdannings- og forskningskomiteen.

– Vi må bare erkjenne at Norge i dag ikke lykkes godt nok med dette. Derfor er vår politikk helhetlig og kontinuerlig innrettet på å utjevne forskjeller. En sterk offentlig fellesskole skal sikre at alle får et godt grunnlag for videre utdanning og arbeid. Tilsvarende har vi politikk for bredere og dermed mer representativ rekruttering til høyere utdanning, mer læringsutbytte, bedre tilpasning til arbeidslivet, og økt gjennomføring, sier Sandberg.

Holmen tror også det krever en innsats fra universitetene.

– Jeg tror mye ligger i formidling av vanlig forskning. Jeg tror særlig fagene som ikke er så praktisk rettet har en vei å gå. Det kan være så abstrakt hva de inneholder. Hvor ofte møter du en sosiolog, med mindre du er innenfor akademia selv, spør hun. ■

Guro Busterud ble oppfordret i barndoms- og ungdomsårl til å studere. Foto: privat

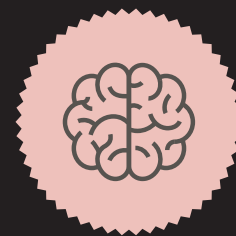

Heidi Holmen begynte på landbrukslinja på videregående, men fant veien til forskeryrket. Foto: privat

USA

KJENDISFORELDRE TILTALT

Hollywoodskuespillerne Lori Loughlin og Felicity Huffman er blant de flere titalls foreldre som er tiltalt for å ha bestukket universitetsansatte for at deres barn skal få studieplass. Loughlin skal ha gjort forsøk på å betale 500 000 dollar til en person i studieadministrasjonen ved University of Southern California. Huffman skal ha betalt 15 000 dollar. Så langt skal politiet har rullet opp ulovlige bestikkelser og det de mener er tilfeller av hvitvasking av penger, på over 25 millioner dollar. Strafferammen for flere av de tiltalte er 20 års fengsel.

DANMARK

Spesialister i hopetall

■ Mens antallet sekretærer og førstekonsulenter nesten er halvert ved Københavns universitet, har antallet høytlønnede administrative spesialister eksplodert, skriver Universitetsavisen.dk. Ifølge en undersøkelse av personalutviklingen har «eliteadministrasjonen», bestående av spesialrådgivere og andre spesialister, blitt tredoblet siden 1999, mens antallet sekretærer og andre kontorutdannede konsulenter har blitt redusert med 42 prosent. Noe av endringene skyldes at administrative oppgaver er tatt over av forskere, og at oppgavene til administrasjonen har blitt mer kompliserte.

ISRAEL

Økt kjønnssegregering

■ Den nasjonale studentunionen i Israel protesterer mot et nytt forslag om å utvide mulighetene for kjønnssegregering ved universitetene, skriver avisa Haaretz. Lovforslaget åpner for kjønnsdelte studieprogrammer, og Rådet for høyere utdanning får mindre kontroll over studier for ultraortodokse studenter. Studentunionen får støtte fra ledere i finans- og justisdepartementet. Visestatsadvokat Dina Zilber advarer om at forslaget vil gi vidtrekkende hjemler til å ekskludere kvinner fra høyere utdanning.

ZIMBABWE

Rektor tiltalt for Mugabe-juks

■ Rektor ved University of Zimbabwe Levi Nyagura er suspendert og tiltalt for misbruk av makt etter at det ble kjent at han i 2014 utstedte en doktorgrad til tidligere førstedame Grace Mugabe (bildet). Konen til tidligere president Robert Mugabe hadde ikke de akademiske kvalifikasjonene en doktorgrad krever. Da retten ble satt i april, protesterte Nyagura mot at han var tiltalt, og krevde at nåværende president Emmerson Mnangagwa eller Robert Mugabe skulle vært på tiltalebenken i stedet. Han mener det kun er de som har hatt makt til å tilbakekalle en doktorgrad, skriver New Zimbabwe.

PHOTO: WIKIMEDIA COMMONS

KINA

Huawei investerer i universiteter

■ Kinesiske Huawei bruker stadig mer penger på samarbeid med utenlandske universiteter. Det til tross for at USAs myndigheter presser amerikanske universiteter til å kutte båndene til kinesiske telekom-selskaper, skriver Financial Times. Flere eliteuniversiteter i USA og Storbritannia har allerede kuttet samarbeidet med selskapet, men ifølge Huaweis styreleder William Xu vil investeringene i universitetssamarbeid øke i tiden fremover. For første gang har Huawei offentliggjort at de bruker 300 millioner dollar årlig på finansiering av universiteter.

STORBRITANNIA

— Dekker over misbruk

■ Britiske universiteter bruker jevnlig taushetserklæringer og sekssifrede pengeutbetalinger for å dekke over seksuelt misbruk, skriver The Telegraph. Ifølge avisa har anklagene kommet frem i forbindelse med en høring i en parlamentskomité for kvinner og likestilling. En av anklagene er at erstatningsbeløp kun utbetales dersom ofrene signerer taushetserklæringer. Den kan føre til at serieovergripere kan fortsette sin atferd fordi offentligheten ikke får innsyn, advarer dr. Emma Chapman, som selv har blitt utsatt for trakassering.

FOTO: FLICKR CC/ BENTONICA

KINA

Professor suspendert

■ En professor ved Tsinghua-universitetet i Beijing er suspendert og satt under etterforskning av universitetet etter at han har kritisert Kinas president Xi Jinping. Ifølge South China Morning Post ble Xu Zhangrun suspendert etter at han skrev flere artikler som kritiserte personkultusen rundt presidenten og den nasjonale folkekongressens beslutning om å fjerne grensen for hvor lenge en president kan sitte ved makten. Den og andre artikler skal ha fått bred spredning på nettet.

VENEZUELA

Krisen påvirker forskere

■ Venezuela er i krise etter at opposisjonsleder Juan Guaidó erklærte seg som landets leder, og president Nicolás Maduro nekter å gå av. Vanstyre og opptøyer skaper problemer på en rekke samfunnsområder, også for forskningen, rapporterer Sveriges Radio. Utstyr har blitt stjålet og datamaskiner ødelagt, forteller en forsker innen medisin til radiokanalen. Medisiner er i ferd med å bli mangelvare, og vann og strøm blir til stadighet stengt av. – Folk tar seg inn på laboratoriet. Det de ikke stjeler, ødelegger de, sier forskeren.

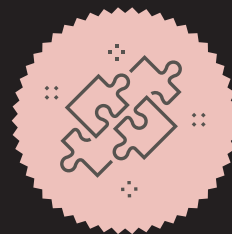
FOTO: ERIK MORRUD

Svenske forskningsinstitusjoner er ute-stengt fra å lese tidsskrifter fra Elsevier.

SVERIGE

ÅTTE AV TI TRENGER ELSEVIER

I en spørreundersøkelse blant svenske forskere svarer 81 prosent at de har hatt behov for forskningsartikler fra forlaget Elsevier, skriver fagbladet Universitetsläraren. 30. juni i fjor ble avtalen mellom svenske forskningsinstitusjoner og forlaget sagt opp, og tilgangen til forlagets tidsskrifter ble stanset. Særlig på områder der forskningsfronten er i rask utvikling, er behovet stort. Det forteller Lisa Olsson ved Kungliga biblioteket, som har gjennomført undersøkelsen der 4000 personer har svart. I mars mistet også norske forskere tilgang til Elsevier-tidsskrifter etter at forhandlingene brøt sammen.

FINLAND

Byråkratisk for utlendinger

■ Utlendinger som søker studieplass i Finland, blir hindret av trege og kompliserte byråkratiske prosesser, ifølge finske universiteter. Det er særlig prosessen med å få innvilget oppholdstillatelse som kritiseres for å være unødig komplisert, skriver nyhetskanalen Yle. Kun tre av 26 universiteter og høyskoler mener prosessen er god nok. Universitetene ønsker flere utenlandske studenter fra land utenfor EU fordi de betaler 18 000 euro per studieår.

En gang var latin fagspråket for norske leger, så måtte alle lære tysk. Nå jobber «Tidsskriftet» mot en engelsk invasjon for å opprettholde et norsk fagspråk.

Norsk på resept

RAGNHILD ØRSTAVIK | assisterende sjefredaktør i Tidsskrift for Den norske legeforening i samtale med Bår Stenvik. Foto: Erik Norrud

Ragnhild Ørstavik¹ vokste opp med to legeforeldre, omgitt av bunker med Tidsskrift for Den Norske Legeforening. Hun leste ikke i dem, men åpnet dem for å se på «de forferdelige bildene» av sykdommer og operasjoner.

– Det var veldig gøy. Ellers var det mye bøker og mye lesing. Jeg ble tidlig oppmuntret til å lese på engelsk, fordi man får større tilgang til verdens tekster hvis man venner seg til å lese på engelsk. Og det er jo litt sånn som forskningen er blitt. Det er lite vitenskap tilgjengelig på norsk.

I likhet med to av sine tre søsken studerte Ørstavik medisin, før hun tok en doktorgrad i epidemiologi. Som stipendiat foregikk mye på engelsk, med begrep som «vertebral deformities». Senere jobbet hun på Folkehelseinstituttet, ved daværende Divisjon for psykisk helse. Hver gang en medarbeider der publiserte en vitenskapelig artikkel internasjonalt, fikk forfatteren et fint blått glass til å sette i hylla (en lang rekke står fortsatt på kontoret til Ørstavik). Om du publiserte en norsk artikkel, ble det ikke noe glass. Ørstaviks felt var tvillingforskning og kvantitativ genetikk, og norske artikler var uansett ikke aktuelt.

– Det er et nokså spesialisert, tverrfaglig felt. Veldig internasjonalt. Og alle termene ... alle uttrykkene var jo på engelsk.

Ørstavik var altså fullstendig marinert i engelsk fagspråk da hun i 2016 ble hentet inn til «Tidsskriftet», som det kalles i legekretser. I tiden før hun begynte, leste hun seg ekstra godt opp. Det medisinske og latinen var hun fortrolig med, men hun opplevde at hun hadde problemer med å forstå de statistiske begrepene, fordi bladet hadde fornorsket metodebegrepene.

– Jeg ble litt irritert. Det første jeg tenkte da jeg kom hit, var at «kjære vene, dette er jo bare tøys, vi må jo publisere vitenskapelige artikler på engelsk». Engelsk er jo verdens forskningsspråk i dag.

Ørstavik mente også at tidsskriftets praksis med kun å akseptere norske utkast for vurdering, var et stort hinder.

– Det betyr at vi ikke er med i sløfya der du starter øverst med *New*

– Hvis du skal få et norsk uttrykk ut i verden, kan du ikke komme ti-femten år i etterkant.

England Journal og fortsetter nedover. Jeg mente at vi burde melde oss på i den konkurransen.

Etter bare et halvt år i det nye arbeidsmiljøet hadde Ørstavik endret posisjon, og på en regjeringskonferanse nylig holdt hun foredrag om betydningen av norsk fagspråk og tidsskriftets arbeid med å dyrke det fram.

– Nå tenker jeg at vi er *noe annet* enn de internasjonale tidsskriftene. Vi får kanskje ikke så mye eller så høy kvalitet som vi gjerne skulle hatt, men vi får mellom fem og ti manuskripter inn hver uke som noen har sittet og jobbet med for å sende inn til nettopp oss, og det skal vi søren meg være glade for. Derfor jobber vi også for å gjøre det lettere og mer attraktivt for våre bidragsyttere å publisere hos oss.

Begrensningene har også sine fordeler i det redaksjonelle arbeidet, forteller hun.

– Om vi åpnet for engelske bidrag, ville vi fått en strøm av tulleforskning og artikler som ikke er relevante for oss. Det har de erfart andre steder. Det hadde selvfølgelig vært flott om alle toppforskerne i verden hadde sendt artikler til oss, men det er en utopi – og kanskje heller ikke helt vårt mandat. Vi skal publisere artikler som er interessante og relevante for norske leger.

Ørstavik mener at tidsskriftet er en viktig kanal for artikler som ikke nødvendigvis er så interessante for et internasjonalt publikum, men likevel viktige i Norge – og artikler som får større gjennomslag dersom de publiseres nasjonalt.

– Det kan for eksempel handle om norske regionale forskjeller i forekomsten av en tilstand eller behandlingsformer. I tillegg tror jeg vi tjener på at vi er annerledes. Når vi snakker om «impact», så er *impakten*² vi kan tilby, oppmerksomhet nasjonalt. Jeg tror at vi når fortere ut til norske journalister, medier og lesere – og til legene – hvis vi publiserer på norsk.

Hun presiserer at de aller fleste vitenskapelige artiklene som tidsskriftet publiserer, blir oversatt til engelsk for forfatternes kostnad, til versjoner som PubMed (medisineres foretrukne sted å søke etter artikler på nett, *journ. anm.*) linker til. Men det har også en egenverdi at de er skrevet på norsk.

– Vi opprettholder fagspråket ved at norske forskere av og til setter seg ned og skriver på eget språk, slik at man kan lese en originalartikkel på norsk. Vi skal også huske at selv om jeg har stor tillit til at norske leger holder seg faglig oppdatert ved å lese internasjonal litteratur, så har de fleste en hverdag fylt av pasienter og gjøremål. Det at de har tilgjengelig kunnskap fra oss på eget språk, tror jeg er verdifullt.

Ørstavik mener at språk som kulturarv er viktig. Men det som først og fremst overbeviste henne om verdien av norske artikler, handlet om forståelsen.

2 Ja, «Tidsskriftet» skriver *impakt* med «k», noe Ørstavik også gjør et poeng ut av i sine egne presentasjoner.

¹ Utdannet lege fra Universitetet i Oslo i 1993, dr.med. ved samme universitet i 2004. Ansatt i «Tidsskriftet» som medisinsk journalist i 1996–1997. Har arbeidet som forsker ved Folkehelseinstituttet, og var faglig leder av Nasjonalt tvillingregister i perioden 2013–2015. Har en bistilling som seniorforsker ved Avdeling for aldring, Folkehelseinstituttet. Hun er sammen med Geir Stene-Larsen forfatter av manualen *Skrive godt*, som kan lastes ned som PDF fra Folkehelseinstituttets sider.

■ «Tidsskriftet» skal henvende seg til leger, forskere og vanlige folk på et språk som både skal være faglig fundert og forståelig, forklarer Ørstavik.

– De aller fleste norske leger har norsk som morsmål. Mye tilsier at vi lettere tar til oss kunnskap på eget språk, og vi holder det i live ved å bruke det.

Hun forteller om en studie fra for tjue år siden, der tidsskriftets forskere fikk en gruppe norske leger til å lese den samme artikkelen på norsk og engelsk. Studien fant ut at de som leste på morsmålet sitt, fikk med seg mer av innholdet i artikkelen enn de som leste på engelsk.³

– Nå har vi gjort noe tilsvarende i år, der vi fikk 129 deltakere på et større møte for allmennpraktikere til å lese en upublisert artikkel som vi hadde oversatt til engelsk, og så randomiserte vi hvem som fikk den på norsk og engelsk. Og så skal vi se på resultatene og forhåpentligvis publisere.

– Men medisin er jo et stadig mer internasjonalt miljø, der folk flytter mellom land eller studerer i utlandet, påvirker det språket?

– Den effekten har vi ikke sett så mye til foreløpig. Legene snakker med hverandre, men den vanlige legen i Norge snakker også med pasientene og sykepleierne og portørene. Å praktisere er vanskelig om du ikke behersker det lokale språket. Min nevø studerte medisin i Danmark og måtte lære seg dansk – og det er ikke bare å late som du har en potet i halsen.

Ørstavik trekker også fram forskningsformidling som en grunn til at et fungerende norsk fagspråk trengs.

– Dagsrevyen er jo ikke på engelsk. Og hvis du ikke har noe aktivt ordforråd på ditt fagfelt på norsk, må du sitte og tenke og oversette selv: «Hva er det dette heter på norsk, egentlig?» Da jeg skulle begynne her, var jeg faktisk bekymret: «Oj, nå skal jeg kommunisere på *norsk* om vitenskap, hvordan skal dette gå?» Men *nå* skriver jeg såpass lite på engelsk at jeg er bekymret for hvordan det skal gå nå når jeg skal ha et opphold i Canada. Poenget er at man veldig raskt mister evnen til å kommunisere ledig på et språk.

Å gjøre seg forstått og tilgjengelig for alle har ikke alltid vært noe mål for «Tidsskriftet». Ørstavik forteller om et tidlig nummer, der legen til den norske fiolinisten og 1800-talls-superkjendisen Ole Bull skrev en artikkel hvor han la ut om hele sykehistorien til pasienten sin.

– Artikkelen innleder med at dette sikkert er interessant fordi pasienten var så kjent! Jeg tror ikke de tenkte på at de gjorde noe galt den gangen. De hadde nok også et forhold til taushetsplikt. Men det falt dem ikke inn at den også skulle gjelde leger imellom, eller at noen andre kunne lese hva de skrev. I vår tid har «Tidsskriftet» fått en pris nettopp fordi alt vårt innhold er tilgjengelig på nett.⁴ Samtalen har flyttet seg, og tidsskriftet er mer enn et «morgenmøte for norske leger».

– Bruken av fagsjargong har vel historisk sett også vært en statusmarkør og en beskyttelse for legene?

– Ja, men jeg tror ikke det var ondt ment, tankegangen har nok også noen ganger vært at det kan være beskyttende for pasienten å ikke forstå hva legen sier.

Ørstavik forteller historien om en kvinne som hadde brystkreft og fikk fjernet et bryst. Da hun var inne til rekonstruksjonsvurdering, ble plastikkirurgen ivrig og skulle både bygge nytt på den ene siden og «pusse opp» på den andre siden. Og så fikk hun epikrisen sin i posten senere, og der sto det blant annet «gjenværende mamma er atrofisk og ptotisk». Men siden kvinnen var lege selv, forsto hun akkurat hva det betyd.

– At brystet som hun hadde igjen, var *innskrumpet* og *nedhengende*. Men når legen bruker de latinske begrepene, er det jo også for at det offentlige skal bevilge «midler til oppussing» i tillegg til rekonstruksjon.

– Ja, det høres liksom finere ut på latin. I et tidligere intervju fikk jeg høre at det er et problem med innkallinger til koloskopi at pasientene ikke møter forberedt, så de må komme tilbake senere, og det koster staten

3 Gulbrandsen P, Schroeder TV, Milerad J, Nylenna M. «Paper or screen, mother tongue or English: which is better? A randomized trial.» JAMA 2002; 287: 2851–3

4 Tidsskriftet har en «hvit lisens», foreløpig har de copyright og er ikke godkjent som åpen tilgang-kanal. Men innholdet er tilgjengelig for alle på nett.

mye penger. Noe av grunnen er at innkallingsbrevet bruker fremmedord for prosedyren, i stedet for å skrive «vi skal stikke et kamera opp i rumpa di, derfor må vi være sikre på at det ikke er noe bæsje igjen i tarmen, så du må ta dette avføringsmiddelet og ikke spise noe det siste døgnet.»

– Jeg praktiserer jo ikke lenger som kliniker, men jeg «oversetter» en del. Drar hjem til svigermor og blar opp epikrisen og forklarer hva som står der. Den er nok fortsatt skrevet på et språk ikke alle forstår. Og det gjør man nå noe med. Pasientene skal kunne lese journalen sin, og mine venner som er praktiserende leger, sier at de nå jobber masse når de skriver notater for å gjøre det forståelig, fordi de vet at pasienten skal kunne lese det.

Også innen tidsskriftverdenen er idealet at folk skal kunne forstå, og tidsskriftet har et ansvar for å bygge det norske fagspråket. Blant annet har de en egen språkspalte der det diskuteres om «Forest Plot» skal fornorskes til «skogsdiagram» eller «balansediagram». Men noen ganger er det mer komplisert.

– Siden mange i familien min er leger, har jeg også mitt eget private leserpanel. Søsteren min hadde skrevet en artikkel for oss om en nevrologisk tilstand som heter «limb-girdle»-syndrom. Og det står for «hofte-skulder»-syndrom. Våre flinke redaktører mente dette egnet seg til oversettelse, siden de fleste skjønner bedre hva hofte og skulder er,

■ Tidsskrift for Den norske legeforening er ett av Norges eldste, med første utgivelse i 1881.

enn limb og girdle. Dermed ringte min telefon. Min søster, som hadde fått korrektoren, lurte på hva i all verden vi drev med. «Limb-girdle» er et etablert begrep. Ikke bare kollegaene hennes, men også pasientforeningen og sykehusene som pasientene skal henvende seg til – alle bruker limb-girdle. Hun hadde rett. Da kan ikke vi kalle det noe annet så de hverken finner det eller skjønner at det handler om dem. Hvis du skal få et norsk uttrykk ut i verden, kan du ikke komme ti-femten år i etterkant.

Når det gjelder det norske medisinske fagspråket, er Tidsskriftet del av en egen gruppe som arbeider med å utvikle dette. Men Tidsskriftet bryr seg også om det norske språket som sådan.

– Der har vi vært konservative. Vi har ikke skrevet *sola*, men *solen*. Det verserer en gammel historie om en artikkelforfatter som trakk teksten fordi vi insisterte på *syv*, mens hen ville ha *sju*. Slike situasjoner vil vi ikke risikere å havne i igjen. Språket er også en viktig del av identiteten til den som skriver. Nå følger vi norsk rettskriving.

5 I artikkelen «Melding fra en amatørartikkelforfatter» som sto på trykk i fjor, skildrer en bidragsyter hvordan han arbeidet i flere år for å gjennomføre et forskningsprosjekt og få resultatene publisert i «Tidsskriftet» – uten hell. Ørstavik mener at artikkelen, med hans «artikkelvetregler» til andre som vil prøve det samme, er «noe av det viktigste vi har publisert».

Med både faglige vurderinger, arbeid med fagspråk, allment språk og framstilling kan det være en omstendelig prosess for å få en artikkel på trykk i Tidsskriftet.⁵

– Noen synes, med rette, at vi pirker litt mye og mener det er ubetimelig at vi legger oss opp i språket. Andre er veldig takknemlige for hjelpen de får.

– **Hva er den største utfordringen i arbeidet med tekstene?**

– Oftest handler det om at vi ikke skjønner *hva folk har gjort, og hvorfor de har gjort det*. Det virker arrogant å si det – men det er jo vanskelig å fortelle alt dette på den begrensede plassen i innledningen av en vitenskapelig artikkel. Det er ikke lett om du ikke har øvd på det. Og så handler det mye om språklig tydelighet, *hva henviser dette til, hvor er vi nå?*

– **Hvordan lærte du selv å skrive, det var vel ikke på universitetet?**

– Vi lærte altfor lite om det på studiet, men jeg har lest mange gode bøker om skriving, og det burde alle gjøre, for de er jo innmari godt skrevet. Stephen King sin «On Writing», for eksempel. Prinsippene er jo de samme, så man kan godt lese King. Jeg husker et godt sitat fra et foredrag eller bok om den store forskjellen på faglitteratur og skjønnlitteratur. At «mystery» – altså det at man ikke helt skjønner alt – er essensielt for skjønnlitteraturen, men kan være drepande for faglitteraturen. ■

Grønsaker for eit varmare klima

I framtida dyrkar du kanskje søtpotet eller soya i kjøkenhagen.
Forskarar prøver ut grønnsaker for eit endra norsk klima.

AV JOHANNE LANDSVERK

↑ – Vi er optimistiske med tanke på produksjon av søtpotet i Noreg, seier Erling Stubhaug.
Dei lange grøne utløparane eller groane skal setjast direkte ut i jorda. Foto: Johanne Landsverk

FORSKARAR:

Siv Lene Gangenes Skar, Erling Stubhaug og Ingunn Vågen ved Nibio Landvik

PROSJEKT:

ulike forsøksprosjekt med grønnsaker som likar varmt klima og grønnsaker som kan utvide sesongen

METODE:

feltforsøk og analyse av materiale

UUNNVERLEG VERKTØY:

jordareal

Tidlegpoteten har nyleg kome i jorda i Landvik ved Grimstad. Det er april, og vinden bles kaldt rundt husveggen ved den sørlegaste forsøkingsstasjonen til Norsk institutt for bioøkonomi (Nibio). Men inne i veksthuset er det gloheitt. I kassar med jord ligg søtpoteter og kosar seg i varmen. Frå kvar knoll veks det opp groar eller utløparar, også kalla slips.

– Søtpoteten er ein subtropisk rotgrønnsak som særleg blir dyrka i USA, Israel og Egypt. For at søtpoteten i det heile skal spire, må det vere 25–30 varmegrader. Difor må vi her i Noreg først lage plantar innandørs, seier Erling Stubhaug, som er forskar og stasjonsleiar ved Nibio Landvik. Han har leia eit toårig forsøksprosjekt med utprøving av den varmekjære grønnsaka, som ikkje er i familie med poteten ute i den kalde åkeren. Grønnsaka er søt og vitaminrik, og har eit breiare bruksområde enn poteten.

– Søtpoteten er blitt svært trendy her i landet, særleg blant dei unge. Etterspørselen har auka frå nokre få tonn i året til 4000 tonn, og i dag importerer vi nesten 80 tonn søtpoteter per veke. Nesten alt kjem frå USA, fortel Stubhaug.

Varme påverkar smaken

Den varme sommaren i fjor gav store tap for jordbruket mange stader i landet. Men varmare klima kan også gje oss nye produkt som likar høg temperatur. I dag blir det nesten ikkje produsert søtpotet i heile Norden, og i liten grad i Europa.

– I Nibio prøver vi ut nye kulturar som kan vere aktuelle for bøndene, og vi hadde lyst til å sjå om det er mogleg å få til ein økonomisk og levedyktig produksjon av søtpotet i Noreg. Vi samarbeider med grønnskapsbedrifta Bjertnæs og Hoel på Nøtterøy. I tillegg har vi hatt testforsøk her i Landvik, der det vart prøvd ut ulike sortar og dyrkingsteknikkar, seier Stubhaug.

Dei fleste grønssaksortane i Noreg likar å ha det litt kjøleg. Gulrøter blir stressa av sterk varme, og får ein bitter smak.

– Også kålvekstar som blomkål, brokkoli og hovudkål trivst best i kjøleg norsk sommartemperatur. Dei får dårlegare utvikling og kvalitet om temperaturen blir altfor høg. Optimal tem-

peratur for utvikling av til dømes blomkål og brokkoli ligg på 14–17 varmegrader. Men søtpoteten likar varme, og trivst med ein temperatur over 20 grader. I eit varmare klima vil difor søtpoteten ha eit endå større potensial. Men det bør ikkje bli for vått, seier han.

Har tru på norsk produksjon

Stubhaug er halvveis i prosjektet sitt, og han har tru på framtida for søtpoteten.

– Så langt er vi svært optimistiske med tanke på å få til ein økonomisk levedyktig produksjon. Allereie i fjor produserte bonden på Nøtterøy åtte tonn frå eit mindre prøvedyrkingsfelt. Dette året skal vi jobbe med produktutvikling av søtpotet på Nøtterøy, og vi skal halde fram med forsøk her på Nibio Landvik eitt år til, seier han.

Forskarane samarbeider også med to bønder i Reddal like i nærområdet.

– Søtpoteten er ei grønnsak med eit svært allsidig bruksområde, så eg tippar at han kjem til å bli ein del av kostholdet vårt i Noreg. Det vil vere

avhengig av prisnivået om folk vil velje norske produkt. Men om vi lukkast med produksjonen, er det realistisk at 20 prosent av framtidig forbruk kan bli frå norsk produksjon, seier han.

Forskar på umogen soya

Også Ingunn Vågen og Siv Lene Gangenes Skar testar ut grønnsaker frå varmare eller eksotiske strok for å sjå om dei kan tilpasse seg norske forhold. Vågen har i fleire år testa ut produksjon av ferske, umogne soyabønner, også kalla edamame. Grønssaksoya er ein tradisjonell grønnsak i Japan og Kina.

– All dyrking av soya til mogning er problematisk i Noreg, fordi soyaplanten krev høg temperatur og lang vekstperiode for å mogne. Men då vi begynte forsøk med grønssaksoya, vart vi positivt overraska. Grønssaksoya er soyabønner som blir hausta umogne, og som skal etast grøne og ferske. Sidan ein slepp å vente på mogningsprosessen, er vekstsesongen kort nok til at dyrking kan vere mogleg i dei beste klimatiske områda i Noreg, seier Vågen.

Soyaføret inneheld mykje aminosyre, og sukkerinnhaldet er større før mogning.

– Då er også smaken veldig god. Soya er kanskje den veksten med høgast proteinnivå. Mange unge er opptekne av å ete mindre kjøtt, og då blir proteinrike grønssaker endå viktigare i eit samfunnsperspektiv, seier ho.

Vågen deltek i eit større forsøksprosjekt som ser på utnytting av planteprotein frå norske bioressursar (sjå faktaboks).

– Men vi har hatt forsøk med grønssaksoya på Landvik før dette prosjektet kom på banen. Vi har jobba mest med optimale dyrkingsteknikkar og å finne sortar som kan fungere her i Noreg.

Norsk institutt for bioøkonomi (Nibio)

- eigd av Landbruks- og matdepartementet
- vart oppretta 1. juli 2015 som ein fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og Norsk institutt for skog og landskap
- har 17 einingar ulike stader i landet, med Landvik i Grimstad lengst i sør og Tromsø lengst i nord

– I dag importerer vi nesten 80 tonn søtpoteter per veke. Nesten alt kjem frå USA.

ERLING STUBHAUG

← Paksoi eller Pak Choi er ei asiatisk grønsak som toler ei frostnatt eller to. Foto: Siv Lene Gangenes Skar

↑ – Søtpotet, *Ipomoea batatas*, må ligge i høg temperatur for å produsere utløparar eller groar som skal setjast i jorda. Foto: Johanne Landsverk

↑ Nyhausta kokte grønsaksoyabønner (edamame). Dette er ei vanleg grønsak i Japan, og er også blitt populær i vesten. Foto: Ingunn Vågen

↓ Søtpoteten inneheld mykje sukker, og har høgt innhald av betakaroten, som blir omdanna til vitamin A i kroppen. Foto: Erling Stubhaug

Kan bli lengre vestseson

Klimaforskarane spår auka temperatur og større nedbørmengder, særleg på Vestlandet.

– Sjølv om gjennomsnittstemperaturen stig, vil det ikkje nødvendigvis bli mykje varmare om sommaren. Men vi får varmare vintrar. Då kan vi kome i gang tidlegare på våren og strekke vekstsesongen lenger ut på hausten, og ein vil kunne dyrke sortar som har lenger utviklingstid, seier Vågen.

Men sjølv om periodane med høg temperatur blir lengre, blir det ikkje endring på lyset.

– Om plantane ikkje har fått nok lys, er det ikkje optimalt med høg temperatur mot slutten av sesongen. Då krevst det sortar som er tilpassa desse forholda, for å klare å utnytte potensialet ein lengre sesong kan gje, seier ho.

Lokal mat og mindre utslepp

Forskarane ved Nibio er opptekne av kortreist mat og av å utnytte sesongen ved å dyrke grønsaker fram mot juletider der det er mogleg. Siv Lene Gangenes Skar har i fleire år forska på kuldetolerante grønsaker frå Asia.

– Det begynte med eit samarbeid med Norsk landbruksrådgiving i Telemark og Innovasjon Noreg. Dei ønskte å prøve ut grønsaker for nye landsmenn som ønskjer sin eigen tradisjonelle mat, seier Skar. Ho har særleg forska på dei

Forskning ved Nibio Landvik

- Forskinga er for det meste finansiert av EU-midlar, Forskringsrådet eller direkte gjennom landbruksnæringa.
- Søtpotetprosjektet er finansiert av Grofondet, som er oppretta av Gartnerhallen, Bama og Norgesgruppen.
- Forskinga på grønsaksoya er del av forskingsprosjektet FoodProFuture, som er leia av Noregs miljø- og biovitenskaplege universitet (NMBU) med støtte frå Forskringsrådet. Prosjektet ser på utfordringar og moglegheiter knytt til planteprotein frå norske bioressursar.

asiatiske bladgrønsakene mizuna og paksoi.

– Dette er typiske grønsaker i Kina og Japan, og som vi får kjøpt i asiatiske butikkar. Men kvaliteten blir ofte ikkje så bra om det har gått åtte dagar frå innhausting til dei kjem i butikken i Noreg. Ein viktig grunn til at vi ville prøve å dyrke desse grønsakene her heime, er den lange transporten. Ved Nibio er vi opptekne av å redusere klimaavtrykket blant anna gjennom mindre transport av matvarer og å produsere mat der folk bur, seier ho.

Toler ikkje dagens lys

Dei asiatiske kuldetolerante grønsakene toler varme, men ikkje den lyse sommaren.

– Difor må vi vente med å så til slutten av juli. Først i august er dagane korte nok for vekst utan at plantene går i stökk. Når ein plante går i stökk, blir det utvikla blommar i staden for det grønsaksproduktet vi ønskjer.

Skar fortel at dei sortane som er testa ut i Landvik høyrer til vinterproduksjonen i Asia.

– Desse grønsakene toler ei frostnatt og litt snø. Når sola tittar fram igjen, vil planten reise seg og fortsetje å vekse. Nokre av bladgrønsakene kan ein hauste fleire gonger, på same måten som salat. Eller ein kan la produktet utvikle seg til eit større produkt om klimaet tillèt det. På den måten kan ein utvide grønsaksesonngen inn mot jul, seier ho.

Skar har enno ikkje kome i mål med frøproduksjon som er tilpassa eit nordleg klima, slik at asiatiske grønsaker kan produserast i haustsesongen.

– Men utprøvinga har gjeve mange gode plantetypar som det kan jobbast vidare med i nye prosjekt, seier ho. ■

GRUVEDRIFT

- I kva for fjord i Finnmark har selskapet Nussir fått løyve til – ikkje utan kontroversar – å deponere avgangsmasser frå gruvedrift?
- Og kva for metall er det som skal utvinnast i denne drifta?
- Krom blir brukt blant anna i bilindustrien og til å framstille rustfritt stål. I kva for afrikansk land finn vi dei fleste drivverdige førekomstane av krom?

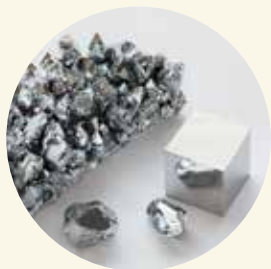

FOTO: WIKIPEDIA COMMONS

- Kva for metall vart blant anna utvunne i gruver ved Evje i Setesdal og prosessert ved fabrikkene Falconbridge i Kristiansand?
- Kva for bergart utgjør store delar av grunnen på svenske Gotland, og blir utvunne industrielt fleire stader på øya?

GRUVEDRIFT
a) Repparfjorden
b) Kopar
c) Sør-Afrika
d) Nikkel
e) Kalkstein

TYSK POLITIKK

- Som finansminister i fjorten år under Konrad Adenauer fekk han æra for det såkalla tyske økonomiske miraklet (*das Wirtschaftswunder*), og i 1963 avløyste han Adenauer som forbundskanslar. Kva er namnet?

FOTO: CLAUDE TRUONG-NGOC/WIKIPEDIA COMMONS

- Kva heiter denne kvinna, som har teke over etter Angela Merkel som leiar for det kristeleg-demokratiske partiet (CDU)?
- I kva for delstat stiller ikkje CDU til val?
- Kven var Weimarrepublikkens andre president, som i 1933 gav Adolf Hitler i oppdrag å danne regjering?
- Kven vart forbundskanslar i 1969, men måtte gå av fem år seinare då sekretæren hans, Günter Guillaume, vart avslørt som Stasi-spion?

TYSK POLITIKK
a) Ludwig Erhard
b) Annegret Kramp-Karrenbauer
c) Bayern (der «søsterpartiet»
CSU i staden stiller)
d) Paul von Hindenburg
e) Willy Brandt

SVALBARD SOM FORSKINGSSENTRUM

- Kva for tidlegare gruvesamfunn er i dag etter vedtak frå Stortinget hovudsenteret for forskning på Svalbard, med forskarar frå rundt tjue land?
- Kva er det som blir oppbevart her?
- Zeppelinobservatoriet er viktig for å samle inn atmosfæriske data, og høyrer til Norsk Polar-institutt. Men kva for institutt er ansvarleg for den vitskaplege verksemda ved observatoriet?

FINN BJØRKLID/WIKIPEDIA COMMONS

- ESA, forløparen for Via, etablerte seg på Svalbard så tidleg som i 1967. Kva er ESA?
- På ein liten busetnad med postnummer 9175 har SINTEF ein feltstasjon. Kva heiter denne staden, der det var aktiv gruvedrift fram til 2016?

SVALBARD SOM FORSKINGSSENTRUM
a) Ny-Alesund
b) Frø (ved Svalbard globale frøkvelv)
c) Niliu (Norsk institutt for luft-forskning)
d) Den europeiske romfarts-organisasjonen
e) Sveagruva (berre Svea er også godkjend)

TENÅRINGAR

- Kva for 19-åring vart i 1978 den første kvinna som gjekk til topps på dei britiske hitlistene med ein song ho sjølv hadde skrive – og som var inspirert av ein litterær klassikar?
- Ein svensk 16-åring har fått skuleungdom over heile Europa til å gå ut i gatene i miljøprotest mot handlingslamma politikarar. Kva er namnet hennar?
- Kor gammal vart prinsesse Ingrid Alexandra 21. januar i år?
- Kven er dette?

FOTO: WIKIPEDIA COMMONS

- Yahya Hassan frå Danmark gjorde furore som 18-åring i 2013. Korleis?

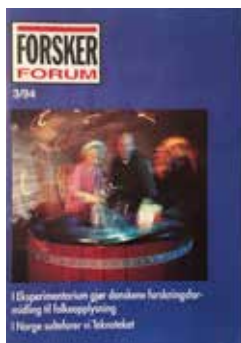
TENÅRINGAR
a) Kate Bush (med «Wuthering Heights»)
b) Greta Thunberg
c) 15 år
d) Jeanne d'Arc (som vart avretta då ho var 19)
e) Med ei diktsamling (der han blant anna kritiserte religiøs dobbeltmoral)

Forskerforum – brot eller kontinuitet?

■ For 50 år sidan

«De fleste filologene betraktet hovedfagsstudentene i det vesentlige som en arbeidsbelastning, mens realistene så på dem som verdifulle medarbeidere under opplæring. Lengst gikk professor Ivan Rosenqvist som anslo en hovedfagsstudent til å være verdt 30–40 tusen kroner i året i forskningen.»

✦ Egil Spangen i referat frå diskusjonsmøte på Blindern om ansvaret for hovudfagsstudentane. Spangen var formann i Fellesrådet for vitenskapelige tjenestemenn, forløperen for Forskerforbundet. (Nr. 3/årgang nr. 1, 1968/1969 av Ting, forløperen for Forskerforum)

■ For 25 år sidan

«Det er antakelig også nødvendig at man på det enkelte institutt drøfter hvorledes man skal forholde seg til studentene. Det kan av og til virke som om man ikke har noen bevisst politikk som skjermer lærerne mot unødvendige studenthenvendelser. Enkelte blir plaget med mange spørsmål og henvendelser, men andre slipper lettere fra det.»

✦ Martin Svendsen, redaktør i Forskerforum (Forskerforum nr. 3/94)

■ For 10 år sidan

«Skjønnlitteraturen har vore ekstremt viktig for orienteringa mi. Det høyrest vel patetisk ut, men da eg tok til å lese Samuel Beckett tidleg i tjuetåra, fann eg endeleg nokon som forheldt seg til verda på ein måte eg kunne kjenne meg att i.»

✦ Petter Aaslestad, den gongen påtroppande direktør i Nokut. Også kjend som litteraturprofessor og leiar i Forskerforbundet 2013–2018. (Forskerforum nr. 5/09)

LOVISA MIENNA SJÖBERG

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 40106601

STILLING: førsteamanuensis ved Samisk høgskole / Sámi allaskuvla

UTDANNING: doktorgrad i religion og samfunn fra Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo

KARRIEREMÅL: Jeg er opptatt av at vi spiller hverandre gode, og å styrke Samisk høgskole slik at vi er en god institusjon for det samiske samfunnet og storsamfunnet.

Gode lagspillere må verdsettes

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg er fagansvarlig for et kurs som heter «Tro och livstolkning i Sápmi». Så har jeg to artikler som snart er klare til innsending, en om samisk historie og en om samisk kildemateriale og urfolksmetodologi. En er på svensk, en på engelsk og så jobber jeg med en artikkel på samisk.

– Hvor tenker du best?

– Ute i naturen.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Johan Turis bok *Muitalus sámiiid birra* (Min bok om samene fra 1910, red.anm.) har vært veldig inspirerende for meg.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Tålmodighet, hardt arbeid, kreativitet og god tid. Jeg er opptatt av at forskning skal være tilgjengelig for allmennheten og det samfunnet vi tilhører. For min del er det det samiske samfunnet.

– Er det noe som er tabu i ditt arbeid?

– Nei, det tror jeg ikke.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Mange bøker, utskrifter fra mikrofilm av aviser som ikke er digitaliserte, og mange ordbøker fra ulike samiske språk. Samisk høgskole er en samisktalende arbeidsplass, og det er jeg veldig glad for.

– Hvis du kunne ha tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Jeg trives veldig godt her jeg er, men det finnes flere urfolksinstitusjoner, så det måtte vært et sånt sted, på Grønland eller kanskje i Canada.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Veien til mitt fag ble til mens jeg gikk, og det er jeg veldig fornøyd med, så jeg går ikke og drømmer om noe annet.

– Hva ville du ha gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

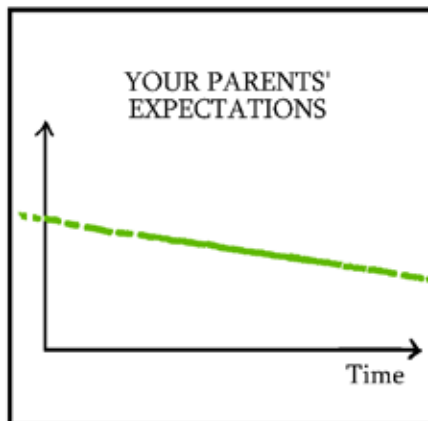
– Jeg ville ha lagt vekk tellekantsystemet og lagt mer vekt på langsiktig forskning. Jeg ville ha lagt opp til at det er mindre viktig med individuelle karrierer, slik at de som er gode lagspillere, også verdsettes i det økonomiske systemet.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Jeg synes det er et veldig godt blad, men det hadde vært morsomt å lese mer om hva mine med-medlemmer i Forskerforbundet ved andre institusjoner gjør og jobber med.

✦ AV JULIA LOGE

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Forskning på forskning

En opplysende og uttømmende fortelling om forskningsrådenes fødsel, liv og overlevelse.

Denne mursteinen av en bok – som er et resultat av en utlysning fra Norges forskningsråd i 2013 – gjør et forsøk på å gi en samlet oversikt over forskningsrådenes historier fra 1946 til 2016. Bokens fokus ligger på rådernes rolle som forhandlingsaktør mellom politikk, næring, samfunn og forskning. De fem forfatterne, fra NTNU, UiO, Oslomet og NIFU, er hver på sitt vis *kunnskapshistorikere*, og det rike kildematerialet, synliggjort i en referanseliste som utgjør nær 80 av bokens nesten 700 sider, vitner om grundighet. Fremstillingen er kronologisk, og foruten et innlednings- og et avslutningskapittel er 17 kapitler fordelt på fire hoveddeler som hver tar for seg cirka 20 år lange tidsrom, navngitt som henholdsvis forskningsentreprenørenes, forskningspolitikkenes, kunnskapsøkonomiens og den internasjonalserte forskningens tid. I bokens første deler byr de enkelte kapitlene ofte på «sektorspesifikke» fortellinger om industri, landbruk, fiske, miljø, kjønn og samfunnsforskning, noe som gjør at boken også kan leses som en samling faghistorier. Jeg syns også det er viktig å nevne at kvinnes stilling tas opp underveis, både når det gjelder deres rolle som forskere og som forskningsobjekt, fra «husmor» til «statsfeminisme».

Boken må dermed dekke enormt mye materiale, og for å gjøre fremstillingen noenlunde koherent redegjøres det innledningsvis for tre nivåer som gjør det lettere å ha en oversikt. Det første nivået er kunnskapssamfunnets, der de norske forsknings-

siden å implementere politiske føringer og samtidig imøtekomme forskningens egne behov. Det tredje nivået er det organisatoriske, som omhandler mer råds-interne tematikker, med fokus på «institusjonelle logikker», i korte trekk hvorfor og hvordan rådene har fungert som de har. Spesielt dette siste nivået er avgjørende i bokens siste del, som byr på en grundig og nærmest sosiologisk analyse av de normer, verdier og føringer som ligger til grunn for Norges forskningsråd nåtidige aktivitet.

Selv om de ulike kapitlene sjelden eksplisitt forteller leseren hvilket nivå som skildres, er inndelingen likevel nyttig, først og fremst når vi får innblikk i fortattede og avgjørende øyeblikk i forskningsrådenes historie der alle de tre nivåene kommer i spill samtidig. Det er mange slike øyeblikk i boken, der personintriger, økonomiske føringer, politiske diskusjoner om forholdet mellom anvendt og grunnforskning, og ikke minst sprikende syn på hva grunnleggende spørsmål om hva *vitenskap* egentlig er. For den jevne akademiker som har sitt virke i dag, er det kanskje mest skjellsettende øyeblikket opprettelsen av Norges forskningsråd i 1993, i kjølvannet av et «bunnpunkt i etterkrigstidens økonomiske historie». Eksisterende sektorbaserte – og ganske mektige

– forskningsråd skulle nå samles under en felles paraply. Motstridende interesser, kamp om innflytelse og forsvar av posisjoner skulle skje samtidig som forskningsbudsjettene ble kraftig redusert. Uten å rope for mye: Noen deler av boken kan leses som fortattede og spennende kammerspill, der storpolitikk og personlige egoer smeller sammen.

Dette er virkelig en rik kilde for den som vil forstå utviklingen av det norske samfunnet sett gjennom forskningspolitiske briller. Historien er, som også boken avslutningsvis oppsummerer det, *paradoksal*. På den ene siden er det en historie som starter med fremoverlente forskere på jakt etter ressurser, til en påfølgende erkjennelse av at når anvendte forskningsresultater former samfunnet, blir forskningen også noe som krever politisk styring på *alle* viktige samfunnsområder og et stadig voksende forskningsråd bestående av teknokrater. På den annen side er det historien om ukoordinerte forskningsinnsatser som har dratt nytte av strammere politiske strukturer, med langsiktige gevinster i form av konkurransefordeler og en norsk forskning som i dag ligger helt i verdenstoppen i mange sammenhenger.

AV KJETIL VIKENE

THOMAS BRANDT,
MATS INGULSTAD,
EIRINN LARSEN,
MARTE MANGSET OG
VERA SCHWACH
*Avhengig av forskning.
De norske forskningsrå-
denes historie*
Fagbokforlaget, 2019
688 sider
Veil. pris: kr 899

«Dette er virkelig en rik kilde for den som vil forstå utviklingen av det norske samfunnet sett gjennom forskningspolitiske briller.»

rådene forstås i lys av den internasjonale samfunnsutviklingen. I skyggen av den ødeleggende krigen lå vissheten om at de europeiske og amerikanske krigsdrevne industriene medførte og baserte seg på forskningsmessige kvantesprang. Herfra trekker boken linjene fra etterkrigsårenes industrirettede forskning til et stadig økende fokus på kunnskapsproduksjon i stadig flere samfunnssektorer. Det andre nivået er systemnivået, forholdet mellom de politiske og utførende aktørene og kampen dem imellom, der forskningsrådenes forhandlingsposisjon handler om å utvikle strategier for på den ene

Babelsk orden

Artikkelsamlinga har mange gode bidrag, og nokre med spesiell verdi.

KJELL IVAR SKJERDINGSTAD OG
ÅSE KRISTINE TVEIT (red.)
Biblioteket i litteraturen
Pax, 2019
420 sider
Rettl. pris: kr 379

Det finst fortidige stemmer som talar til oss, gjennom oss, stemmer som formidlar innsikter og mistak, stemmer med ein framand klang som like fullt har noko umiskjenneleg menneskeleg ved seg. Stemmer vi kjenner fordi dei er nedskrivne, som bøker, bøker som har blitt samla inn til private eller offentlege bibliotek, og som for oss som lever i bøkene si verd, er meningsfulle orienteringspunkt i tilværet. Som Horats sin epistel (2.1.266-270), med anslaget «Jeg ønsker ikke å bli rost i dårlige vers ...», ei samtididiagnostisk påminning til dei pratsame ordfattige – og til ein bokmeldar som nett har lese han i Marianne Wehus si perle av ein artikkel om antikkens bibliotekpoesi.

«Boka rommar mange gode og slitesterke bidrag.»

Artikkelen er eitt av tolv bidrag skrive av i alt elleve forfattarar i boka *Biblioteket i litteraturen*. Ei hovudlinje i boka går frå det antikke biblioteket – der også Helge Ridderstrøms interessante analyse av filmen *Agora* og dermed av Hypatia og biblioteket i Alexandria inngår – fram til dagens internett. Eit anna emne er biblioteket og bibliotekarane i moderne

litteratur frå *Amtmandens døtre*, via Roald Dahls *Matilda* til bibliotekaren i fire norske samtidsromanar. Eit tredje emne er biblioteket sine utestengingsmekanismar gjennom ulike tider: sosial lukking som har skapt opprør og endring, sorteringa av dei bøkene som skal vere tilgjengelege, og dei som hamnar i kjellaren eller vert makulerte, og det underlege ved tanken på uskrivne bøker.

Boka rommar mange gode og slitesterke bidrag, nokre naudsente sveinestykke, men òg bidrag som har ei form og innsikter av spesiell verdi. Sjølv hadde eg spesiell glede av det tankeeggande essayet til Astrid Nordang og Kjell Ivar Skjerdingsstad om Michael Glawoggers film om biblioteket i St. Petersburg. Den samla litteraturen og dermed det potensielle universet av innsiktskjelder i det russiske nasjonalbiblioteket er nesten ufatteleg. Då oppstår også tanken om kva ein går glipp av, vel bort, når ein vel nokre bøker framfor andre. Biblioteket kan nok opplevast som eit ordna univers, ryddig og katalogisert, men ved ettertanke er dette ein illusjon, eit menneske kan ikkje få overblikk over dei myriadane av meiningsunivers det rommar.

Denne grunninnsikta, radikalt formulert i Jorge Luis Borges si novelle *Biblioteket i Babel* frå 1941, ei novelle som omhandlar ei uendeleg boksamling, eit bibliotek som rommar alle moglege bøker, har i vår tid blitt søkt realisert på nettet, konkret som nettsida The Library of Babel, meir allment og abstrakt, men like fullt svimlende reelt, som det mobile biblioteket kvar einskild av oss alltid har for handa. Nettbiblioteket som gjev oss tilgang til ufattelege mengder informasjon som potensielt kan eller i det minste kunne ha endra meininga med og retningane for liva våre, men som mest liknar ein labyrint der dei fleste av oss vandrar rundt i ein avgrensa ring ei lita stund, styrte av algoritmar vi ikkje kjenner, inntil vi stadig vender attende til utgangspunktet, som fluger kring ei lyskjelde. Nettbiblioteket, svimlende omfemnande. Og eg tenkjer på Horats sine epistlar, om (når) dei vil dele lagnad med min vesle epistel i nettvevlabyrinten, desse orda mine som nett no er tilgjengelege, men snart er bortgymde i æva.

AV ODDGEIR OSLAND

Plukkemoden lærdom

Velutviklet og berikende historieformidling om de siste tusen år i fransk litteraturliv.

KJERSTIN AUKRUST, TRUDE KOLDERUP OG GEIR UVSLØKK
Nytten og gleden.
Fransk litteratur gjennom tusen år
Universitetsforlaget, 2019
376 sider
Veil. pris: kr 349

Det er selvfølgelig ambisiøst å skulle samle Frankrikes tusen år lange litteraturhistorie mellom to permer. Men resultatet er imponerende på så mange måter. Det som derimot imponerer meg aller mest med denne velutviklede odysseen, er ikke helt opplagt.

Men først det ambisiøse: Tre førsteamannuenser i fransk litteratur har gått sammen om å skrive «en lesebok» (det vil si at det ikke er et dekkende oppslagsverk) om fransk litteraturhistorie i fem etapper. Forfatterne står selv for utvalget, og har «prioritert litteratur som har bidratt til å danne nye epoker, som utfordrer samtidens forventninger eller speiler typiske tendenser». Først ute er Kjerstin Aukrust (UiO), og med Jeanne D'Arc i front gyver hun løs på middelalderens helteepos og oppblomstringen av det franske skriftspråket i renessansen. Gjennom barokken og klassisismen på 1600-tallet har Trude Kolderup (UiO) overtatt stafettpinne. Språket holder seg like engasjert og kunnskapsrikt, og formidlingen veksler smidig mellom sentrale hendelser både i politikk og kulturliv, konkrete forfatters biografier og noen velutvalgte punktnedslag i bestemte verk. Kolderup tar oss også gjennom 1700-tallet og opplysningstiden. I del 4 er vi framme ved 1800-tallets romantikk, rea-

lisme og naturalisme. Her går forfatterne sammen, og får selskap av Geir Uvsløkk (NTNU), og det er også han som tar oss gjennom del 5, fra 1900-tallets litteratur (og filosofi) og fram til i dag.

Så, det imponerende: Resultatet av denne stafetten, fordelt på tre svært kompetente og gode formidlere, sammenvevd i en konsekvent stil og vist fram mellom vakre, grafisk fremstilte tidslinjer, er ikke bare litteraturhistorie. Her finnes idéhistorie, arkitektur- og kunsthistorie, filosofihistorie, politisk historie og kulturhistorie. Det er heller ikke bare historie om Frankrike; her er også andre lands kunstnere inkludert, det vil si de som valgte å skrive på det franske språket. Dette grepet gir en ny erfaring for meg som leser, en erfaring av en (vestlig) verden som henger sammen. Den oppleves ikke som distansert, slik mye annen historieformidling kan gjøre. Snarere dras jeg med inn i et land der byer, bygg og gater blir synlige for meg. Der jeg kan stå på torget og høre diskusjonene, eller henge over galleriet i teatret for å ta inn monologene, eller sitte nederst ved kafébordet og høre de høylytte samtalene.

«Her finnes idéhistorie, arkitektur- og kunsthistorie, filosofihistorie, politisk historie og kulturhistorie.»

Og her, det som imponerer meg aller mest: Kanskje sier det mest om meg: født på 70-tallet, med en skole- og studietid oversvømt av historiebøker der kvinners forutsetninger og bragder gjennomgående var redusert til et lite ad hoc-avsnitt i slutten av kapittelet. Med denne boka kjennes det som om de tider definitivt er over. Og det er ikke fordi det er så overveldende mange kvinner med, det er *måten* de er med på. Sømløst får de være sterkt til stede, ikke som pynt eller som tilfredsstillelse av et politisk korrekt krav om kjønnsbalanse, men som selvsagte opinionsledere, pionerer og markante skikkelser. Og det er som om de bringer inn selve livet, så tusen års historie nettopp kan bli levende for meg.

En slik historieformidling vitner om en velutviklet modenhet fra forfatternes side, som er særdeles inspirerende og imponerende.

AV RAGNHILD FJELLRO

NYE BØKER AV FORSKERE

SIMEN SØRBØE SOLBAKKEN
Statistikk for nybegynnere
Fagbokforlaget, 2019
341 sider
Veil. pris: kr 399

Boka forklarer de mest grunnleggende begrepene i statistikk. Den viser ulike måter å forberede en statistisk undersøkelse på, og hvordan man kan vurdere informasjonen man samler inn. Ifølge forlaget vil man gjennom denne boken også lære ulike statistiske metoder, og hvordan man kan bruke disse metodene til å analysere informasjon. Simen Sørbøe Solbakken er stipendiat ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Han foreleser i metode og statistikk ved UiO og Universitetet i Sørøst-Norge.

HEGE BRÆKHUS
Nærhet og frihet. Utvalgte emner om likestilling i familien
Fagbokforlaget, 2019
303 sider
Veil. pris: kr 699

Artiklene i denne boka har blitt til over lang tid, og utviklingen har gått i retning av mer likestilling. Ifølge forlaget tar boka utgangspunkt i at kvinner fortsatt tar den største delen av det ubetalte arbeidet, noe som fører til at de har en betraktelig svakere økonomisk posisjon enn menn. Lovverket støtter opp om disse kjønnsrollene. Hva må endres for å oppnå likestilling i familien? Hege Brækhus er professor i juss ved Universitetet i Tromsø.

EIVIND HELDAAS SELAND
Antikkens globale verden. Asia, Europa og Afrika før islam
Cappelen Damm Akademisk, 2019
240 sider
Veil. pris: kr 399

Boka forteller historien om verden fra de første menneskene til islams gjennombrudd med en globalhistorisk ramme. Vekten ligger ifølge forlaget på perioden fra ca. 700 før til 650 etter vår tidsregning. I dette tidsrommet ble grunnlaget for økonomiske, kulturelle og politiske trekk som har formet ulike deler av verden helt fram til våre dager. Eivind Heldaas Seland er professor i historie ved Universitetet i Bergen.

Forskernes klimaansvar

Forskere har et selvstendig klimaansvar. Forskning på klima kan ikke løsrives fra etikk og politikk, ifølge kronikkforfatterne.

Abidra til å begrense global oppvarming til et levelig nivå for våre barn og framtidige generasjoner er noe mange forskere befatter seg med. Formuleringer i kapitlet «Forskningsetikk» i boka *Vitenskap, etikk og politikk* av vår kollega Lars Johan Materstvedt, og kommentarer i den påfølgende anmeldelsen i Forskerforum i nr. 7/2018, kan leses som om vitenskapelig forskning på klima kun sier noe om rene fakta, mens normative vurderinger gjøres av politikere. Vi mener den meget kortfattede fremstillingen av dette temaet i boka, og dermed også i anmeldelsen i Forskerforum, er for smal og utelukker viktige aspekt i denne debatten.

Fra er til bør

Gjennom å definere og begrunne forskningsspørsmål, og til en viss grad også gjennom å velge fag, så har vi allerede gjort et verdivalg. En som forsker på betydningen av å bevare økosystemer i havet, vil sannsynligvis gi helt andre innspill til havforvaltningen enn en som forsker på hvordan man kan utvinne mineraler på havbunnen. Forskning foregår ikke i et verdimelessig vakuum.

Det vi ønsker å argumentere for, er at forskere må være eksplisitte om hvilke verdimesige avveininger og valg som er gjort både i forskningsspørsmål, metodologi, datautvalg osv., og i eventuelle anbefalinger til politikere – som vi ofte blir spurt om. Det å begrunne slike valg står omtalt slik i de Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi: «Det stilles høye krav til forskerens begrunnelse for valg av spørsmålsstillinger, metoder og analytiske perspektiver, og også til kvaliteten på den dokumentasjonen som skal underbygge slutninger og konklusjoner, slik at forutinntatte oppfatninger og ubevisste vurderinger i minst mulig grad preger forskningen.» (NESH 2016, A, kap. 3)

Økonomien trenger et godt klima

I boken drøfter Materstvedt inngående det kjente problemet med å slutte fra *er* til *bør*. Ett av en rekke eksempler er følgende:

«Hvis det er konsensus blant klimaforskere om at bruken av fossilt brennstoff fører til global oppvarming, følger det ikke derav at vi bør slutte med slik bruk. Det ville for eksempel lamme all flytrafikk, noe et moderne samfunn ikke vil kunne leve med. Så her må politikere veie vitenskapelige funn opp mot hensynet til et velfungerende samfunn.» (Materstvedt 2018, s. 159)

Her kan det høres ut som flytrafikk er viktigere for et velfungerende samfunn enn å begrense global oppvarming. Det er imidlertid slik at klimaet, slik det har vært i de siste om lag 11 000 årene, også er en forutsetning for et velfungerende samfunn. Klimaet har vært av fundamental betydning for oppbygningen av vårt samfunn, og fortsetter å sette premisser for mennesker på jorda på en helt annen måte enn flytrafikken. Med dagens politikk styrer vi mot tre-fire grader oppvarming. Dersom denne oppvarmingen blir virkelighet, vil det kreve at store ressurser settes inn på å legge om matproduksjonen, bistå kontrollerte folkeflytninger og mer ukontrollerte flyktningestrømmer, bygge andre typer boliger på tryggere steder, og å bygge transportårer som er

mindre utsatt for jord- og snøskred. Når det gjelder eksemplet med flytrafikk, så vil flere og sterkere stormer gjøre også flytrafikken mer sårbar – slik kan man si at et rimelig stabilt klima også er en premiss for flytrafikken.

Jo lengre vi venter med omstillingen, jo dyrere blir det. Dette kan for eksempel vises gjennom økonomisk forskning, ved å legge nytteetikk til grunn.

I eksemplet i boka til Materstvedt er det nok forutsatt å sette alle fly på bakken i dag. For alle praktiske formål så er ikke det et reelt alternativ.

AV HEIDI RAPP NILSEN, postdoktor og SIGURD HVERVEN, ph.d.-stipendiat, begge ved Institutt for filosofi og religionsvitenskap, NTNU

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no. Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

Det som diskuteres, er hvor raskt vi kan fase ut vår fossile avhengighet, inkludert til bruk i flytrafikk.

Etisk dom

I anmeldelsen av boka i Forskerforum skriver Kjetil Vikene: «En som forsker på klimændringer, kan ikke uten videre felle en etisk dom over politikerne som fortsetter oljeutvinningen, til det er vitenskapens og politikkenes 'gyldige bruksområder' for forskjellige.»

Vi er enige med Vikene i at en klimaforsker «ikke uten videre» kan felle en etisk dom. Men forskere kan, slik vi har vist ovenfor, bruke nytteetikk til vitenskapelig å vise at fordelene for verdens befolkning ved å begrense den globale oppvarmingen, er større enn fordelene ved å fortsette oljeutvinningen.

Olje viktigere enn klima?

Alternativt kan man gjennom sin forskning fokusere på et lite mindretall mennesker som fortsatt vil ha større nytte av oljeutvinningen enn de vil ha at den globale oppvarmingen blir begrenset. Dette kan forstås ut ifra etisk egoisme, eventuelt nytteetikk, der vi kun tar med dem som har råd til å betale mer for mat, bolig, forsikring, transport og så videre. En slik begrunnelse forutsetter også at dette mindretallet av mennesker ikke opplever at deres nytte av oljeindustrien oppveies ved at dyrearter dør ut og mennesker er på flukt.

Miljøetikk

I fagfeltet miljøetikk finnes også en rekke ulike etiske begrunnelser for hvorfor planter, dyr, arter eller økosystemer bør behandles med moralsk respekt av oss mennesker. Noen argumenterer for at dyr, eller til og med alle organismer, har visse interesser som vi bør respektere.

«Kunnskap om etikk er relevant også for vår tids største utfordring for menneskeheten, som ikke er å opprettholde oljeutvinningen eller flytrafikken»

Andre argumenterer for at stabiliteten og integriteten til økosystemene på jorda har en egenverdi utover den nytteverdien de har for oss. Hvis man godtar en eller flere av argumentene i denne litteraturen for at ikke-menneskelig natur har en form for egenverdi, så kan det tenkes at forskere, også på det grunnlaget, kan felle «etiske dommer» over for eksempel fortsatt oljeutvinning. En slik argumentasjon kan også gjerne kombineres med hensyn til mennesker.

Materstvedt drøfter grundig dyrs moralske status i boka, herunder spørsmålet om dyrs egenverdi. Den øvrige naturens egenverdi er et tema vi mener også med fordel kunne vært tatt med i forbindelse med fossilt brennstoff og klimaendringene. Når det er sagt, er ikke klimaforskning som sådan sentralt i Materstvedts bok.

Forskningsetikk

Vi vil avrunde med henvisning til Forsknings-etiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi (NENT 2016), som sier at forskningen skal være i overensstemmelse med bærekraftig utvikling (§ 2), den har et ansvar for å bidra til større global rettferdighet (§ 3), og forskeren skal bestrebe seg på å bidra til å følge føre var-prinsippet (§ 9). Forsknings-etiske retningslinjer er selvsagt normative, ikke deskriptive, og illustrerer poenget vårt om at det kan være en vanskelig øvelse å skille mellom «er» og «bør».

Noe forøvrig Materstvedt tematiserer i kapitlet «Kan vitenskapen svare på hva som er moralsk riktig?» Her viser han at det som noen ganger oppfattes som er/bør-slutninger, egentlig er slutninger som går fra «bør» til «bør».

Vi ønsker med denne kronikken å vise hvordan kunnskap om etikk er relevant også for vår tids største utfordring for menneskeheten, som ikke er å opprettholde oljeutvinningen eller flytrafikken, men å minimere skaden på selve grunnlaget for velfungerende samfunn.

Materstvedt er eneforfatter av ei bok med en imponerende bredde av aktuelle eksempler for vitenskap og politikk. Vår kronikk omhandler primært kun det som omtales på 1,5 sider av ei bok på totalt 200 sider, samt anmeldelsen av den samme boka i Forskerforum. Men temaet på disse par sidene i boka er så viktig, og er et felt vi også jobber med til daglig, at vi ønsket å korrigere det vi mener ble en vel knapp og unyansert fremstilling.

Vi takker for interessante muntlige diskusjoner med Materstvedt om de aspektene vi tar for oss her. Materstvedt er på sin side glad for å ha fått muligheten til å oppklare enkelte tema i boken. Han understreker også viktigheten av perspektivene vi har løftet fram her, og at disse utvilsomt hører med i den bokstavelig talt livsviktige miljødebatten.

Kampen for et eget universitet

I Forskerforum nr. 1/2019 fortalte den klassiske filologen Thea Selliaas Thorsen interessant og inspirerende om Trondheims lange lærdomstradisjoner, fra erkebispesetet til dagens NTNU. Det er en arv som vi må håpe at NTNU vil ta vare på og søke å leve opp til. Men det er en liten setning i intervjuet som jeg må kommentere: Hun sier at vi må huske på at universitetet som ble grunnlagt i Christiania, var «et provinsuniversitet».

Dette er ikke dekkende for ambisjonene som lå bak opprettelsen av det første norske universitetet. Kampen for et eget universitet hadde vært en hovedsak for norske patrioter gjennom siste halvdel av 1700-tallet. I slutfasen ble saken ført frem til seier av det landsomfattende Kongelige Selskap for Norges Vel (stiftet 1809). Ønsket om et universitet var en sak som nasjonen kunne samle seg om i full åpenhet, innenfor eneveltet som ellers ikke så med blide øyne på at undersåttene drev politikk, og aller minst nasjonal separatistisk aktivisme. Det endte med et knusende nederlag for kongen i København, drevet frem av effektiv organisering i Norge og godt hjulpet av Napoleonskrigene, som gjorde alle fyrster utrygge på sine troner og fikk Frederik 6 til å gå med på nordmennenes krav.

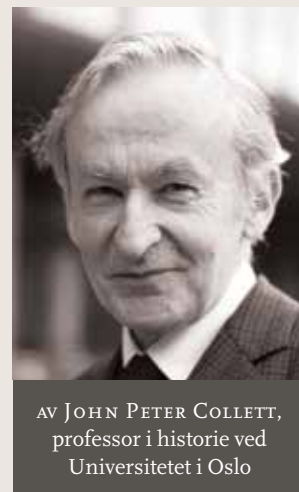
Da *Universitas Regia Fredriciana* åpnet i 1813, hadde Norge

fått et sentralt samlingspunkt for kulturell selvstendighet fra Danmark, slik nordmennene hadde ønsket og kongen fryktet.

Men ambisjonene sluttet ikke der. Både i Norge og Danmark var det store forventninger til hva det nye universitetet skulle kunne få til. Planene som ble lagt, tok sikte på å gjennomføre faglige og pedagogiske reformer som det lenge hadde vist seg nytteløst å få til i København. Det skulle bli plass til naturvitenskap og økonomi, som kunne bidra til innovasjon og vekst. Professorene skulle få høyere lønn og bedre arbeidsforhold, og biblioteket ville bli rekordstort for et nytt universitet. Universitetsbygningene skulle bli de mest moderne i Europa.

Hvordan skulle alt dette la seg realisere? I 1811 så man ikke på Norge som noe fattig land. Den norske trelasten ble solgt på verdensmarkedet til skyhøye priser, drevet opp av krigskonjunkturer – ikke ulikt oljen i våre dager. Den landsomfattende innsamlingen til universitetet i regi av Norges Vel hadde innbragt en sum som kanskje er den største som noen gang er kommet inn ved en innsamlingsaksjon i Norge. Det var denne innsamlingen som avgjorde saken. Med pengene på bordet kunne kongen ikke godt si nei.

Om hvor skulle universitetet ligge? Niels Treschow, universitetets første profes-

AV JOHN PETER COLLETT,
professor i historie ved
Universitetet i Oslo

sor, fikk gjennomslag for sitt syn: Universitetet måtte ligge det sted som «tillige er den fælles Regierings, den finere Levemaades og i en vis Henseende endog Fordannelsens Hovedsæde, kort i Landets Hovedstad, Christiania», skrev han i 1811. Det måtte nettopp ikke legges i provinsen, for å fungere etter hensikten.

Tre år senere ble Christiania hovedstad i et selvstendig Norge, med universitetet som en viktig institusjon for nasjonal selvstendighet innenfor unionen med Sverige. Men nesten ingen av de store planene lot seg realisere. Hyperinflasjon spiste opp de innsamlede pengene, statskassen var bunnskrappt og trelasten uselgelig. Det var som om vi i dag skulle oppleve at oljen plutselig ble verdiløs.

«Ønsket om et universitet var en sak som nasjonen kunne samle seg om i full åpenhet, innenfor eneveltet som ellers ikke så med blide øyne på at undersåttene drev politikk»

Gjesteskribentene
skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

FOTOGRAF: UKJEND

Kongen held stand

1. mai-toget i Oslo i 1979 vert mest hugsa for bombeåtak. Nynazisten Petter Kristian Kyvik hadde laga tre sprengladningar, som han kasta mot toget. To personar vart alvorleg skadde. Ifølgje VG (5. januar 1982) forklåra Kyvik handlingane slik:

– Jeg ville virke som en partisan bak de røde linjer.

Men vi kan òg hugse andre ting frå denne dagen. Ein kan leite seg fram til at nokre av parolane i Oslo var:

Økt kommunal barnehageutbygging
 Bedre arbeidsmiljø skaper mindre sykefravær – slutt med «hetsen»
 Øk støtten til Chiles folk
 Nei til utflytting av Televerkets arbeidsplasser

Og så har vi dette fotografiet frå studentavisa Universitas, som no er å finne i arkivet til Museum for universitetshistorie ved Universitetet i Oslo. Arkivteksten seier ikkje noko om parolen eller samanhengen, men Forskerforum går ut frå at studentane demonstrerte mot dårleg tilgang på bustader. Ingenting i kjeldene tyder på at kongen lytta til oppmodinga, trass god tilgang på alternative lokale i Oslo, som Oscarshall på Bygdøy eller Kongsseteren på Voksenkollen. Like lite lydhøyr er sonen kong Harald, som 40 år seinare framleis klarar seg fast i enden av Karl Johans gate.

Alt som kan gå galt

Hvis klimaforskere fortsetter å legge vekt på alt som kan gå galt, risikerer vi at folk flest vender seg bort fra vitenskapen, ifølge Per Arne Bjørkum.

KLIMAFORSKNING: I middelalderen var astrologi en del av vitenskapen – og særlig den medisinske vitenskapen. Legene måtte konsultere astrologien før de foretok seg noe. Det var uansett lite eller ingenting legene kunne gjøre for å hjelpe folk som var blitt syke. Legene var klar over det, og uttalte seg derfor slik at de fikk rett nesten uansett hva som skjedde. Slik kunne legene gi inntrykk av å forvalte kunnskap – og dermed ta seg betalt for tjenesten.

Da legevitenskapen ut på 1800-tallet forstod at bakterier kunne ta livet av folk (og ikke bare var et symptom på at de var syke), og fant ut hvordan de skulle hindre at folk ble infisert av dem etter inngrep og fødsler, begynte legene gradvis å bygge seg opp som en mer verdsett profesjon. I og med den økte kunnskapen ble legene klar over at det fremdeles var mye de ikke visste.

Tankeeksperiment

Forskere flest er bevisste på – og som regel åpne om – at det er mye de fremdeles ikke vet. Da Albert Einstein (1879–1955) en gang ble spurt om han forstod hva han holdt på med, svarte han at «Nei, da hadde det ikke vært forskning». Han var forsker – ikke ekspert. Det er mulig å forstå hvorfor noen forskere har en intellektuell forkjærlighet for fremtiden. Man trenger nemlig ikke kunne så mye for å uttale seg om hva som kan skje om 10–100 år. Og man slipper – enn så lenge – også å bli konfrontert med erfaringen.

Denne typen forskning minner mye om det naturfilosofene bedrev i middelalderen. Det var før den eksperimentelle metoden var oppfunnet, det vil si før den erfaringsbaserte vitenskapen så dagens lys på 1600-tallet. De utførte det vi omtaler som *tankeeksperiment* – eller «eksperiment uten observasjoner» om man vil. For de som

AV PER ARNE BJØRKUM, professor II, tidligere dekan ved Universitetet i Stavanger

levde i middelalderen, var tankeeksperimentene sett på som virkelige observasjoner – det var alt de hadde.

Forenklete modeller

Nå har vi fått datamaskiner, og de har åpnet opp for en helt ny type «eksperiment uten observasjoner» – og som klimaforskerne benytter seg av. De lager *forenklete* modeller av *deler* av naturen og lar datamaskinene «regne» ut, og visualisere, hva som kan skje med klimaet – det er alt de har. Det er i prinsippet et uendelig antall framtidsscenarioer/bilder. Hver enkelt av dem er nokså presise på hva som vil skje, men vi vet ikke hvilke av dem, om noen, som er troverdige. Derav omtrentligheten. Og deri ligger likheten med astrologi.

Det er imidlertid én forskjell som er viktig i *denne* sammenheng: Mens astrologien også gir håp om gode/bedre tider, er det særs vanskelig å finne det i klimaforskernes syn på fremtiden – slik det fremstilles i media. Det er også verdt å merke seg at ingen har fått tildelt nobelprisen i vitenskap for utsagn om fremtiden. Det er nemlig et signal om hvilken status denne nye formen for forskning egentlig har i naturvitenskapelige kretser. Men i media dominerer den.

Forskere kan gi håp

Kanskje akademikerne burde forsøke å gjeninn ta den historiske rollen som kilde til håp. Det er en rasjonell bakgrunn for den rollen. Vi trenger nemlig håpet for å (over)leve. Vitenskapsteoretikeren og filosofen Karl Popper (1902–1994) mente at ettersom ingen kunne vite noe sikkert om fremtiden, hadde

akademikerne et spesielt moralsk ansvar for å bidra til å opprettholde håpet – uansett utsikter – for hvem skulle ellers gjøre det? (*In Search of a Better World*, 1996, K. Popper).

Det er mange grunner til å se lyst på fremtiden. Menneskeheten har aldri hatt det så bra som nå (Factfulness, 2018, H. Rosling), men folk flest synes ikke å være klar over det. «Alle grupper jeg spør», skriver legen og professoren Hans Rosling (1948–2018), «tror at verden er mer skremmende, mer voldelig og mer håpløs – kort sagt mer dramatisk – enn den virkelig er». Media har bidratt til dette bildet.

Moderne vitenskap har på sin

side bidratt til den faktiske og positive utviklingen – takket være forskere som har jobbet med å finne løsninger på de nære og ikke alltid så åpenbare problemene/utfordringene, ofte med stor og varig verdi når de lykkes. De aller fleste forskere jobber fortsatt innenfor denne tradisjonen. Deri ligger håpet.

Skrekkens budskap

Naturvitenskap rett forstått kan ikke brukes til å frata menneskeheten håpet om en levelig fremtid (med mindre vi oppdager at vi i henhold til fysikkens lover vil bli truffet av et veldig stort himmellegeme). Dersom slike eksplisitte *tanke* virkelig finnes i naturvitenskapen, og ikke bare i media, må de elimineres før de eliminerer oss.

Uansett, hvis vi fortsetter på det nåværende mediesporet, med hovedvekt på alt som kan gå galt, deriblant et skrekkens budskap om en nært forstående klimakatastrofe («Bøddelen står klar med øksa»), risikerer vi at folk flest vender seg bort fra vitenskapen (og media?) og søker etter håpet på egen hånd – hvor enn det ellers måtte finnes. Slik man gjorde i middelalderen.

FORSKERPLASS PÅ NASJONALBIBLIOTEKET

Trenger du forskerplass?

Da kan du søke plass på forskerlesesal hos oss

Søknadsfrist: 15. mai.

Se nb.no for mer informasjon

Nasjonalbiblioteket

«Mens astrologien også gir håp om bedre tider, er det særs vanskelig å finne det i klimaforskernes syn på fremtiden»

Fagmiljøene må koke grauten selv!

Ansvar for detaljene i språkutviklingen bør overlates til de enkelte fagmiljøene, skriver Curt Rice i dette svarinnlegget til gjesteskribent Guðrún Jónsdóttir.

FAGSPRÅK: Guðrún Jónsdóttir uttrykker i Forskerforum nr. 4 sin uro over at det norske fagspråket er i forvitring og blir et «grautmål», og over at jeg påpeker behovet for publisering også på engelsk.

For å ta det siste først, så er uttalelsen Jónsdóttir refererer til, ikke min personlige oppfatning av dagens situasjon i akademia. Det er et faktum. Insentiver fungerer. Den norske regjeringa belønner norske universiteter for å bruke mer engelsk. Vi får økt bevilgning jo mer internasjonale vi er: jo flere internasjonale studenter vi har, og jo flere artikler vi skriver sammen med kolleger på tvers av landegrensene. Naturligvis jobber vi da for det, og oppnår samtidig utveksling av kunnskap og kvalitetsheving av

AV CURT RICE,
rektor ved Oslomet
– storbyuniversitetet

vår forskning og utdanning.

Videre kan jeg berolige Jónsdóttir med at jeg og Oslomet tar vårt ansvar for bruk og videreutvikling av norsk som fagspråk på største alvor. Og vår språkpolitikk harmonerer helt med Språkrådets veiviser for språkbruk i sektoren.

Bachelor på norsk

Først og fremst bidrar vi til en videreutvikling av norsk fagspråk ved at nesten all undervisning på bachelornivå foregår på norsk. Det er helt naturlig at utdanninger ved

norske institusjoner foregår på norsk for kandidater som skal ut i et samfunnsnært arbeidsliv. Likevel er det ikke gitt at kandidatene er avhengige av undervisning på norsk for å klare seg i et norskspråklig arbeidsliv. Den forskningen finnes ikke, og det var mitt poeng med å si at man raskt lærer seg et fagspråk på arbeidsplassen. Det er en personlig erfaring.

Språk er felles ansvar

Videre bidrar universiteter og høyskoler til en god norskspråklig samfunnsdebatt gjennom kunnskapsformidling og deltakelse i ekspertutvalg. Oslomet har sett gode resultater av satsing på formidling, blant annet gjennom systematisk arbeid med å motivere og lære opp forskerne våre i formidling i ulike kanaler og format. De siste årene har vi hatt en stor økning i vår tilstedeværelse i media. Dette er nesten utelukkende norskspråklig formidling

basert på norsk fagspråk, som allerede eksisterer eller som blir utviklet ved behov.

I Språkrådets debatt tidligere i vinter var jeg en av dem som talte for bevisst bruk og utvikling av norsk som fagspråk i sektoren. Det var snarere flere av mine meddebattanter som trakk frem den siden av språkdebatten som problematiserer kvaliteten på engelsk språkbruk i sektoren, og at den må bli bedre for å sikre integritet og forskningssamarbeid.

Uansett om det går på engelsk eller norsk, har vi et felles ansvar i sektoren for å utvikle fagspråket vårt videre. Institusjonene følger overordnede retningslinjer for en balanse i språkbruken, og så må ansvaret for detaljene i språkutviklinga, blant annet for å unngå tåkelegging, overlates til de enkelte fagmiljøene.

«Insentiver fungerer. Den norske regjeringa belønner norske universiteter for å bruke mer engelsk.»

Utlendinger ingen adgang?

Forskerforums tittel «Utlendinger ingen adgang» gir et feilaktig og uheldig inntrykk, skriver John-Mikal Størdal ved FFI.

NY STIKK?: Vi hadde gleden av å få besøk av Forskerforum i vinter. Artikkelen, som var hovedsak i forrige utgave av Forskerforum, belyser et viktig tema. Hvordan kan norske bedrifter og institusjoner få tak i nok flinke teknologer som kan sikkerhetsklareres?

Det er et viktig nasjonalt anliggende.

Et skår i gleden er vinklingen som ble valgt på forsiden av bladet. Et bilde av undertegnede ved FFI-porten var ledsaget av tittelen «Utlendinger ingen adgang».

Det gir et feilaktig og uheldig inntrykk. Ikke minst for FFI-ansatte forskere med utenlandsk statsbor-

AV JOHN-MIKAL STØRDAL, administrerende
direktør ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)

gerskap som må ha fått seg en overraskelse da de fikk bladet i posten.

Utlendinger *har* adgang til FFI, både som besøkende og ansatte. Men utenlandske statsborgere må, i likhet med norske, kunne sikkerhetsklareres for å jobbe her.

For enkelte prosjekter er det et krav at de ansatte må ha norsk statsborgerskap. Og du kan få problemer med å få klarering hvis du har bodd, jobbet, studert eller kom-

mer fra visse land. Dette vil variere etter hvilke trusselvurderinger som gjøres av myndighetene som står for sikkerhetsklareringen. Men det å være utlending diskvalifiserer deg ikke automatisk fra å jobbe hos oss.

Alt dette hadde egentlig journalisten og Forskningsforum fått med seg i artikkelen. Derfor er det synd at vinklingen blir dratt så langt at tittelen blir en direkte faktafeil.

Jeg håper dette innlegget oppklarer noe av inntrykket forsiden i forrige utgave kan ha skapt. Så håper vi at flinke «utlendinger» fortsatt vil søke jobb hos oss, og vi ønsker Forskerforum velkommen tilbake for å skrive mer om den viktige jobben vi gjør.

Vi erkjenner at Forskerforum trekte det for langt med denne tittelen. Vi takkar for korreksjonen! Red.

Grautmål del II

Vi kan ikke fri oss fra ansvaret for at våre studenter utvikler et funksjonelt norsk fagspråk, skriver Guðrún Jónsdóttir i et svar til Oslomet-reaktor Curt Rice.

FAGSPRÅK: Håret hennes var bustete, og hun hadde mistet melketennene. I munnen tittet en voksentann forsiktig frem. Den lille jenta på T-banen, med bustet hår og en halv voksentann, jobbet iherdig med å lydere seg igjennom et reklameskilt i T-banegogven. «Gratis», kom hun til slutt frem til. Jeg kunne ikke dy meg, jeg måtte spørre: – Har du begynt på skolen? – Ja, svarte hun og føyde til: – og jeg har knekt lesekoden. Jeg tenkte på møtet med den lille jenta da jeg leste innlegget til Curt Rice i Forskerforum.no 8. april. Innlegget var en respons på mitt innlegg i Forskerforum nr. 4/19. Jeg har ingen grunn til å tvile på at rektor Rice har knekt lesekoden. Men jeg lurar på om vi, han og jeg, har forskjellige lesekoder. I innlegget redegjør rektoren for hvordan alt er på stell ved hans universitet. Det var betryggende å høre fra rektor ved Norges tredje største universitet, og et av de største i landet innen profesjonsstudier. Sågar også med et eget senter for profesjonsstudier. En rektor bør forsvare sin borg og kan benytte anledningen til å reklamere for den i samme slengen. Balansere hårfint, slik Rice gjør, på grensen til en P for produktplassering. En universitetsreaktor bør imidlertid også kjempe for kvalitet, faglig kvalitet. Å anbefale fagmiljøer å lage grøt av sitt fagspråk synes jeg er respektløst, i beste fall. På dette punktet skiller våre lesekoder lag. Der rektor Rice hevder at «Money talks», hevder jeg at kvalitet snakker. Kvalitet trer blant annet frem i klar og konsis faglig fundert språkbruk.

Stilløst blandingsspråk

Mitt innlegg hadde overskriften grautmål. Det viser til det inkon-

AV GUÐRÚN JÓNSDÓTTIR, førsteamanuensis i generell didaktikk og pedagogikk, NMBU

sekvente, stilløse og tilslørende blandingsspråket som jeg frykter skal overta for et solid fagspråk. Et grautmål bestående av enten en blanding av norsk og engelsk, eller et fag-/profesjonsspråk ispedd markedsøkonomisk sjargong. Jeg har arbeidet hele mitt voksne liv med lærerutdanning. Det er derfor utviklingen av et solid profesjonsspråk i utdanningssektoren opp- tar meg spesielt. Jeg frykter at det skal utvikle seg til et «grautmål». Betydningen av både fagspråk og profesjonsspråk er godt belyst av forskning, både internasjonalt og nasjonalt. Vi trenger med andre ord ikke å nøye oss med rektor Rice sine personlige erfaringer. I en artikkel av Frøydis Oma Ohnstad ved daværende Høyskolen i Oslo Akershus og Reidar Mosvold fra Universitetet i Stavanger drøfter forfatterne hvilke følger et ufornølt arbeidsspråk kan få. Dette drøfter de i lys av profesjonsetiske perspektiver. Deres argumentasjon kan også gjelde for analyser av språkbruk i andre sektorer og profesjoner, helsevesenet blant annet.

Arbeidsspråket kan riktignok bidra til å forenkle kommunikasjonen mellom lærere. Det kan også, potensielt, virke sam- lende, men det bør ikke erstatte profesjonsspråket. Til tross for at et arbeidsspråk kan ha fellestrekk med et profesjonsspråk, rommer det sistnevnte mer. Profesjonsspråket inneholder blant annet vitenskapelige begreper, fortellinger og metaforer relatert til profesjonsutøvelsen, påpeker Ohnstad

og Mosvold. Forfatterne løfter frem grelle eksempler på omtaler av elever; eksempler der elever beskrives som «svake», «sterke», «aktive» eller «passive». Denne språkbruken kjenner jeg dessverre igjen.

Flere språk velkommen

Den faglitteraturen som studenter bør tilegne seg på landets universiteter, kan like gjerne være på engelsk som på et annet fremmedspråk. Jeg hilser flerspråklig fagspråk velkommen. Dette betyr imidlertid ikke at vi kan fri oss fra ansvaret for at våre studenter

også utvikler et funksjonelt norsk fagspråk. Denne språkformen er en viktig bestanddel av profesjonsspråket. I sitt innlegg gjentar Rice tidligere påstand om at man «raskt lærer seg et fagspråk på arbeidsplassen». Igjen skiller våre lesekoder lag. I motsetning til Rice har jeg forventninger om at mine lærerstudenter skal sikte høyere enn tilpasning til den eksisterende språkbruken på arbeidsplassen. Jeg forventer at nyutdanna lærere skal bidra til å videreutvikle, forbedre og fornye profesjonsspråket.

NIBIO
NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

NIBIO arbeider med landbruk, mat, klima og miljø. Vi leverer forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

Vi søker:

Forskningssjefer/avdelingsledere

Til to avdelinger i Divisjon for bioteknologi og plantehelse:

- Avdeling molekylær plantebiologi
- Avdeling soppsjukdommer i skog-, jord- og hagebruk

Forskningssjef/avdelingsleder skal være en drivkraft for faglig og vitenskapelig utvikling av avdelingen, og skal lede og utvikle den til en attraktiv og konkurransedyktig aktør med høy kompetanse og anerkjent kvalitet.

Arbeidssted: Ås

For full utlysningstekst og søknadsskjema, se nibio.no

Søknadsfrist 1. juni 2019

nibio.no

«Å anbefale fagmiljøer å lage grøt av sitt fagspråk synes jeg er respektløst, i beste fall.»

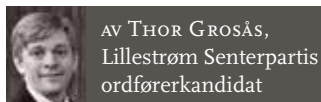
Vi må ta kampen for Kjeller!

Vi finner oss ikke i at studieprogram, studenter og ansatte flyttes til Oslo, skriver ordfører kandidat Thor Grosås.

OSLOMET: Lillestrøm står i fare for miste sin rolle som universitetsby gjennom nedprioritering av tilbudene på Kjeller til fordel for Oslo. Da Høgskolen i Akershus i 2011 ble slått sammen med Høgskolen i Oslo, var målet å styrke studiene og forskningsmiljøene på Kjeller. I stedet har det gått motsatt vei. Betegnende nok er navnebyttet vi har fått, fra Høgskolen i Oslo og Akershus til Oslomet – storbyuniversitetet.

Stolte tradisjoner

Som Senterpartiets ordfører kandidat i nye Lillestrøm kommune ser jeg det som en hovedoppgave å arbeide for å styrke forsknings- og universitetsmiljøet i kommunen. Kjeller har stolte tradisjoner innen forskning. Vi trodde at etableringen

AV THOR GROSÅS,
Lillestrøm Senterparti
ordfører kandidat

av høgskolen skulle være med på å bygge opp et utdannings- og kompetansmiljø av nasjonal betydning. Slik gikk det ikke. Fusjonen med Høgskolen i Oslo har ikke levd opp til forventningene. Reportasjen i Forskerforum forteller oss om tap av hver tredje ansatt, tap av studenter og flytting av studieprogram fra Kjeller til Oslo (artikkelen «To av fem ansatte er flyttet etter fusjonen» i nr. 3/2019 og på Forskerforum.no, red.anm.).

Flytting til Oslo

Forskningsmiljøene på Kjeller

har lagt kunnskapsgrunnlaget for utviklingen av en serie bedrifter og mange arbeidsplasser. Romerike trenger et mer variert nærings- og arbeidsliv. Universitets- og forskningsmiljøene på Kjeller blir viktige framover om vi skal løfte verdiskapningen i vår region. Vi som velges til politikere for Lillestrøm kommune til høsten, får et stort ansvar for å ta vare på og utvikle kompetansmiljøene i regionen vår.

Oslomet styres ikke av lokalpolitikkerne i Lillestrøm og Oslo. Universitet har sitt eget styre og dessuten en rektor som styrer bevisst bort fra Kjeller og inn til Oslo. Men Oslomet er underlagt statlig styring. Som lokalpolitikere må vi sørge for å gjøre vår innflytelse gjeldende overfor

departementet som styrer høyere utdanning, overfor Stortinget som bevilger pengene til drift og som kan legge føringer for hvordan driften skal organiseres, og ikke minst overfor våre partiers sentrale politikere som utformer målsettinger og program for utviklingen av utdanningspolitikken. Jeg håper jeg får politikere fra alle partier i Lillestrøm med meg i kampen for at Lillestrøm og Kjeller skal få en sterkere plass i utviklingen av Oslomet.

Vi finner oss ikke i at studieprogram, studenter og ansatte flyttes til Oslo. Det er strid med forutsetningene for sammenslåingen av høgskolene i Akershus og Oslo. Det er dessuten lite klokt sett i lys av det rike forskningsmiljøet som er utviklet i vår kommune, og som Oslomet vil ha stor nytte av å samarbeide tettere med.

Innlegget er også publisert i Romerikes blad. Red.

Oslomet satser på Romerike

Rektor Curt Rice svarer på kritikken fra Thor Grosås: Oslomet vil fortsatt satse på Kjeller og Romerike.

OSLOMET: Ordfører kandidat for Lillestrøm Senterparti, Thor Grosås, hevder i Forskerforum.no 4. april at jeg og ledelsen ved Oslomet styrer vår virksomhet bevisst bort fra Kjeller og inn til Oslo.

Jeg kan forsikre om at dette ikke er tilfelle, og at vi snarere har jobbet mye de siste årene med å legge grunnlag for en fremtidig utvikling og satsing på vårt studiested på Romerike.

Leieavtalen for bygget vi i dag disponerer på Kjeller, går ut i 2023. Det har vært et omfattende arbeid med å vurdere fremtidig beliggenhet, med anbuds konkurranser, utredning av alternativer og flere styrebehandlinger av saken. Vi har sett behovet for å få på plass avgjørelsen om hvor studiestedet skal ligge, før vi kan jobbe videre med utvikling av virksomheten og den faglige profilen.

Styret ved Oslomet vedtok i oktober 2018 at vi skulle gå for et fornyet leieforhold på Kjeller, da dette alternativet har økonomiske betingelser som harmonerer mest med vårt ansvar for å forvalte offentlige ressurser på en best

AV CURT RICE, rektor Oslomet
– storbyuniversitetet

mulig måte. Vi er i avslutningsfasen av forhandlingene, og sender straks det er klart vårt forslag over til Kunnskapsdepartementet som skal ta stilling til endelig leieavtale.

Navnet vårt tilsier satsing!

Grosås hevder at navnet Oslomet – storbyuniversitetet er betegnende for at vi ønsker oss ut av Lillestrøm-regionen. Jeg vil si det tvert imot er et signal om at vi anser regionen som en naturlig del av Stor-Oslo-området, der Oslo vokser stadig tettere sammen med de omkringliggende tettstedene og byene. Jeg har flere ganger vært på konferanse i Lillestrøm der jeg blir ønsket velkommen til «hertet av Oslo».

Ønsker levende kunnskapsmiljø

Senterpartiets ordfører kandidat i nye Lillestrøm kommune inviterer sine kolleger i lokalpolitikken med i mer engasjert arbeid for å

styrke det allerede tradisjonsrike forsknings- og universitetsmiljøet i kommunen. Vi er glade for slikt engasjement, og er utelukkende positive til tettere samarbeid med det eksisterende forskningsmiljøet, noe vi hele tiden har ønsket.

Parallelt med arbeidet med beliggenhet på Romerike har institusjonen vært gjennom en stor utvikling, først og fremst gjennom å bli universitet. Noen ansatte og programmer har flyttet på seg mellom studiestedene i Oslo og på Kjeller som følge av det.

Vi har imidlertid hele tiden sett, og fortsetter å se, fordelene ved å være til stede i Akershus. Lillestrøm-regionen er attraktiv med sine forsknings- og kunnskapsinstitusjoner, stadig flere nyetableringer av bedrifter og virksomheter, og et rikt kulturliv. Og området kan bli enda mer levende og aktivt i samspill med et universitetsmiljø. Vi har for eksempel et stort potensial i økt samarbeid med Ahus, den kommende storkommunen Lillestrøm og det stadig voksende arbeids- og næringslivet i området.

Urbane omgivelser

Dersom Kunnskapsdepartementet godkjenner en ny leieavtale for Kjeller, vil vi ta opp arbeidet med å skape en bred og sterk faglig tilstedeværelse i området. Fra før har vi noen av våre store og viktige utdanninger og fagmiljøer på Kjeller, som sykepleie, yrkesfaglærer og produkt design, og vi har også snakket mye om muligheten for å etablere et miljø for helse- og velferdsteknologi.

En satsing videre på Kjeller innebærer også at vi må lykkes med å skape et oppgradert, utviklende og levende læringsmiljø som blir attraktivt både for studenter og ansatte. Vi er allerede enig med gårdeier på Kjeller om flere oppgraderinger av bygget. Disse vil kunne tilrettelegge bedre for nye undervisningsformer, digitalisering og mer tverrfaglig samarbeid.

Et samarbeid med den kommende storkommunen om å utvikle Kjeller-området fremover ser vi som interessant. Det vil også gjøre det lettere for oss å rekruttere studenter til Romerike og skape et godt miljø rundt studiene, med urbane, moderne og levende omgivelser omkring campus.

Innlegget er også publisert i Romerikes blad. Red.

Svak bedring, men fortsatt for liten involvering

Medbestemmelsesbarometeret for 2019 ble lagt frem 10. april. Barometeret gjennomføres av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) ved OsloMet. Barometeret viser at arbeidstakernes opplevelse av innflytelse over sin egen arbeidssituasjon øker noe, sammenliknet med tall fra 2016 og 2017. Men sammenliknet med 2009, er opplevelsen av medbestemmelse fortsatt lav. Det bekymrer Forskerforbundets nestleder Kristin Dæhli.

– Det stilles individuelle krav til det vi arbeidstakere leverer fra oss, men vi får i liten grad være med på å bestemme hvordan arbeidet vårt best organiseres. Det er et stort paradoks. Våre medlemmer har lang utdanning og høy kompetanse, og kjenner virksomhetene sine godt. Gode ledere vet å ta i bruk denne kompetansen, mener hun.

Kunnskapsnotat om medbestemmelse

Det norske arbeidslivet er kjennetegnet av høy tillit, høy produktivitet, stor omstillings- evne og et lavt konfliktnivå. En hovedårsak til dette er det forpliktende trepartssamarbeidet i den norske modellen, med en høy andel fagorganiserte som deltar i beslutningsprosesser på sin arbeidsplass. Men mye tyder nå på at denne medbestemmelsen er under press.

Forskerforbundet har utarbeidet et kunnskapsnotat som oppsummerer funnene fra flere nylige undersøkelser om medbestemmelse i staten generelt og i universitets- og høyskolesektoren spesielt. Du kan laste ned kunnskapsnotatet fra våre nettsider.

Boliglån fra 2,34 % i Storebrand bank

Unio og Storebrand har en avtale som kan gi deg boliglån fra 2,34 % rente. Du får bankens beste rente uavhengig av lånebeløp innenfor 70 % av boligens verdi.

- Du betaler ikke etableringsgebyr første gang du tar opp lån, og lånet er innenfor 70 % av boligens verdi.
- Du kan låne inntil 85 % av boligens verdi til en svært god rente.
- Du kan få inntil 40 års nedbetalingstid og opp til fem års avdragsfrihet.

Lånerenten forutsetter at låntaker og eventuell medlåntaker bruker Storebrand Bank aktivt som hovedbank med lønnskonto, nettbank og Visa-kort. Avtalen omfatter medlemmer, studentmedlemmer og ansatte i Unios medlemsforbund. Se storebrand.no/unio for mer informasjon om avtalen og vilkårene.

France Castro tildeles Svenssonprisen 2019

Arthur Svenssons internasjonale pris for faglige rettigheter for 2019 går til den filippinske fagforeningsaktivisten France Castro. Hun får prisen for sin mangeårige kamp for å organisere lærere og for å slåss for grunnleggende arbeidstakerrettigheter på Filippinene.

Arthur Svenssons internasjonale pris tildeles en person eller organisasjon som i særlig grad har virket for å fremme faglige rettigheter og/eller styrke fagorganisering i verden.

Prisen er opprettet av IO-forbundet Indus-

tri Energi. Prisen er på NOK 500.000. Halvparten går direkte til prisvinner og et tilsvarende beløp settes av til oppfølgingsarbeid knyttet til prisvinneren eller nærliggende prosjekter.

France Castro ble nominert til Svenssonprisen av Education International, med støtte fra de norske medlemsorganisasjonene Forskerforbundet, Utdanningsforbundet og Skolenes Landsforbund. Prisen deles ut på et arrangement i Oslo 12. juni 2019.

Misbruker postdoktorstillingen

Antallet postdoktorer har økt, ikke bare i UH- og helsesektoren, men også i instituttsektoren. Likevel får mange postdoktorer aldri den kvalifisering stillingen er ment å gi. Ansettelse som postdoktor skal ha kvalifisering til vitenskapelig toppstilling som hovedformål.

– Mange institusjoner benytter postdoktorene som høyt kvalifiserte arbeidshester som gjør unna ordinære forskningsoppgaver. Det strider mot intensjonen og regelverket, som klart slår fast at postdoktorene skal arbeide med selvstendig forskningsarbeid som gir grunnlag for videre kvalifisering, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind. Hun mener postdoktorstillingen mange steder blir en skjult form for midlertidighet.

– Fordi postdoktorstillingen er en åremålsstilling, holdes den utenfor midlertidighetsstatistikken. Men slik stillingen misbrukes mange steder, blir den i realiteten en ordinær, midlertidig forskerstilling, sier hun.

Møte i Landsrådet 2019

Mandag 8. og tirsdag 9. april var Forskerforbundets landsråd samlet til sitt årlige møte. Landsrådet består av 45 delegater fra lokallagene, og er et rådgivende organ for Hovedstyret i politiske og strategiske spørsmål. Hovedsakene på årets møte var

- Medbestemmelse – herunder utforming av kontorarbeidsplasser
- Lønn og tariff – herunder arbeidstid og reisetid
- Plan S – status og videre oppfølging
- Aktuelle saker fra Forskerforbundet sentralt
- Åpen post og innspill fra valgkretsene

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har snart 23 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i juni 2019:

- 5.–7. juni: Grunnopplæring i forhandlinger og tariffavtaler.
- 6.–7. juni: Retorikk og presentasjonsteknikk (Kristiansand).
- 11.–12. juni: Sektorseminar for lokallag ved arkiv, bibliotek og museum (ABM-sektoren).
- 12. juni: Kurs i administrativt lokallagsarbeid.

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Sømmer, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Karin Haug, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Rita Kvæl fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Arbeidstid anno 1919

AV BJØRN T. BERG,
sjef for arbeidslivs-
avdelingen i
Forskerforbundet

I 1919 ble 48-timersuka innført. Arbeidsuka til vitenskapelig ansatte i universitets- og høyskolesektoren henger imidlertid fortsatt igjen på dette stadiet.

I en undersøkelse gjort av NIFU, oppgir de vitenskapelig og faglig ansatte at de i gjennomsnitt jobber 44,7 timer i uka, mens professorene jobber i snitt 48,8 timer (2018:2). Dette er i tråd med tidligere undersøkelser. Felles for alle undersøkelsene er at de viser at arbeidstiden for vitenskapelig ansatte er langt høyere enn avtalefestet arbeidstid i staten, og over den lovlige grensen som er nedfelt i arbeidsmiljøloven. Felles er også at tidsbruken ikke anerkjennes som et problem.

Tvert imot er dokumentasjonen tatt til inntekt for at forskningen ikke er truet. En tidligere statsråd formulerte det slik i forbindelse med den forrige rapporten om arbeidstid fra Arbeidsforskningsinstituttet i 2012: «Dette skyldes først og fremst at de har høye faglige ambisjoner og høye faglige forventninger. Det er flott med engasjement. Jeg tror neppe det er mulig, og heller ikke ønskelig, å hindre denne type ambisjonsdrevet arbeid.»

Det er mulig mange forskere opplever at de lange arbeidsdagene er selvalgte og drevet av høy faglig ambisjon. Det er samtidig vanskelig å se bort fra at mange nok også kan oppfatte det noe annerledes. At mange i en sektor med høy grad av konkurranse om faste ansettelser og ressurser kanskje ser seg tvunget til å investere av egen fritid – ikke bare for å lykkes faglig, men i vel så stor grad for å posisjonere seg for fast ansettelse.

En medlemsundersøkelse fra høsten 2018 viser at ansatte i UH-sektoren nettopp opplever et stort tidspress og en dårligere jobb-hjem-balanse sammenlignet med andre sektorer. Godt under halvparten oppgir at de opplever god balanse mellom jobb og fritid, nesten to av tre bekymrer seg ofte for jobbrelevante problemer i fritiden, og kun tre av ti sier seg enige i at de har god tid til å utføre kjerneoppgavene sine innenfor ordinær arbeidstid (AFI 2/2019).

Det bør være en målsetting at pålagte oppgaver lar seg løse innenfor ordinær arbeidstid. Dersom man har avsatt like deler av arbeidstiden til undervisning og forskning, så skal det være like mye tid igjen til forskning innenfor alminnelig arbeidstid etter at undervisningen er unnagjort. Så kan den enkelte selv velge å arbeide utover dette.

For at forskeryrket skal kunne være attraktivt, må også arbeidstiden tåle en sammenligning med andre mulige karrierevalg. Da er det nødvendig å sikre tilstrekkelig tid og ressurser slik at det er mulig å kombinere en forskerkarriere med familie og barn.

Forskerforbundet har i tråd med dette foreslått at det avsettes midler til å gjennomføre en undersøkelse av arbeidsvilkår og karrieremuligheter som kan gi et bedre grunnlag for å gjøre forskerkarrieren mer attraktiv og bedre rekrutteringen.

Kanskje kan det være et første skritt på veien mot å anerkjenne at dagens tidsbruk er et problem.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløpp, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Tunge trender

AV LENA MARIE
KJØBLI,
varamedlem i
Forskerforbundets
hovedstyre

Universitetet i Oslo (UiO) skal utarbeide en ny strategi og har i den sammenhengen nedsatt et prosjekt som skal identifisere tunge trender i samfunnet. Sammensetningen av tankesmier og mangelen på medbestemmelse har blitt kritisert i prosessen. Jeg mener rektoratet på UiO og andre universiteter i større grad bør konsentrere seg om den tunge trenden vi opplever i dag, der internt demokrati og medbestemmelse i akademia sakte, men sikkert bygges ned.

Nesten alle universiteter har gjennomgått store omstillingsprosesser de siste ti årene. Dette har vært ressurskrevende for både ansatte og ledere. Prosessene har i flere tilfeller vært preget av hastverk samt manglende medvirkning og medbestemmelse. Det har også

blitt gitt lovnader i forkant av fusjoner, lovnader som ikke blir holdt i det lange løp. Ansatte og tillitsvalgte rapporterer om demokratiske underskudd i etterkant av fusjonene. Resultatet har blitt færre kollegiale styreverv og færre demokratiske arenaer. Styrene har også jevnt over færre saker til behandling, og flere og flere avgjørelser overlates til rektor og dekaner på fullmakt uten at sakene diskuteres med hverken ansatte eller tillitsvalgte. Høringer har blitt ledelsens alibi for medvirkning i mange sammenhenger istedenfor reelle drøftinger med de tillitsvalgte.

De siste årene har flere universiteter gått fra valgt til ansatt ledelse. Mange universiteter har blitt betydelig større, og avstanden til toppledelsen oppleves som større for de ansatte. Flere rektorer har to eller flere campuser de skal besøke, og de reiser mer enn før på eksterne arenaer i inn- og utland. I tillegg har flere rektorer og direktører betydelige styreverv utenfor universitetet. Flere tillitsvalgte rapporterer at rektor møter de tillitsvalgte sjeldnere enn de gjorde for noen år siden.

Universitetene er representert i Arbeidsgiverrådet i staten, og ny hovedavtale skal forhandles. Rådet spør seg om dagens utfordringsbilde skaper et ubehagelig stort ansvar for tillitsvalgte, samt om en avskaffelse av forhandlingsretten vil medføre et større rom for reell medbestemmelse gjennom grundige drøftinger av de viktige spørsmålene. Rådet ser ikke ut til å ønske de unødige heftelser som forhandlinger innebærer, og forkler budskapet med denne rørende omtanken. Men forhandlingsrett er en forutsetning for at tillitsvalgte skal bli hørt. Det har i de senere årene også vært et press på hovedtariffavtalen, hvor staten signaliserer i større grad

«Resignerte ansatte kjøper seg dyre, støydempende øretelefoner og/eller lager seg et kontor med god hylleplass i kjellerstua hjemme.»

et ønske om å gå fra det kollektive til det individuelle. Resultatet er at lederlønninger har økt, og forskjellene har blitt større. Lønnsgapet mellom rektorer og professorer har også økt de senere årene.

En annen tung trend som har blåst inn i akademia via Statsbygg, er troen på aktivitetsbaserte arbeidsplasser og åpne kontorlandskap. Dette på tross av protester blant de ansatte og forskning som viser at slike arbeidsplasser ikke egnert seg for våre arbeidsoppgaver. At det egentlig handler om å spare plass og penger, er det få som snakker om. Allikevel er det liten motstand mot denne utviklingen blant universitetenes ledelser, og resignerte ansatte kjøper seg dyre, støydempende øretelefoner og/eller lager seg et kontor med god hylleplass i kjellerstua hjemme.

Summen av fusjoner og omstillinger, færre kollegiale organer og arbeidsgivere som går en annen retning enn de ansatte, er et tapt universitetsdemokrati. Jeg håper ansatte på universitetene våkner opp før vi alle sitter i åpent landskap med øreklokkene på – og med liten innflytelse på egen arbeidssituasjon.

I Norge har vi fredsplikt – enn så lenge?

I Norge har vi få arbeidskonflikter. Potensielle konflikter løses ved forhandlingsbordet og med avtalte tvisteordninger. Slik har det ikke alltid vært.

Mellomkrigstiden var preget av uro og konflikter mellom bedriftseiere og arbeidere. Konfliktene var, som konflikter flest, uproduktive og utarmende. Partene så behovet for å rydde opp, og resultatet ble at LO og NHO i 1935 signerte den første hovedavtalen, ofte omtalt som «arbeidslivets grunnlov».

Hovedavtalen, og senere avtaler i ulike tariffområder, regulerer partsforholdet i arbeidslivet. Avtaleverket omhandler organisasjonsrett, fredsplikt, forhandlingsrett og tvisteløsninger og fastslår prinsippet om at partene møtes som likeverdige. Selv om forhandlingene starter med ulike krav og perspektiver, er det enighet om at vi har felles ansvar for å stå sammen om resultatet når protokollen er signert.

Medbestemmelsesbarometeret

Medbestemmelsesbarometeret er et prosjekt i regi av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), med Forskerforbundet og fire andre fagforbund som oppdragsgivere. Barometeret måler hvordan nye styrings- og ledelsesmekanismer påvirker de demokratiske prosessene som norsk arbeidsliv bygger på.

Norsk arbeidsliv er i en omstilling som preges av nye prinsipper for styring og ledelse av offentlige virksomheter. Vi beveger oss fra personorientert *ledelse* (direkte og dialogbasert) mot systemorientert *styring* (kontroll og regulering) (AFI, FOU-resultat 2019:03).

Ved siden av Medbestemmelsesbarometeret har Forskerforbundet med AFI's hjelp gjennomført et medbestemmelsesbarometer rettet mot medlemmer i det statlige tariffområdet. Begge barometrene viser at ansattes plass i beslutningsprosessene svekkes. Så mange som 57 prosent av Forskerforbundets medlemmer mener norsk arbeidsliv har utviklet seg i en mer autoritær retning. Dette må sees i sammenheng med at ledelse har blitt mer kontroll- og reguleringsorientert.

Forskerforbundets medlemmer har lang utdanning og er relativt stabil arbeidskraft som kjenner virksomheten sin godt. Da er det paradoksalt at mer enn halvparten av dem, 52 prosent, svarer at de har liten eller ingen innflytelse på styring og organisering av virksomheten.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) har nedsatt et Arbeidsgiverråd bestående av 15 ledere fra store og små statlige virksomheter. Arbeidstakersiden er ikke representert i utvalget. Det er forunderlig at KMD, når de skal belyse «bedriftsdemokratiet» i staten, gjør det uten å lytte til hva de ansattes representanter tenker om dette. KMD bryter med intensjonen i hovedavtalen i staten og varsler et hardere klima i norsk arbeidsliv som gjør retrett fra demokratisk tankesett.

Det er fristende å sitere Christian Grimsgaard, Legeforeningen, som under lanseringen av Medbestemmelsesbarometeret 2019 uttrykte: «Det er vanskelig å bygge gode samfunn hvis mistillit er grunnsteinen.»

Fredsplikt eller gule vester?

Fredsplikten innebærer at partene plikter å avstå fra arbeidskamp i tariffperioden og hindrer uregulerte streiker og andre sanksjonsformer.

AV KRISTIN DÆHLI,
nestleder i Forskerforbundet

«Vi må velge å gi oss tid ved forhandlingsbordet framfor å iføre oss gule vester og kaste stein.»

Representativ medbestemmelse gir partene i stedet et felles ansvar for å komme fram til løsninger som støtter opp om virksomhetenes mål. Partene møtes ved samme bord, med felles ansvar og lik verdi.

Kontrasten til dette finner vi nær oss. I Frankrike regjerer for eksempel de «gule vestene». Det er et folkeopprør som lammer deler av arbeidslivet, skaper usikkerhet, lovløse tilstander og voldelige reaksjoner. I Frankrike er kun ti prosent av arbeidstakerne organisert, og partsavtaler lik de vi har i Norge, eksisterer ikke.

Hovedavtalen fra 1935 står på UNESCOs liste over norsk kulturarv. Det er en kulturarv vi stolt viser fram og som vi må verne om. Vi må velge å gi oss tid ved forhandlingsbordet framfor å iføre oss gule vester og kaste stein. Det forutsetter imidlertid at begge partene ser verdien av fredsplikten, og at vi møtes som likeverdige parter.

Færre søkere til lærer- og sykepleiefag

UiO brukte 264 000 kroner på å granske Stenseths taxiturer

Nyheter | Debattstoff | Stillingsannonser

forskerforum.no

Disse skal avgjøre om du får støtte fra Forskningsrådet

Helt nytt studie ble landet populære

Riksantikvaren: Unngår oppseiling, men fortsatt nedbemanning